

TAMPEREEN YLIOPISTO

Jaakko Loikkanen

HUKATTU MAHDOLLISUUS
Paikallisen median tehtävät, toiminta ja kehitys
Kosovossa vuosina 1999–2013

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2014

Kiitän tulevaa vaimoani Ainoa kärsivällisyydestä ja Journalistisen kulttuurin edistämistä Jokesia stipendin myöntämisestä.

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

LOIKKANEN, JAAKKO: Hukattu mahdollisuus. Paikallisen median tehtävät, toiminta ja kehitys Kosovossa vuosina 1999–2013

Pro gradu -tutkielma, 93 s., 2 liites.

Tiedotusoppi

Toukokuu 2014

Asiasanat: Kosovo; media konflikteissa; Balkan; haastattelututkimus

Kosovo nousi kansainvälisen huomion keskipisteeseen keväällä 1999, kun diplomaattiset pyrkimykset alueen kiristyneen tilanteen ratkaisemiseksi ajautuivat umpikujaan ja NATO alkoi pommittaa serbikohteita Kosovossa ja Serbiassa.

NATO:n pommitusten jälkeen Kosovossa aloitettiin YK:n johdolla rauhanturvaamis- ja jälleenrakennusoperaatio, jonka yhtenä tarkoituksena oli toimivan paikallismedian rakentaminen. Kommunismin, sitä seuranneen Serbian sortokauden ja rankkojen pommitusten jälkeen alueella ei käytännössä ollut lainkaan toimivaa mediaa.

Tässä tutkimuksessa selvitetään, millaisia tehtäviä median odotetaan hoitavan konfliktista toipuvassa yhteiskunnassa ja miten Kosovon paikallismedia on näitä tehtäviä täyttänyt vuodesta 1999 alkaen. Kosovon opetusten pohjalta pohditaan, miten media voisi parhaalla mahdollisella tavalla tukea yhteiskunnan toipumista konfliktin jälkeen.

Tutkimuksen aineistona on kosovolaisten toimittajien teemahaastattelut, jotka on tehty Kosovon pääkaupungissa Pristinassa kesällä 2013. Haastatteluissa selvitetään toimittajien kokemuksia ja näkemyksiä median ja journalistien toiminnasta Kosovossa konfliktin jälkeisten vuosien aikana.

Tutkimuksen otsikko "hukattu mahdollisuus" nousee haastatteluaineistosta. Kansainvälisillä toimijoilla ja kosovolaisilla itsellään oli poikkeuksellinen mahdollisuus luoda Kosovoon länsimainen mediajärjestelmä ja korkealuokkainen journalistinen kulttuuri. Loistavan alun jälkeen asiat alkoivat kuitenkin mennä pieleen.

Ensimmäinen konfliktinjälkeinen toimittajasukupolvi, joka oli pääosin koulutettua ja kielitaitoista väkeä, siirtyi pian muihin tehtäviin ennen muuta paremman palkan perässä. Tilalle nousseella toisella sukupolvella ei ollut taloudellisia eikä muita edellytyksiä jatkaa mediakentän kehittämistä toivottuun suuntaan.

Kosovoon syntyi eräänlainen mediakupla, joka puhkesi dramaattisella tavalla vuonna 2004, kun media epäammattimaisuuttaan lietsoi etnisiä väkivaltaisuuksia pohjoisessa Kosovossa. Vuoden 2004 tapahtumat vaikuttavat kosovolaismedian toimintaan edelleen.

Tämä tutkimus piirtää kuvan paikallisen median tehtävistä, toiminnasta ja kehityksestä Kosovossa vuodesta 1999 alkaen. Tämä kuva voi olla avuksi, kun suunnitellaan mediakentän ja mediajärjestelmien jälleenrakennusta tulevissa konfliktitilanteissa.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO.....	5
2. TUTKIMUKSEN RAKENNE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	8
3. AIEMPI TUTKIMUS.....	10
4. TYÖSSÄ KÄYTETTÄVÄT KÄSITTEET JA TEORIA.....	12
4.1 Konflikti.....	12
4.2 Media	15
4.3 Tehtävä (funktio)	16
4.4 Funktionalismi.....	17
5. TUTKIMUSMETODI: TEEMAHAASTATTELU JA HAASTATTELUN SISÄLLÖNANALYYSI.....	21
6. KOSOVIDEN KONFLIKTI	26
6.1 Konfliktin taustat.....	26
6.2 Kansainvälinen interventio ja NATO:n pommitukset	30
6.3 YK:n operaatio	34
6.4 Kosovon mediakenttä konfliktin alkaessa.....	36
7. AINEISTO	38
8. MEDIAN TEHTÄVÄT KONFLIKTEISSA	41
9. HAASTATTELUJEN SISÄLLÖNANALYYSI	46
9.1 Fikserit areenalle: kymmenen vuoden mediablackout päättyy.....	46
9.2 Tavoite saavutettu – lihavat vuodet alkavat.....	48
9.3 Toimittajien turvallisuus 2000-luvun alussa	49
9.4 Hyvä, huono YK.....	50
9.5 Mediasäätely tuntuu epärealistiselta	53
9.6 Raha ja osaaminen virtaavat pois – toimittajasukupolvi vaihtuu	55
9.7 Vihapuhe leviää – viholliskuva vahvistuu	61
9.8 Pommi räjähtää: vuoden 2004 mellakat	64
9.9 Silmät avautuivat, mikä muuttui? Kosovon median tilanne tänään.....	69
10. JOHTOPÄÄTÖKSET	75
LÄHTEET	88
LIITE 1: Haastatteluiden kysymysrunko.....	94

1. JOHDANTO

Konfliktinratkaisua ja rauhanedistämistä sekä yhteiskunnallista jälleenrakennusta koskevilla tutkimuksilla ja teorioilla medialle asetetaan tiettyjä tehtäviä ja odotuksia. Tutkimusten ja teorioiden ongelma on usein se, että ne eivät ota riittävästi huomioon kulloisenkin kontekstin vaikutusta median toimintamahdollisuuksiin. Tässä työssä nykikäisen teoreettiset tehtävälistaukset irti tieteellisten julkaisujen sivuilta ja törmäytän ne Kosovossa 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa vallinneen todellisuuden kanssa.

Tuohon todellisuuteen pyrin pääsemään käsiksi Kosovosta kirjoitettujen kirjojen ja artikkeleiden sekä kosovolaisten toimittajien haastatteluiden kautta. Mitään objektiivista todellisuutta ei tietenkään ole olemassa, vaan kirjalliset lähteet ja toimittajahaastattelut ovat vain todellisuuden subjektiivisia representaatioita. Tästä huolimatta niiden avulla on ainakin osin mahdollista tavoittaa se reaalimaailma, joka Kosovossa vallitsi 1990-luvulla ja 2000-luvun alkuvuosina. Teorioiden ja reaalimaailman törmäyksestä syntyvät tutkimukseni tulokset ja toivottavasti joitakin ehdotuksia siitä, miten media voisi nykyistä paremmin tukea konfliktinratkaisua, rauhanedistämistä ja yhteiskunnallista jälleenrakentamista.

Valitsen tutkimuskohteekseni Kosovon, sillä se tarjoaa mediatutkimuksen kannalta useita herkullisia lähtökohtia ja polkuja. Media oli aktiivinen toimija konfliktin aikana ja sen jälkeen, mutta ei välttämättä sillä tavalla kuin olisi toivottu tai olisi Kosovon kehittymisen kannalta ollut tarpeen.

Olen erityisen kiinnostunut siitä, miten paikallinen media toimi Kosovossa konfliktin aikana ja sen jälkeisinä vuosina. Keskityn Kosovon paikallisen median tutkimiseen, sillä kansainvälisen median toimintaa on tutkittu jo varsin paljon. Minua ei kiinnosta, miten CNN konfliktin näytti, miten yhdysvaltalaiset kirjeenvaihtajat raportoivat tai kuinka heidän juttunsa vaikuttivat NATO-johtajien päätöksiin. Minusta kiinnostavampaa on tutkia, millainen rooli paikallisella medialla Kosovossa oli ja olisi voinut olla konfliktin aikana ja erityisesti sen

jälkeen. En keskity tutkimuksessani niinkään mediateknisiin kysymyksiin tai siihen, miten mediakenttä pitäisi konfliktin jälkeen teknisesti ottaen jälleenrakentaa. Sen sijaan pohdin median asemaa ja tehtäviä yleisemmällä tasolla: miten media voisi parhaiten tukea konfliktinratkaisua ja rauhanedistämistä sekä yhteiskunnallista jälleenrakentamista.

Niin tämän kuin muidenkin vastaavanlaisten tutkimusten vaarana on liian mediasentrinen lähestymistapa. Vaikka media on konfliktitilanteissa merkittävä toimija, ei sen roolia pidä ylikorostaa. Suurin osa konflikteista todennäköisesti puhkeaisi ja ratkeaisi riippumatta siitä, miten media tilanteessa toimi tai ei toiminut.

Toimittajana ja tiedotusopin opiskelijana saatan katsoa median ja yksittäisten journalistien toimintamahdollisuuksia liian ruusunpunaisten lasien läpi ja unohtaa sen reaalityodellisuuden, jossa toimittajat joutuvat konfliktialueilla työskentelemään. Konfliktit ovat, kuten perusmääritelmäkin kuuluu, risteävien intressien kamppailua. Media ja journalistit joutuvat luovimaan näiden intressien ristiaallokoissa ja nostattavat omalla toiminnallaan väistämättä lisää aaltoja.

Toisaalta konflikteja on tärkeää tutkia nimenomaan medialähtöisesti. Suuri osa konfliktintutkimuksesta keskittyy konfliktien poliittisiin ja yhteiskunnallisiin syihin ja kehityskuluihin ja unohtaa tai tarkoituksellisesti jättää käsittelemättä median osuuden tapahtumissa (Cottle 2006, 186).

Edelleen tutkiessani ja analysoidessani kosovolaista mediaa ja journalistisia toimijoita minun on tiedostettava, että oma asemani suomalaisena journalismin opiskelijana ja toimittajana vaikuttaa havaintoihini ja tulkintoihini. Olen kasvanut pohjoiseurooppalaiseen julkisuus- ja mediakulttuuriin ja omaksunut tšekäläiset tavat ja ajattelumallit. Ne ohjaavat havaintojani, halusin tai en.

On tärkeää tiedostaa ja tuoda tässä esiin, että ennakoasenteeni Kosovon ja koko Balkanin konfliktiin on painottunut. Huomaan, että pidän Serbiaa ja serbejä jossain määrin enemmän syyllisinä Balkanin kriiseihin kuin muita osapuolia. Syitä tähän

voi olla monia. On totta, että monet Balkanin sotien tunnetuimmista julmuuksista (esimerkiksi Srebrenican joukkomurha) olivat serbien aikaansaamia. On kuitenkin otettava huomioon, että länsimaiset poliitikot – etenkin Yhdysvaltain Bill Clinton ja Ison-Britannian Tony Blair – perustelivat Bosnian ja Kosovon operaatioita voimakkaasti nimenomaan serbien tekemillä julmuuksilla ja vääryyksillä. NATO:n operaation oikeutus syntyi tai synnytettiin näiden vääryyksien kautta. Länsimaisessa mediassa serbit esitettiin muita alueen kansoja huonommassa valossa. (Lynch & McGoldrick 2005)

Vaikka Kosovon konfliktista on jo aikaa, ja vaikka mediakenttä on suorastaan mullistunut viimeisten kymmenen vuoden aikana, voi Kosovo edelleen opettaa meille paljon. Samoin kuin Kosovossa eri osapuolet kilpailivat mediakentällä, samoin kilpailevat nykyisissä ja tulevaisissa konflikteissa eri osapuolet mediahuomiosta ja median hallinnasta. Tehokkaat kuvat, koskettavat tarinat ja paljastavat uutiset ovat edelleen tehokkaimpia sodankäynnin välineitä. Ajallisesta etäisyydestä konfliktiin voi tämän tutkimuksen kohdalla olla tiettyjä hyötyjä. Konfliktista on kulunut sen verran aikaa, että on jo mahdollista hahmottaa verraten pitkiä kehityskulkuja ja analysoida sitä, missä asioissa Kosovossa ja kosovolaismediassa on onnistuttu ja missä ei.

Median merkitys ja mahdollisuudet konfliktitilanteissa tiedostetaan laajalti. Esimerkiksi Javier Solana kuvaili vuonna 2007, ollessaan EU:n ulkoministeri, miten media on ”erittäin tärkeä ja olennainen osa EU:n kriisinhallintaoperaatioita” (Loewenberg & Bonde 2007: 8–9; suom. JL). Toivon tutkimukseni omalta osaltaan auttavan kriiseistä ja konflikteista kiinnostuneita lukijoita prosessissa, jossa tiedostaminen muuttuu ymmärrykseksi.

Kosovon opetukset ovat tärkeitä myös siksi, että suuri osa maailman tulevaisuuden konflikteista tulee todennäköisesti muistuttamaan paljolti Kosovon konfliktia. Lähes kaikki 2000-luvun tähänastiset merkittävät konfliktit ovat olleet sisällissotia tai muita niin sanottuja sisäisiä konflikteja. Valtioiden välisiä aseellisia konflikteja ei viime vuosina juuri ole käyty. (Cottle 2006, 90–91; Loewenberg & Bonde 2007: 11) Vaikka tätä kirjoitettaessa Ukrainan ja Venäjän välit ovat

kiristyneet äärimmilleen Venäjän liitettävä Krimin niemimaan itseensä ja Venäjämielisten separatistien otettua haltuunsa hallintorakennuksia itäisessä Ukrainassa, ei valtioiden välisiä aseellisia konflikteja kuitenkaan edelleenkään ole merkittävässä määrin näköpiirissä.

Tulevaisuuden konfliktit tullaan usein käymään maissa ja alueilla, joiden demografiset olosuhteet ovat Kosovon kaltaiset ja joiden mediakenttä on samantyyppinen kuin Kosovossa. Median merkitys tulevien konfliktien synnyssä, kehittämisessä ja ratkaisemisessa tulee olemaan suuri. Olipa kyse jonkin valtion sisäisestä konfliktista tai kahden valtion rajakiistasta, media on sekä pelinappula että pelaaja. Siksi sen uhat ja mahdollisuudet pitää tuntea.

Tänään Kosovo on itsenäinen valtio, jonka on tunnustanut tätä kirjoitettaessa 105 valtiota. Kosovon ja Serbian suhteita pyritään normalisoimaan, ja tässä prosessissa on viime vuosina edistytty. Serbian osalta suhteiden normalisointi on osa EU-jäsenyysprosessia: Serbia on aloittanut neuvottelut EU-jäsenyydestä ja pyrkii jäseneksi vuoteen 2020 mennessä. Kosovon ja Serbian suhteita kiristää kuitenkin edelleen erityisesti kysymys Pohjois-Kosovon serbialueesta. (Kosovon ja Serbian suhteesta ks. esim. Ulkoministeriö 2014)

2. TUTKIMUKSEN RAKENNE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tässä luvussa selvitan lyhyesti, mitä tutkimukseni pitää sisällään ja millaisessa järjestyksessä aiheitani käsittelen. Listaan myös tutkimuskysymykseni, joihin seuraavien lukujen aikana etsin vastauksia. Tällä tavalla pyrin antamaan lukijalle mahdollisimman selkeän kuvan tutkimuksen sisällöstä ja kulusta. Tämä luku toimikoon eräänlaisena tiekarttana tutkimukseen.

Tässä tutkimuksessa etsin vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Millaisia tehtäviä median odotetaan hoitavan yhteiskunnassa konfliktien aikana ja niiden jälkeen?

- 2) Miten paikallinen media Kosovossa on suoriutunut näistä tehtävistä vuoden 1999 konfliktista tähän päivään ja miten Kosovon media on tänä aikana muuttunut?
- 3) Millaisin edellytyksin paikallinen media voisi tehokkaimmin tukea konfliktin kokeneen yhteiskunnan jälleenrakennusta?

Ensimmäiseen kysymykseen pyrin vastaamaan perehtymällä konfliktinratkaisua ja rauhanedistämistä koskeviin tutkimuksiin ja etsimällä niistä toistuvia mediaa koskevia teemoja. Tämän pohjalta listaan tehtäviä ja rooleja, joita median odotetaan konfliktin kokeneessa yhteiskunnassa suorittavan.

Toiseen kysymykseen etsin vastauksia tekemistäni tutkimushaastatteluista. Haastatteluja analysoimalla pyrin selvittämään, miten Kosovon paikallismedia on toiminut vuoden 1999 konfliktin jälkeen ja millainen rooli sillä on ollut Kosovon kehityksessä vuodesta 1999 tähän päivään.

Vastauksia kolmanteen tutkimuskysymykseen löytyy tämän tutkielman johtopäätöksistä. Pyrin laventamaan Kosovon oppeja niin, että niitä voitaisiin hyödyntää tulevaisuudessa Kosovon kaltaisten, valtioiden tai alueiden sisäisten konfliktien kohdalla.

Seuraavassa luvussa luon katsauksen aiempaan aihepiiristä tehtyyn tutkimukseen siltä osin, kuin se auttaa tämän työn tieteellisessä asemoimisessa. Sen jälkeen esittelen tutkimuksessa käytettävät käsitteet ja teorian (luku 4) sekä tutkimusmetodin (luku 5). Luvussa 6 annan lukijalle käsityksen Kosovon konfliktin syistä ja taustoista siltä osin, kuin niihin on tässä tutkimuksessa tarpeen ja mahdollista paneutua. Vasta tämän jälkeen voimme alkaa etsiä vastauksia tutkimuskysymyksiin.

3. AIEMPI TUTKIMUS

Kosovon konfliktia on tutkittu monesta näkökulmasta politiikan tutkimuksen alalla. Myös median roolista konfliktinratkaisussa ja rauhanedistämässä löytyy paljon tutkimuksia. Tätä työtä varten olen kerännyt valikoiman kirjoja ja artikkeleita paitsi kansainvälisen politiikan, myös joukkoviestinnän tutkimuksen alalta. Tässä kappaleessa teen katsauksen aiheittain koskevaan aiempaan tutkimukseen.

Suuri osa mediaa ja konflikteja koskevista tutkimuksista käsittelee joko median roolia konflikteissa yleisesti tai kansainvälisen median roolia jossakin tietyssä konfliktissa. Kansainvälisen politiikan alalla tehdyissä tutkimuksissa näyttää painottuvan pyrkimys rakentaa eräänlaisia työkalupakkeja tai ohjeistuksia median roolista konflikteissa. Ohjeita tarjoavat muun muassa Jörg Beckerin artikkeli *Contributions by the Media to Crisis Prevention and Conflict Settlement* (2004), Ross Howardin tutkimus *An Operational Framework for Media and Peacebuilding* (2002) sekä Mark Frodhardtin ja Jonathan Terminin tutkimus *Use and Abuse of Media in Vulnerable Societies* (2003).

Työkalupakki-tyyppisistä teoksista kattavimpia on Shira Loewenbergin ja Bent Nörby Bonden toimittama *Media in Conflict Prevention and Peacebuilding Strategies* (2007). Teoksessa käydään ensin yleisesti ja sitten tapaustutkimusten kautta läpi median toimintaa konflikteissa ja konfliktin kokeneiden yhteiskuntien jälleenrakentamisessa.

Median roolia nimenomaan Kosovon konfliktissa on aiemmissä tutkimuksissa lähestytty esimerkiksi tutkimalla Yhdysvaltain armeijan ja yhdysvaltalaisen median suhdetta tai Kosovon konfliktin käsittelyä jonkin tietyn maan mediassa. Esimerkiksi Philip Hammondin ja Edward S. Hermanin toimittamassa teoksessa *Degraded Capability: the Media and the Kosovo Crisis* (2000) tutkijat eri maista analysoivat Kosovon kriisin käsittelyä maidensa tiedotusvälineissä. Teoksessa *War and Media Operations* (2007) Thomas Rid kuvailee, miten NATO ja serbihallinto

kävivät omaa, erittäin kiivasta mediasotaansa Kosovossa. Tässä taistelussa keskiössä olivat kansainväliset mediatyhtiöt ja heidän yksittäiset toimittajansa.

Median toimintaa konfliktitilanteissa ovat arvioineet myös Jake Lynch ja Annabel McGoldrick teoksessaan *Peace Journalism* (2005). Kattavassa teoksessaan he käsittelevät muun muassa median toimintalogiikkaa, uutisointikonventioita ja suhtautumista propagandaan konflikteissa. Kosovon osalta Lynch ja McGoldrick keskittyvät kuitenkin kansainvälisen median toiminnan arvioimiseen eivätkä arvioi Kosovon paikallisen median toimintaa lainkaan.

Niin ikään kansainvälisen median toimintaa Kosovossa arvioi yhdysvaltalainen toisinajattelija Noam Chomsky, joka kirjassaan *Uusi sotilaallinen humanismi* (2000) esittää voimakasta kritiikkiä Yhdysvaltain johtamaa Kosovo-operaatiota kohtaan. Chomsky kyseenalaistaa paitsi Yhdysvaltain ja NATO:n motiivit, myös kansainvälisen median toiminnan Kosovossa. Chomskyn mukaan kansainvälinen media vaikenä tarkoituksella useista tosiasioista Kosovon konfliktiin liittyen. Ottamatta kantaa Chomskyn ajatusten oikeellisuuteen voi todeta, että hänen teoksensa tarjoaa vaihtoehtoisen ja sellaisena arvokkaan näkökulman Kosovon tapahtumiin ja kansainvälisen median toimintaan Kosovon konfliktin aikana.

Hyödyllistä perspektiiviä median ja yksittäisten journalistien toimintaan ja toimintaedellytyksiin Kosovoa edeltäneissä konflikteissa saa Heikki Luostarisen teoksesta *Mielen kersantit* (1994). Luostarinen käsittelee julkisuuden hallinnan ja journalistisen työn problematiikkaa konfliktitilanteissa muun muassa Vietnamin, Falklandin ja Persianlahden sotien kautta.

Luostarinen oli toimittamassa myös teosta *Journalism and the New World Order. Studying War and the Media* (Kempf & Luostarinen 2002). Siinä monipuolinen kirjoittajajoukko pohtii median roolia kylmän sodan ajan konflikteissa ja sitä, miten tuo rooli on muuttunut kylmän sodan jälkeen ja edelleen 2000-luvulle tultaessa. Teoksen artikkeleissa huomio on valtaosin kansainvälisen median toiminnassa.

Suurin osa joukkoviestinnän tutkimuksen alalla tehdystä Kosovo-tutkimuksesta keskittyy nimenomaan kansainvälisen median toimintaan Kosovon konfliktissa ja sen jälkeen. Itse haluan tutkimuksessani sen sijaan keskittyä Kosovon paikallisen median toimintaan. Mielestäni on kiinnostavaa tutkia, millaisia vaikutuksia kosovolaisella medialla oli konfliktin aikana ja sen jälkeen paikallisella tasolla. Tällaista tutkimusta ei tietojeni mukaan ole aiemmin tehty.

Tämän tutkimuksen osalta erityisen tärkeitä lähteitä ovat Vladimir Braticin ja Lisa Schirchin tutkimus *Why and When to Use the Media for Conflict Prevention and Peace Building* (2007) sekä Shira Loewenbergin tutkimus *United Nations Media Strategy. Recommendations for Improvement in Peacekeeping Operations* (2006). Bratic ja Schirch listaavat median tehtäviä konfliktitilanteissa, ja näitä tehtäviä erittelen myös omassa tutkimuksessani. Loewenberg tutkii YK:n mediastrategiaa rauhanturvaoperaatioissa sekä yleisesti että erityisesti Kosovon rauhanturvaoperaation osalta. Tutkimus on tärkeä, sillä se avaa strategiaa, jolla YK pyrki edesauttamaan Kosovon mediankentän jälleenrakennusta. YK:n toimet vaikuttivat Kosovon konfliktin jälkeiseen mediaan sekä positiivisesti että negatiivisesti.

4. TYÖSSÄ KÄYTETTÄVÄT KÄSITTEET JA TEORIA

4.1 Konflikti

Klassisimmissa ja yksinkertaisimmissa määritelmissä konflikti syntyy, kun kahdella tai useammalla toimijalla on keskenään ristiriitaisia intressejä (ks. esim. Lynch & McGoldrick 2005; Fisher et al 2000). Laajemmat konfliktin määritelmät vaihtelevat sen mukaan, millaisia konflikteja tarkoitetaan ja mistä näkökulmasta niitä tarkastellaan. Konflikti on yhtä lailla väsyneen isän ja varhaisteinin kiista viikonloppuillan kotiintuloajasta kuin Syyrian presidentin Bashar al-Assadin ja maan opposition risteävä näkemys istuvan presidentin vallan tämänhetkisestä legitimitetistä.

Tässä työssä seuraan viestintäteoreettista näkemystä, joka katsoo konfliktin johtuvan osapuolten välisestä luottamuspulasta, suvaitsevaisuuden puutteesta ja viestintäongelmista (Lynch & McGoldrick 2005: 36). Tämän luvun lopussa määrittelen, mitä ajanjaksoa ja tapahtumia tarkoitan, kun kirjoitan *Kosovon konfliktista*. Ennen sitä muutamalla sanalla siitä, miksi konflikti-termin tarkka määrittely on tärkeää.

Median kielessä sota ja konflikti tarkoittavat usein samaa asiaa. Esimerkiksi Yhdysvaltain ja sen liittolaisten hyökätessä Irakiin 2003 mediassa puhuttiin Irakin konfliktista. Usein näissä jutuissa jäi avoimeksi se, mitä ajanjaksoa itse asiassa tarkoitettiin. Puhuttiinko meneillään olevasta, vuonna 2003 alkaneesta sodasta vai viitattiinko Irakin ja Persianlahden tilanteeseen laajemmassa perspektiivissä. Vuonna 2003 alkanut sota oli vain yksi vaihe pitkässä jatkumossa – konfliktissa tai konfliktien sarjassa – jonka alkujuuret voidaan ajoittaa jopa 1000-luvun alkupuolelle ja kristittyjen ensimmäiseen ristiretkeen alueelle. (Lynch & McGoldrick 2005: 35)

Konflikti-termi sopii kuvaamaan myös vuosikymmeniä jatkunutta tilannetta israelilaisten ja palestiinalaisten välillä. Lähi-idän tilannetta tutkineen Tapio Kujalan mukaan kyseisessä tilanteessa ”konflikti on pysyvämpi olotila, joka ajoittain kärjistyy vakavammaksi aseelliseksi ja aktiivisen selkkauksen vaiheeksi” (Kujala 2012: 38).

Konfliktin määritelmä vaihtelee tietysti myös sen mukaan, kuka sitä määrittelee. Kosovon tapauksessa konfliktin alkupiste sekä sen syyt näyttäytyvät sangen eri valossa sen mukaan, kysyykö asiaa Kosovon albaanilta vai kansallismieliseltä serbiltä.

Kosovon aseelliset taistelut vuosina 1998–1999 olivat seurausta alueella pitkään jatkuneesta konfliktista tai konflikteista. Yhtäältä Kosovon historia ja taistelut ovat osa laajempaa, Balkanin ruutitynnyriksi kutsuttua kokonaisuutta, ja toisaalta ne ovat oma erityinen konfliktikertomuksensa.

Kirjoitan tässä työssä toistuvasti Kosovon konfliktista. Sen voisi rajata tarkoittamaan hyvin erimittaisia ajanjaksoja. Yksi varsin perusteltu rajausta olisi vuodet 1981–1999, siis Josip Tiron kuolemasta NATO:n aseellisen intervention päättymiseen. Kuten tämän tutkimuksen luvusta kahdeksan käy ilmi, Tiron kuolemasta alkoi negatiivinen kehitys, joka purkautui aseellisena selkkauksena, sotana ja NATO:n interventiona. Kehityskulut, joita tässä tutkimuksessa yritän tavoittaa, alkoivat voimistua nimenomaan Tiron kuoleman jälkeen.

Kuitenkin tässä työssä tarkoitan Kosovon konfliktilla akuuttia aseellista konfliktia, joka alkoi 28. helmikuuta 1998 ja päättyi NATO:n pommitusten päättyessä 10. kesäkuuta 1999. Edellä kirjoitetun valossa tämä rajausta voi vaikuttaa keinotekoiselta, mutta sille on perustelunsa. Kyseinen ajanjakso on vedenjakaja Kosovon historiassa. Sotatoimia edeltänyt fyysisesti ehjä mutta kulttuurisesti rikkinäinen Kosovo oli täysin toinen kuin konfliktin jälkeinen, fyysisesti ja henkisesti raunioiksi revitty mutta kulttuurisesti yhtenäinen Kosovo.

Rajaamalla Kosovon konfliktin tarkoittamaan nimenomaan sotatoimia helpotan myös konfliktia edeltäneen ja konfliktinjälkeisen ajanjakson hahmottamista. On perusteltua kysyä, miksi puhun konfliktista enkä sodasta. Käyttämällä termiä *konflikti* termin *sota* sijaan kytken tutkimukseni vahvemmin nimenomaan konfliktinratkaisun ja rauhanedistämisen (conflict resolution & peace-building) perinteeseen.

Konfliktinratkaisulla tarkoitan prosessia, jossa pyritään joko osapuolten kesken tai välittäjän tai välittäjien kautta ratkaisemaan konfliktin syitä, lopettamaan mahdolliset väkivaltaisuuDET ja rakentamaan sellaiset kahdenväliset suhteet, joiden kautta konfliktinjälkeinen jälleenrakennusprosessi voi alkaa. (vrt. Lynch & McGoldrick 2005: 37)

Rauhanedistämällä tarkoitan puolestaan prosessia, joka alkaa konfliktin akuuttivaiheen päätyttyä. Tässä prosessissa konfliktin kokeneeseen yhteiskuntaan pyritään (jälleen)rakentamaan yhteiskunnalliset instituutiot, muun muassa oikeuslaitos, turvallisuusviranomaiset – ja toimiva media.

4.2 Media

Käsitteellä *media* tarkoitan tässä työssä sellaisia joukkoviestintää harjoittavia toimijoita, jotka välittävät journalistisia tuotteita laajoille yleisöille. Journalismi ja journalistit ovat työssäni keskeisiä. Edelleen rajaan *median* tarkoittamaan lehdistöä sekä televisio- ja radiokanavia.

Internetin rooli tässä tutkimuksessa on verrattain pieni. Jos olisin valinnut tutkittavakseni jonkin aivan tuoreimmista konflikteista, olisi internetmedia todennäköisesti tutkimuksen keskiössä. Erityisesti vuoden 2011 Pohjois-Afrikan kansannousuissa internetpohjainen media ja sen kansalaisjournalistiset sovellukset (jollaisiksi lasken esimerkiksi blogit, Twitterin ja Facebookin) olivat erittäin tärkeässä roolissa ja ajoivat merkittävydessä ajoittain jopa perinteisen uutismedian ohi (Kallander 2013; Hirschkind 2011). Sosiaalisen median voima nähtiin myös vuonna 2009 Iranissa, kun kansalaiset protestoivat presidentinvaalien tulosta vastaan. Hallitus rajoitti toimittajien ja median vapauksia kuvata ja raportoida mielenosoituksia, mutta kuvat ja videot tapahtumista levisivät maailmalle muun muassa Youtuben ja Twitterin kautta (Gilboa 2009: 98).

Kosovon konfliktin aikaan internetillä oli toki jo oma roolinsa, mutta konfliktin eskaloitumisen ja ratkaisemisen kannalta sen merkitys oli kuitenkin pieni. Monet kosovolaiset eivät olleet vuosituhannen vaihteessa vielä internetistä kuulleetkaan ja vain aniharvalla oli internetyhteys. Sikäläiset joukkoviestimet olivat sanomalehtiä sekä televisio- ja radiokanavia. Vielä 2010-luvulle tultaessa alueella oli selvästi vähemmän internetyhteyksiä suhteessa väkilukuun kuin muualla Euroopassa (IPAK 2014).

Jos Kosovon konflikti tapahtuisi nyt, olisi internetin merkitys tietysti suuri. Tieto liikkuisi nopeasti uutissivustojen, keskustelupalstojen, Twitterin ja Facebookin kautta. Tavalliset ihmiset pystyisivät osallistumaan julkiseen keskusteluun aivan eri laajuudessa kuin vuonna 1999. Kosovolaiset pystyisivät dokumentoimaan sortotoimet, murhat ja kidutukset ja toimittamaan kuvatodisteet koko maailman nähtäville sosiaalisen median avulla.

Serbihallinto ei kykenisi hiljentämään albaaneja niin totaalisesti kuin 1990-luvulla. Jos Kosovon konflikti tapahtuisi nyt, saattaisivat radikaaleimmat albaanit toimia samoin kuin al-Qaida on toiminut Afganistanin ja Irakin sotien aikana: keskittyisi tuottamaan internetiin shokeeraavia kuvia ja videoita ”vihollisten” (al-Qaidan tapauksessa länsimaisten toimittajien, sotilaiden ja avustustyöntekijöiden) surmaamisesta (Cottle 2006, 157).

Edellä mainituista seikoista huolimatta ei mielestäni ole turhaa työtä tutkia 15 vuotta sitten tapahtunutta konfliktia ja keskittyä vain niin sanottuun perinteiseen mediaan. Vaikka median murros, tekniikan kehittyminen ja sosiaalisen median nousu on muuttanut journalistien ja mediatoimijoiden toimenkuvaa, on sanomalehtien, television ja radion asema edelleen hyvin vahva. Perinteinen media on lisäksi adaptoitunut uusien välineiden vaatimuksiin ja ottanut ne osaksi omaa toimintakulttuuriaan.

Tässä vaiheessa on tärkeää huomauttaa, että tutkimukseni tulokset eivät ole välinesidonnaisia. Toivon löytäväni tuloksia, jotka pystyn kytkemään laajempiin journalistisiin ja yhteiskunnallisiin konteksteihin. Nyt esiin nousevat Kosovon opit ovat käsitykseni mukaan edelleen ajankohtaisia ja laajasti hyödynnettävissä. Niistä voi olla hyötyä toimittajille ja muille sellaisille ihmisille, joiden tehtävänä on kentältä käsin toimien ratkaista konflikteja ja edistää pysyvää rauhaa. Ne voivat parhaimmillaan olla mainio lisä muun muassa journalistien, diplomaattien ja sotilaiden työkalupakkeihin.

Huomautan vielä, että käytän kielellisistä syistä aika ajoin median synonyyminä termejä *joukkoviestimet* ja *tiedotusvälineet*.

4.3 Tehtävä (funktio)

Median tehtävillä tarkoitan tässä tutkimuksessa yksinkertaisesti niitä toimia tai rooleja, joihin yhteiskunnan katsotaan mediaa tarvitsevan. Media hyödyttää yhteiskuntaa täyttämällä sille asetettuja tehtäviä. Vastaavasti, mikäli tehtävät

jäävät täyttämättä halutulla tavalla, voi siitä olla haittaa yhteiskunnan toiminnalle. Tällaisesta *funktionalistisesta* näkökulmasta (ks. seuraava luku) katsottuna yhteiskunta rakentuu eri toimijoista, joilla kullakin on kokonaisuuden kannalta merkittäviä tehtäviä. Seuraavaksi tiivis katsaus funktionalistiseen teoriaan ja funktionalismin perusteisiin.

4.4 Funktionalismi

Funktionalismi on teoriasuuntaus, joka nousi sosiologiasta joukkoviestinnän MCR-perinteeseen 1940-luvulla. MCR-tutkijoista erityisesti Robert K. Merton haki aktiivisesti vaikutteita sosiologian puolelta ja tykästy funktionalismiin. Mertonin lisäksi tunnetuimpia joukkoviestintätutkimuksen funktionalisteja ovat Charles R. Wright ja Talcott Parsons (Pietilä 1997: 204–209). Kun kirjoitan tässä tutkimuksessa median tehtävistä, ymmärrän näiden tehtävien luonteen juuri Mertonin, Wrightin ja Parsonsin funktionalistisia käsityksiä mukaillen. Seuraavassa lyhyt katsaus edellä mainittujen tutkijoiden näkemyksiin niiltä osin, kuin niitä tässä työssä hyödynnän.

Mertonia mukaillen katson, että yhteiskunnalla (tämän tutkimuksen tapauksessa Kosovolla vuodesta 1999 alkaen) on tiettyjä tarpeita, joita yhteiskunnan eri osat (tässä tapauksessa media) pyrkivät tyydyttämään antamalla oman panoksensa yhteiskunnan toimimiseksi. Yhteiskunnan tarpeita tyydyttäessään media siis suorittaa sille kuuluvia *funktioita*. Medialla kuten muillakin yhteiskunnallisilla toimijoilla voi kuitenkin olla myös *dysfunktioita*. Dysfunktioilla tarkoitetaan sellaista toimintaa, jolla on tarkoittamattomia tai ei-toivottuja vaikutuksia. (Pietilä 1997: 205; Kunelius 2003: 182–183)

Edelleen Mertonia mukaillen katson, että funktiot ja dysfunktiot voivat olla tiedostettuja (manifesteja) tai tiedostamattomia (latentteja). Näin esimerkiksi jokin tiedotusväline, vaikkapa tv-kanava, voi samaan aikaan toimia tietoisesti yhdellä tavalla yhteiskunnan hyväksi mutta aiheuttaa samalla toisella tavalla ja tiedostamattaan vahinkoa jossakin muussa osassa yhteiskuntaa. (Pietilä 1997: 205; Kunelius 2003: 182)

Lähemmäksi tämän tutkimuksen aihepiiriä päästään, kun aletaan tarkastella Charles R. Wrightin ja Talcott Parsonsin ajatuksia. Wright tutki uutisviestintää ja esitti, että median uutistoiminnalla on muun muassa *varoitusfunktio* (esimerkiksi uhkaavasta tulipalosta ilmoittaminen), *välinefunktio* (tiedon jakaminen yhteiskunnassa) ja *moraalia rakentava funktio* (tieto kuuluu tasa-arvoisesti kaikille). Edelleen Wright huomasi, että uutistoiminnalla on myös dysfunktioita. Uutiset voivat esimerkiksi luoda paniikkia tai muuten horjuttaa yhteiskunnallista vakautta. (Pietilä 1997: 207)

Tämän tutkimuksen kannalta tärkein funktionalismiin liittyvä perusta ovat Talcott Parsonsin käsitykset joukkoviestinnän roolista yhteiskunnallisten ongelmien ratkojana. Parsonsin mukaan yhteiskunnilla on neljä keskeistä funktionaalista ongelmaa, jotka on ratkaistava, jotta yhteiskunta voi säilyä. Yhteiskunnan on ratkaistava

- 1) Yhteisen arvojärjestyksen luomisen ja sen säilymisen takaamisen ongelma
- 2) Yhteisten päämäärien asettamisen ja niiden saavuttamisen ongelma
- 3) Päämäärien saavuttamiseksi tarvittavien keinojen ja välineiden tuottamisen ongelma ja
- 4) Yhteiskunnan eri osien koordinoinnin ja niiden keskinäisen solidaarisuuden takaamisen ongelma. (Pietilä 1997: 209; ks. myös Kunelius 2003: 183)

Näiden ongelmien ratkaisu on välttämätöntä ja niiden ratkaisemiseen tarvitaan yhteiskunnan eri toimijoiden, muun muassa joukkoviestintien ja joukkoviestintäjärjestelmän, apua. Kun toimijat tätä tekevät, ne toimivat funktionaalisesti.

Parsons ajatuksia ovat jalostaneet lukuisat joukkoviestinnän tutkijat, jotka ovat esittäneet joukkoviestinnälle funktioita samaan tapaan kuin Parsons. Poimintana mainitsen Pertti Hemánuksen, jonka mukaan joukkoviestinnän tärkeimpiä funktioita ovat yhteisöllisyyden vahvistaminen ja jatkuvuuden ylläpitäminen (Pietilä 1997: 210).

Media on tietysti vain yksi toimija, jolla on yhteiskunnallisia funktioita. Jos eri toimijoiden funktiot laitettaisiin tärkeysjärjestykseen, lienee selvää, että esimerkiksi turvallisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta suoranaisesti vastaavien toimijoiden (poliisi, oikeuslaitos) funktiot ovat yhteiskunnan kannalta kriittisempiä kuin median funktiot. Se ei tietenkään tarkoita, etteivätkö median funktiot olisi tärkeitä tai ettei niitä olisi mieltä tutkia. Uskon vakaasti, että median funktiot ovat omalta osaltaan ratkaisevassa osassa siinä, miten yhteiskunnallinen jälleenrakennus konfliktin jälkeen onnistuu tai ei onnistu.

Funktionalismista on huomattava, että siitä ei koskaan suoranaisesti syntynyt omaa suuntaustaan joukkoviestinnän tutkimuksen sisälle. Se kuitenkin vaikutti suuresti monien joukkoviestinnän tutkimuksen teorioiden taustalla, ja esimerkiksi monet MCR-perinteeseen kuuluvat teorit ovat syntyneet funktionalismin pohjalta (Gilboa 2009: 105). 1960-luvulle tultaessa funktionalismi oli kuitenkin alkanut menettää asemiaan sosiologiantutkimuksessa ja samoin kävi myöhemmin myös joukkoviestinnän puolella. Hyvän kuvan funktionalismin ongelmista ja funktionalististen tutkijoiden näkemyseroista kokoaa Colomy (1990). Hän on kerännyt kirjaansa esimerkiksi Parsonsin ja Mertonin tekstejä sekä näiden näkemyksiä kritisoivia puheenvuoroja. Näihin kriittisiin puheenvuoroihin en tässä sen syvemmin sukella, mutta muutama sana funktionalismin ongelmista lienee paikallaan.

Pietilä (1997: 211) katsoo, että funktionalismin ongelmat ovat erityisesti metodologisissa seikoissa. Pietilän mielestä on vaikea löytää empiirisiä todisteita sille, että tietty yhteiskunnan toimija toteuttaa tiettyä funktiota tai dysfunktiota. Pietilä heittää, että esimerkiksi joukkoviestinnän integrointifunktion selvittämiseksi pitäisi vertailla kahta yhteiskuntaa: toisessa olisi joukkoviestintäjärjestelmä ja toisessa ei. Eikä tällainenkaan vertailu tietenkään olisi ongelmatonta. Erot kahden yhteiskunnan integroitumisessa voivat johtua monista muistakin seikoista kuin joukkoviestintäjärjestelmästä. Kurioositeettina voi mainita, että itse asiassa konfliktinjälkeisessä Kosovossa oltiin vuonna 1999 melko lähellä Pietilän maalaillemaa vertailuyhteiskuntaa, sillä mitään joukkoviestintäjärjestelmää ei käytännössä ollut.

Tämän tutkimuksen kannalta olennaisin kritiikki koskee funktionalismin *normatiivista* luonnetta. Funktionalistista ajattelutapaa seuraamalla yhteiskunnan toiminnasta ja sen osien toiminnasta piirtyvä kuva on varsin teoreettinen ja normatiivinen. Funktionalismissa yhteiskunta ymmärretään jonkinlaiseksi itseohjautuvaksi ja melko hitaasti muuttuvaksi kokonaisuudeksi, jossa yhteiskunnan yleinen etu on myös kaikkien sen osien etu. Poikkeamat vallitsevasta yhteiskuntajärjestyksestä saatetaan turhankin herkästi tulkita negatiivisiksi ilmiöiksi. Vertailun vuoksi kriittisessä yhteiskuntateoriassa painotetaan enemmän yhteiskuntaa jatkuvasti uudelleenmuotoutuvana vallankäytön rakenteena, jossa yhteiskunnan ja sen osien edut voivat olla toisistaan irrallisia ja jossa poikkeamat vallitsevasta järjestyksestä voivat koitua yhteiskunnan eduksi. (ks. esim. Kunelius 2003: 180–181)

Edelliseen liittyen esimerkiksi Parsons oli yleisesti ottaen kiinnostuneempi muun muassa yhteiskunnan arvoista, normeista ja moraalista – siis eräänlaisesta ylätasosta – kuin siitä todellisuudesta, jossa yhteiskunnan eri osat toimivat (Schwanenberg 1971: 115–118). Tämä on sikäli ymmärrettävää, että vaikkapa median empiirinen tutkiminen puhtaasti funktionalistisesta näkökulmasta käsin olisi tutkimusasetelmien kannalta varsin hankalaa: on jotakuinkin mahdotonta järjestää tutkimusasetelmia kokonaisen yhteiskunnan kokoluokassa (Kunelius 2003: 184–185).

Kritiikin jälkeen on syytä perustella, miksi kaikesta huolimatta valitsin juuri funktionalismin tutkimukseni teoriapohjaksi. Funktionalismiin kohdistuvasta kritiikistä huolimatta uskon sen selitysvoimaan. Näkemykseni mukaan yhteiskunnat todella ovat jossain määrin organismin kaltaisia kokonaisuuksia, joiden hyvinvointi riippuu niiden eri osioiden toiminnasta. Pidän toki edellä esitellyn kritiikin mielessäni erityisesti siinä vaiheessa, kun myöhemmin tässä tutkimuksessa sovelan funktionalistisia ajattelumalleja ja pohdin medialle asetettuja tehtäviä sekä median suoriutumista näistä tehtävistä.

Minusta ei tässä tutkimuksessa ole olennaista pohtia erityisen syvästi, missä määrin media yleisesti ottaen toimii tai ei toimi funktionaalisesti. En myöskään näe mielekkääksi tässä tutkimuksessa pohtia, miten toimivia funktionalistiseen teoriaan pohjautuvat yhteiskuntaselitykset ovat. Sen sijaan valitsin avukseni funktionalistisen teoriapohjan sen vuoksi, että se auttaa ymmärtämään, miksi medialle ylipäätään asetetaan yhteiskunnallisia tehtäviä ja millaisia vaikutuksia niillä odotetaan olevan. Tarkoitukseni ei siis ole millään tavalla empiirisesti testata funktionalistisen teorian toimivuutta, vaan käyttää tätä teoriapohjaa oman ajatteluni tukena. Toivottavasti edellinen katsaus funktionalismin alkeisiin auttaa myös lukijaa ymmärtämään, mitä oikeastaan tarkoitan puhuessani median tehtävistä.

Vielä tiivistetysti ilmaistuna: medialle voidaan asettaa tehtäviä tai rooleja, joita sen odotetaan tai toivotaan täyttävän. Median tehtävät voivat olla myös tiedostamattomia ja tehtävien suorittamisella voi olla positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia. Tässä tutkimuksessa kartoitan näitä tehtäviä ja niiden suorittamisesta tai suorittamatta jättämisestä aiheutuvia seurauksia. Edellä esittelemääni funktionalistista teoriaa sovellan tutkimuksen luvussa 8 selvittäessäni, millaisia tehtäviä medialla on konfliktitilanteissa ja niiden jälkeen yhteiskunnallisen jälleenrakennuksen aikana.

5. TUTKIMUSMETODI: TEEMAHAASTATTELU JA HAASTATTELUN SISÄLLÖNANALYYSI

Tämän tutkimuksen yhtenä päätavoitteena on selvittää, miten media toimi ja olisi voinut toimia Kosovossa vuoden 1999 konfliktin aikana ja erityisesti sen jälkeen. Päätin etsiä vastausta tähän kysymykseen paitsi kirjallisista lähteistä myös paikallisia toimittajia haastatteleamalla.

Halusin haastateltavikseni toimittajia, jotka työskentelivät kosovolaisessa mediassa jo vuoden 1999 konfliktin aikana ja ovat jatkaneet media-alalla Kosovossa aina näihin päiviin saakka. Tietäen Kosovon rankan etnisen jakolinjan

albaanien ja serbien välillä ajattelin, että haastatteluissa olisi hyvä kuulla sekä albaani- että serbitaustaisia toimittajia. Tämä osoittautui käytännön syistä mahdottomaksi, sillä serbitaustaisia toimittajia ei kosovolaismediassa joko ole lainkaan tai sitten kontakteinani toimineet henkilöt eivät heitä halunneet tai pystyneet minulle löytämään. Pidän todennäköisimpänä ensimmäistä vaihtoehtoa sillä perusteella, että serbien asema tämän päivän Kosovossa on erittäin ahdas eikä heitä juuri ole yhteiskunnallisesti merkittävissä tehtävissä (ks. esim. Ulkoministeriö 2014).

Edelleen olin ajatellut, että haastateltavani saisivat mieluiten olla henkilöitä, jotka työskentelevät paikallisten mediatoimijoiden palveluksessa. Lopulta viidestä haastateltavasta vain yksi oli aidosti paikallisen mediatyhtiön palkkalistoilla. Lopuista neljästä kolme työskenteli toimittajana kansainvälisen mediatyhtiön palkkalistoilla ja yksi oli vastikään lopettanut toimittajan työt ja perustanut oman, viestintäkonsultointiin keskittyvän yhtiön. Hetken mietittyäni ymmärsin, ettei haastateltavajoukkoni tausta ollut ongelma, päinvastoin.

Ensinnäkin nykyisestä työstään riippumatta kaikilla haastateltavilla oli vankka journalistinen tausta. He olivat kaikki aloittaneet työt media-alalla 1990-luvun lopulla, kun konflikti Kosovossa eskaloitui ja alueelle saapuneet kansainväliset yhtiöt tarvitsivat tulkkeja ja fikseireitä. Haastateltavat olivat siis nähneet läheltä Kosovon yhteiskunnan ja mediakentän kehityksen konfliktista tähän päivään. Se, että valtaosa heistä työskenteli nyt muualla kuin paikallismedioissa, saattoi olla haastatteluiden ja koko tämän tutkimuksen kannalta erittäin myönteinen asia. Selitän tätä ajatustani ja haastateltavien taustoja sekä Kosovoon tekemääni aineistonkeruumatkaa tarkemmin luvussa 7.

Valitsin tutkimusmetodikseni teemahaastattelun, joka on muodoltaan puolistrukturoitu. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että olin etukäteen määritellyt teemat, jotka jokaisessa haastattelussa pyrittäisiin käymään läpi, joskin vaihtelevassa järjestyksessä. Myös kysymykset oli etukäteen valmisteltu, mutta se, mitkä kysymykset lopulta esitin, vaihteli haastattelusta toiseen.

Puolistrukturoidun haastattelun idea on se, että päätettyjen teemojen ja

kysymysten lisäksi tilaa on myös keskustelulle ja haastattelun kulun muuttamiselle tarvittaessa. Tämän logiikan tein myös haastateltavilleni selväksi.

Puolistrukturoidun haastattelun lisäksi haastattelututkimuksissa käytetään strukturoitua ja avointa haastattelua. Strukturoidussa haastattelussa kaikki kysymykset ja niiden järjestys ovat ennalta määrättyjä, toisin sanoen kaikilta haastateltavilta kysytään samat kysymykset samassa järjestyksessä eikä keskusteluun ole mahdollisuutta. Näin ollen myös tutkijan vaikutus haastateltavan vastauksiin on minimoitu. (Hirsjärvi & Hurme 2001: 47–48). Strukturoitu haastattelu olisi ollut tämän tutkimuksen tavoitteisiin nähden liian jäykkä: haastatteluissa olisi voinut jäädä saamatta paljon sellaista hyödyllistä tietoa, jonka esiin nousemiseen vapaampi puolistrukturoitu haastattelu antoi mahdollisuuden.

Täysin avoimen haastattelun jätin niin ikään vaihtoehtoistani pois heti alkumetreillä. Kun tutkimuksen aihepiiri ja tarkasteltava ajanjakso ovat verraten tarkasti rajatut, olisi ollut jo ajankin tuhlausta lähteä keskustelemaan haastateltavien kanssa kaikesta Kosovon historiaan liittyvästä maan ja taivaan väliltä.

Koska tutkimuksessa tarkasteltava ajanjakso on melko tarkasti rajattu, pyrin haastatteluissani tiettyyn kronologiaan: houkuttelin haastateltaviani kertomaan urastaan ja kokemuksistaan aikajärjestyksessä aloittaen siitä, miten alun alkaen päätyivät toimittajiksi. Sen jälkeen ohjasin haastatteluja pikkuhiljaa lähemmäs nykypäivää käyttäen tiemerkkeinä muutamaa ajankohtaan sidottua tapahtumaa.

Näiden tiemerkkien asettaminen oli mahdollista, koska olin etukäteen ottanut selvää tapahtumien kulusta ja alueen historiasta. Haastattelujen tekemistä edelsi siis erittäin huolellinen taustatyö. Koin hyvin tärkeäksi, että minulla on ennen haastattelutilanteisiin menemistä mahdollisimman hyvä tietämys paitsi Kosovon, myös koko Balkanin alueen historiasta sekä konfliktin taustoista ja tapahtumista. Näin saatoin ensinnäkin osoittaa haastateltavilleni, että tunnen puheena olevat asiat ja olen aidosti kiinnostunut niistä. Toisaalta taustatyön ansiosta saatoin olla varma siitä, että haastattelukysymykseni ovat ainakin pääosin relevantteja ja

niiden avulla on mahdollista hankkia hyödyllistä tietoa kosovolaisen yhteiskunnan ja alueen mediakentän kehityksestä.

Haastatteluissani pyrin ennen muuta selvittämään, miten haastateltavani ovat *kokeneet* työnsä Kosovossa ja kosovolaisella mediakentällä vuoden 1999 konfliktista näihin päiviin asti. En suoranaisesti usko tavoittavani haastatteluissa konfliktinjälkeisen Kosovon todellisuutta vaan nimenomaan haastateltavieni kokemuksia tuosta todellisuudesta. Hirsjärven ja Hurmeen (2001) mukaan teemahaastattelun avulla pyritään nimenomaan tavoittamaan ihmisten kokemukset, arvostukset ja ajatukset – siis heidän tulkintansa jostakin tapahtumasta.

Edelleen otan huomioon, että haastateltavieni muistikuvat ja haastatteluissa annetut lausunnot voivat olla epätarkkoja, vääristyneitä – tai jopa tahallisesti vääristeltyjä. On hyvin mahdollista, jopa todennäköistä, että haastateltavani muistavat tai haluavat muistaa puheena olleet tapahtumat oman etnisen ryhmänsä (Kosovon albaanit) näkökulmasta. Myös ajan kuluminen on syytä huomioida: joistakin haastatteluissa esiin nostetuista tapahtumista on kulunut 15 vuotta tai jopa enemmän. Kuten Alastalo ja Åkerman (2010: 138) muistuttavat, haastateltava katselee puheena olevia tapahtumia aina haastatteluhetken näkökulmasta. Myös ympäröivä konteksti vaikuttaa: aika ajoin huomasin haastattelutilanteissa, että haastateltavat viittasivat minun taustaani toimittajana ja verraten korkealuokkaisen länsimaisen journalistisen kulttuurin edustajana. On mahdollista, että esimerkiksi kosovolaisten toimittajien ammattitaitoa koskevista asioista puhuessaan haastateltavat jossain määrin kaunistelivat asioita oman ammattikuntansa eduksi.

Edellä mainituista syistä tässä tutkimuksessa kulkevat koko ajan rinnakkain yhtäältä haastateltavien näkemykset kosovolaisesta yhteiskunnasta ja toisaalta tutkimuspohjainen tieto puheena olevista tapahtumista. Erityisesti haastattelun analyysiosiossa ja tutkimuksen johtopäätöksissä vertaan haastatteluaineistoa kirjallisista lähteistäni saamaani tietoon tapahtumien kulusta.

Se, miten tarkasti tutkimushaastattelut on syytä litteroida, riippuu tutkimuksen luonteesta ja päämääristä. Koska huomioni tässä tutkimuksessa keskittyy erityisesti puheen asiasisältöön, ei sanatarkka litterointi välttämättä olisi ollut tarpeen (Ruusu vuori 2010: 424). Koska haastatteluja oli litteroitavana verraten vähän ja koska haastattelujen kieli ei ollut oma äidinkieleni, katsoin parhaimmaksi litteroida haastattelut mahdollisimman tarkasti sanasta sanaan. Kuitenkaan esimerkiksi puheen taukojen pituutta tai esimerkiksi yskähdyksiä en katsonut aiheelliseksi kirjata.

Kun olin litteroinut kaikki viisi haastattelua, aloin etsiä niistä yhteneväisyyksiä ja eroja. Luin jokaisen haastattelulitteroinnin läpi useita kertoja, ensin silmäillen ja sitten vähä vähältä tarkemmin. Merkitsin ja alleviivasin litteroinneista kohtia, jotka mielestäni parhaiten avasivat haastatteluiden teemoja, mutta myös sellaisia kohtia, jotka tavalla tai toisella eivät vastanneet haastatteluiden teemoitusta.

Kuten aiemmin kerroin, pyrin haastatteluissa jossain määrin kronologiaan. Samaan kronologiaan pyrin myös analyysivaiheessa: aloin rakentaa tarinaa siitä, miten Kosovon mediakenttä ja toimittajien työ ovat muuttuneet ja kehittyneet vuodesta 1999 tähän päivään. Tutkimuksen johtopäätöksissä esittelen niitä oppeja, joita tuosta tarinasta on omasta mielestäni otettavissa.

Analyysin alkuvaiheessa etsin haastatteluista kohtia, jotka ajallisesti vastasivat toisiaan. Katsoin esimerkiksi, miten eri haastateltavat kertoivat uransa alkuaajoista konfliktin keskellä ja mitä yhteistä ja eroja heidän tarinoissaan oli. Seuraavaksi paneuduin haastateltavien näkemyksiin Kosovon mediakentästä heti akuutin konfliktin jälkeen, siis vuonna 1999 ja 2000-luvun alkuvuosina. Tutkailin, miten haastateltavat kokivat työnsä uudelleenrakentuvalla mediakentällä ja miten he kokivat median onnistumiset ja epäonnistumiset. Etenin vaihe vaiheelta lähemmäs haastatteluhetken tilannetta, siis sitä, miltä Kosovon mediakenttä ja Kosovo yhteiskuntana haastateltaville näyttäytyivät Pristinassa kesällä 2013 ja millaisena he näkivät median kehityksen lähitulevaisuudessa.

Tämän ensimmäisen vaiheen jälkeen minulla oli käsissäni pitkä ja rönsyilevä tarina Kosovon median tarina viiden sikäläisen journalistin näkökulmasta vuodesta 1999 tähän päivään. Seuraavaksi katsoin, mitkä seikat toistuivat haastattelusta toiseen sekä mitkä seikat vaikuttivat olennaisilta ja mitkä tavalla tai toisella epäolennaisilta tutkittavan aiheen kannalta. Vertasin haastateltavieni kertomuksia jälleen kirjallisten lähteideni tietoihin ja pyrin arvioimaan kertomusten paikkansapitävyyttä.

Näin haastateltavieni puheita ja muista lähteistä keräämiäni tietoja vertailemalla jatkoin analyysin tekemistä vaiheittain niin kauan, että Kosovon median tarina alkoi hahmottua selvemmin. Luvussa 9 avaan tämän tarinan lukijalle vaihe vaiheelta. Luvussa 10 teen johtopäätöksiä ja pohdin Kosovon oppeja tulevia konfliktitilanteita silmällä pitäen.

6. KOSOVON KONFLIKTI

Sodan tai konfliktin aikana mediaan suuntautuu valtavasti painetta hallinnon ja armeijan sekä muiden ryhmien taholta. Ympäröivä yhteiskunta ja kulttuuri, taloudelliset rakenteet ja median omat resurssit sekä kulloinenkin muu konteksti vaikuttaa siihen, miten media voi toimia. Siksi median suorituksia tutkittaessa ja analysoitaessa on otettava tarkasti huomioon kulloinenkin yhteiskunnallinen, poliittinen, taloudellinen, teknologinen ja kulttuurinen konteksti. (Cottle 2006, 103)

Jotta voin tutkia median roolia Kosovossa, on ensin ymmärrettävä Kosovoa. Tässä luvussa käsittelen sitä, millainen yhteiskunta 1990-luvun lopun Kosovo oli, ja millaiset syyt johtivat aseellisen konfliktin puhkeamiseen.

6.1 Konfliktin taustat

Jugoslavian presidentin Josip Tiron kuolema toukokuussa 1980 oli käännekohta koko Balkanin alueen historiassa. Autoritäärisen johtajan poismenon jälkeen eri

puolilla Jugoslaviaa nousi esiin vahvoja nationalistisia liikkeitä. Uuden kansallistunnon vaikutukset alkoivat konkreettisesti näkyä Kosovossa vuonna 1981. Tuolloin alueen sisäiset jännitteet alkoivat purkautua mellakoina ja pienehköinä aseellisina yhteenottoina, jotka seuraavien vuosien aikana kärjistyivät ja johtivat lopulta sotatoimiin 1990-luvun lopulla. (IICK 2000, 36–37). Konfliktin siemenet oli kuitenkin kylvetty jo vuosikymmeniä aiemmin.

Kosovo sijaitsee Balkanin niemimaalla Albanian ja Serbian välissä. Sen väestö koostuu albaaneista ja serbeistä albaanien ollessa enemmistönä. Pohjimmiltaan Kosovon konfliktin taustalla olivat näiden kahden etnisen ryhmän väliset jännitteet ja ristiriidat, joita ei pystytty lukuisista yrityksistä huolimatta ratkaisemaan ennen kuin oli liian myöhäistä.

Kosovosta tuli osa Serbiaa vuonna 1912, mutta 1900-luvun aikana sen hallinnollinen asema vaihteli paljon. Toisen maailmansodan jälkeen Jugoslavian silloinen kommunistihallinto linjasi, että Kosovo on autonominen osa Serbian tasavaltaa. Autonomian ansiosta Kosovon albaanienemmistön asema vahvistui, ja alueen kulttuuri ja paikallishallinto albanialaistuivat nopeasti. (IICK 2000, 25)

Vuosien 1961 ja 1981 välillä albaanien osuus Kosovon väestöstä nousi 67 prosentista 78 prosenttiin. Tämä johtui sekä albaaniväestön suuresta syntyvyydestä että serbien muuttoliikkeestä pois alueelta (emt.: 38). Autonomisesta asemastaan ja albaanienemmistöstään huolimatta Kosovo oli kuitenkin edelleen Serbian provinssi, minkä vuoksi ylin päätösvalta alueen asioista pysyi Belgradissa. Albaanit tunsivat itsensä jossain määrin toisen luokan kansalaisiksi omalla maallaan. Tyytymättömyys alkoi näkyä vuonna 1981 mielenosoituksina ja mellakoina, jotka serbihallinnon joukot hajottivat kovakouraisesti. (emt.: 36–37)

Josip Titon kuoleman jälkeen Serbiassa nousi esiin vahva nationalistinen kansanliike, jonka johtajana oli Slobodan Milošević. 1980-luvun lopulle tultaessa Miloševićin valta kasvoi, ja vuonna 1989 hänet valittiin Serbian presidentiksi. Nationalismin huumassa Milošević alkoi "serbialaistaa" Kosovoa. Tuhansia

albaaneja erotettiin julkisen sektorin viroista, albaanien maanosto-oikeutta rajoitettiin ja albaanimediaa ajettiin alas. Kosovoon muuttaneille serbeille tarjottiin erilaisia etuuksia, kuten halpoja lainoja ja puoli-ilmaisia maa-alueita. (emt.: 41–42)

Vuonna 1991 Kosovon väestöstä vain 9,9 prosenttia oli serbejä (emt.: 39), mutta kaikki valta oli käytännössä heillä. Albaanienemmistön tyytymättömyyttä lisäsi myös se, että Kosovo oli silloisen Jugoslavian ylivoimaisesti köyhin alue. 1990-luvulle tultaessa sen bruttokansantuote oli vain 22 prosenttia koko Jugoslavian keskiarvosta. Työttömyysprosentti oli kohonnut 40:een (emt.: 44). Serbihallinnon painostustoimien vuoksi myös yksityisyrittäminen oli hankalaa. Arvioiden mukaan jopa 70 prosenttia Kosovon taloudesta oli harmaata taloutta vuonna 1993 (emt.: 47).

1990-luvun puolivälissä tilanne Kosovossa oli jo hyvin tulehtunut. Kosovolainen tutkija ja intellektuelli Shkelzen Maliqi kuvasi tilannetta serbien ja albaanien välillä vuonna 1998 seuraavasti:

"[Konflikti Kosovossa] on muuttunut hermosodaksi, jossa toinen osapuoli mitään kaihtamatta syyllistyy törkeimpiin mahdollisiin ihmisoikeuksien ja yksilönvapauksien loukkauksiin ja jättää täysin huomioimatta kansainvälisten organisaatioiden vetoamukset. (---) Samaan aikaan toinen puoli patoaa nöyryytöksensä, epätoivonsa, kiihkonsa, raivonsa ja vihansa – mutta kuinka kauan kestää, ennen kuin tilanne räjähtää?" (Maliqi 1998, 49; suom. JL)

Albaanien äänitorveksi nousi 1990-luvun puolivälissä Kosovo Liberation Army -niminen kansanliike. Se piti päämajansa Sveitsissä ja pyrki suoraan vaikuttamaan kansainväliseen yhteisöön ja päättäjiin, jotta nämä olisivat puuttuneet Kosovon kiristyvään tilanteeseen. KLA:n tavoitteena oli ilmeisesti alusta pitäen kansainvälisten joukkojen interventio ja sen avulla toteutettava Kosovon itsenäistyminen (IICK 2000, 52).

Kansainvälisen yhteisön huomio oli kuitenkin kiinnittynyt toisaalle: Serbian naapurimaassa Bosniassa oli sodittu yhtäjaksoisesti vuodesta 1992 vuoteen 1995, ja kansainvälisen yhteisön (lähinnä NATO:n) resurssit oli kohdennettu tuon konfliktin lopettamiseen. (ks. esim. Chomsky 2000)

Kansainvälisten toimien puuttuessa KLA toteutti Kosovossa pieniä terrorityyppisiä iskuja muun muassa serbipoliisin tukikohtiin. Vuodesta 1997 lähtien KLA alkoi saada Albaniasta yhä enemmän aseita ja varusteita, ja toiminta alkoi radikalisoitua. On myös väitetty (esim. Lynch & McGoldrick 2005:100), että länsimaiset tiedustelupalvelut – CIA etunenässä – kouluttivat ja varustivat KLA:ta sodan varalle. KLA:n vahvistuessa serbihallinto julisti sen pian terroristijärjestöksi, minkä johdosta sen jäseniä kohtaan voitiin käyttää armottomia voimatoimia. Jäseniä muun muassa pahoinpideltiin ja kidutettiin. (IICK 2000, 52–53)

Kärjistynyt tilanne ajautui täydeksi konfliktiksi helmikuun 28. päivänä vuonna 1998. Tuolloin serbijoukot pidättivät Adem Jasharin, joka oli albaanitaustainen paikallispoliitikko ja KLA:n jäsen. Jashari vapautettiin lyhyen pidätyksen jälkeen, mutta muutamaa päivää myöhemmin serbijoukot surmasivat Jasharin ja 57 muuta ihmistä – valtaosa heistä Jasharin sukulaisia – useita päiviä kestäneessä tulitaistelussa ja Jasharin Prekazin pikkukylässä sijaitsevan maatilan piirityksessä. Jasharin suvun joukkosurma sai yhä useammat Kosovon albaanit antamaan tukensa KLA:lle ja tarttumaan myös itse aseisiin. Helmikuun 28. päivän tapahtumia pidetään Kosovon sisällissodan alkuna (IICK 2000, 55).

Tapahtumien merkitystä kuvastaa osaltaan Adem Jasharin nykyinen asema Kosovon kansallissankarina. Jasharin perheen maatala Prekazissa on museoitu sodan alun muistomeriksi. Tilan rakennukset ovat siinä kunnossa, johon ne serbijoukkojen tulituksen jälkeen jäivät. Rakennusten ympärille on pystytetty telineet, joita pitkin kolmikerroksista taloa voi kiertää ja nähdä luotien ja kranaattien iskut sen seinissä. Muutaman sadan metrin päähän talosta on rakennettu näyttelytila, joka on pyhitetty Jasharin perheen tarinalle. Matkamuistokioskissa myydään kirjoja ja esitteitä, jotka täyttävät kansallismielisen propagandan tunnusmerkit. Alueen tärkein nähtävyys ovat Jasharin ja hänen lähisukunsa haudat ja niillä jatkuvasti läsnä oleva Kosovon armeijan kolmihenkinen kunniavartio.

Helmikuun 1998 tapahtumien jälkeen ase- ja varustevirta Albaniasta KLA:lle kiihtyi entisestään. Myös ulkomailla asuneita kosovolaisia saapui kotiseudulleen liittyäkseen mukaan taisteluihin. Vuoden 1998 aikana yhteenottoja oli säännöllisesti, mutta niiden laajuus ja intensiteetti vaihtelivat. Kuitenkin joulukuussa 1998 aseet alkoivat puhua entistä kiivaammin. Sotilaallisissa operaatioissa ja siviilien välienselvittelyissä kuoli lyhyessä ajassa kymmeniä ihmisiä eri puolilla Kosovoa. Tammikuussa 1999 Milošević lähetti Kosovoon merkittävän määrän serbiarmeijan joukkoja. Nämä suorittivat muun muassa Recakin kylässä operaatioita, joissa tapettiin kymmeniä albaanisiviilejä. Recakin kylän tapahtumat – ja niiden nopea raportointi kansainvälisessä mediassa – lisäsivät paineita kansainvälisessä yhteisössä. (IICK 2000: 78–80)

6.2 Kansainvälinen interventio ja NATO:n pommitukset

Kosovon kriisiin oli etsitty diplomaattista ratkaisua pitkään ennen aseellisten alkamista. Kriisin alkaessa eskaloitua helmikuusta 1998 alkaen kriisiin alettiin etsiä ratkaisua kansainvälisen *contact groupin* johdolla. Tässä epävirallisessa neuvotteluryhmässä oli edustus kuudesta valtiosta (Yhdysvallat, Iso-Britannia, Saksa, Ranska, Italia ja Venäjä) ja se oli alun perin perustettu vuonna 1992 ratkomaan Bosnian kriisiä. (contact groupin toiminnasta tarkemmin ks. esim. Herscher 2010: 103; King & Mason 2006: 45)

Samaan aikaan, kun tilanteeseen etsittiin ratkaisua diplomaattisin keinoin, tilanne paikan päällä Kosovossa alkoi käydä sietämättömäksi. KLA:n ja serbijoukkojen välienselvittelyssä kuoli sotilaita ja siviilejä. Taloja, kirkkoja, moskeijoita ja jopa kokonaisia kyliä tuhottiin. Siviilejä joutui lähtemään kodeistaan ja asumaan väliaikaisissa majoituksissa muun muassa metsissä. ETYJ lähetti Kosovoon tarkkailijoita, joiden tehtävä ja mandaatti olivat epäselviä. Virallisesti he olivat aseettomia tulitauon valvojia, vaikka mitään tulitaukoa ei käytännössä missään vaiheessa ollut. (YLE 1998)

Viimeisenä diplomaattisena yrityksenä sodan välttämiseksi kansainvälinen yhteisö laati Rambouillet'n sopimuksena tunnetun rauhansuunnitelman. Siinä ehdotettiin,

että Kosovo saisi autonomian mutta pysyisi osana Serbiaa. Rauhaa turvaamaan asetettaisiin 28 000 NATO-sotilasta. Sopimusehdotus esiteltiin Serbialle Rambouillet'n linnassa Pariisin liepeillä helmikuussa 1999. (Lynch & McGoldrick 2005: 101)

Sekä Serbia että KLA kieltäytyivät allekirjoittamasta Rambouillet'n sopimusta. Serbia katsoi, että sopimus olisi liian suuri myönnytys paitsi Kosovon, myös NATO:n suuntaan. Sopimuksen mukaan NATO:n sotilailla ja henkilöstöllä olisi ollut täysin rajoittamaton pääsy paitsi Kosovoon, myös Serbiaan, missä he olisivat voineet toimia oman mandaattinsa mukaan paikallisesta lainsäädännöstä välittämättä. KLA taas katsoi, että sopimuksen allekirjoittaminen olisi tarkoittanut itsenäistymishaaveiden hautaamista. Rambouillet'n helmikuuisen sopimuksen jälkeen osapuolille tarjottiin vielä maaliskuussa toista sopimusta, jossa ehdot olivat Kosovon albaanien kannalta hyväksyttävissä. Sopimus olisi käytännössä taannut Kosovolle itsenäisyyden muutaman vuoden kuluessa. Tähän sopimukseen Serbia ei missään tapauksessa voinut suostua. (Lynch & McGoldrick 2005: 101)

Presidentti Slobodan Milošević saattoi ajatella, että diplomaattiseen ratkaisuun tai kompromissiin "alistuminen" olisi tulkittu heikkoudeksi ja olisi siten voinut vaikuttaa negatiivisesti hänen suosionsa omien joukossa. Ennen Kosovon taisteluiden puhkeamista Miloševićin suosio oli ollut laskusuuntainen ja vaikutti siltä, että hänen jatkonsa Serbian presidenttinä oli vaakalaudalla. Kovat otteet KLA-kapinallisia vastaan oli palkittu kannatuksen nousulla (IICK 2000: 71). Tätä uutta trendiä Milošević ei ollut valmis vaarantamaan.

Kun alkoi näyttää selvältä, ettei Kosovon tilanteeseen saada ratkaisua ilman aseellista väliintuloa, NATO alkoi hakea voimatoimille kansainvälistä hyväksyntää ja YK:n mandaattia. Turvallisuusneuvoston mandaattia ei koskaan saatu, sillä Venäjä esti veto-oikeudellaan yksimielisen hyväksyvän päätöksen syntymisen (IICK 2000: 4). Operaatio päätettiin aloittaa tästä huolimatta.

Maaliskuun 24. päivänä 1999 NATO:n koneet suorittivat ensimmäiset iskut Kosovossa. Samana päivänä Yhdysvaltain presidentti Bill Clinton linjasi julkisessa

puheessaan operaation kulkua ja tavoitteita. Linjaukset olivat varsin ylimalkaisia: tarkoituksena oli Clintonin mukaan osoittaa, että NATO suhtautuu tilanteeseen vakavasti, lopettaa siviileihin kohdistuneet iskut ja heikentää Miloševićin armeijan valmiutta aseellisiin hyökkäyksiin (IICK 2000: 85).

Pommitusoperaation aikana NATO:n koneet suorittivat kaikkiaan 38 400 tehtävää, joista 10 484 oli pommituslentoja. Kaikista tehtävistä USA:n koneet lensivät 60 prosenttia ja pommituslentoista 80 prosenttia. Henkilötappioita ei koitunut NATO:lle lainkaan. Miloševićin sotilaita kuoli arviolta 600. (IICK 2000: 92–94)

Lynch ja McGoldrick (2005:105–106) huomauttavat, että sotilaallisten kohteiden lisäksi NATO pommitti myös strategisesti tärkeitä siviilikohteita, kuten siltoja ja sähkönjakeluverkkoa. Iskuja tehtiin myös Serbian puolella ja jopa pääkaupunki Belgradissa (IICK 2000: 93). Joissakin arvioissa juuri siviilikohteiden pommittamisen katsotaan lopulta taivuttaneen Slobodan Miloševićin antautumaan. Siviilikohteiden pommittaminen oli moraalisesti kyseenalaista ja omiaan nostattamaan vihaa ja kostomielialaa Serbiassa. Kansainvälisen tutkimuskomission virallisen arvion mukaan suoraan NATO:n pommitusten seurauksena kuoli ainakin 500 siviiliä¹. Lisäksi tuhannet joutuivat jättämään kotinsa. Erityistä kuohuntaa aiheutti rypälepommien käyttäminen. Rypälepommit räjähtävät ilmassa ja kylvävät maastoon kymmenittäin pienempiä, vaikeasti raivattavia miinankaltaisia räjähteitä.

Serbien lisäksi kodeistaan joutui lähtemään myös satojatuhansia albaaneja. Osa heistä pysyi Kosovossa, osa suuntasi pakolaisina naapurimaihin. Suurimmat pakolaisvirrat suuntautuivat Makedoniaan ja Albaniaan. Nämä maat saati kansainväliset pakolaisjärjestöt eivät olleet ehtineet varautua valtaviin pakolaismääriin, sillä NATO:n operaatiosta ei ollut varoitettu niitä etukäteen. (IICK 2000: 6)

¹ Komissio huomauttaa loppuraportissaan, että Kosovon taisteluissa kuolleiden ja haavoittuneiden määrää kuvaavat luvut voivat olla epätarkkoja. Uhrien kokonaismäärän lisäksi komission oli taisteluiden luonteen vuoksi monissa kuolemantapauksissa vaikea määrittellä, oliko kyseessä sotilas vai siviili. (IICK 2000: 82–83).

Kosovon tilanteen rauhanneuvottelijoina toimineet Viktor Chernomyrdin ja Martti Ahtisaari esittelivät kesäkuussa 1999 serbihallinnolle rauhansopimusluonnoksen, jonka Belgrad myös hyväksyi, vaikka sopimuksessa todettiin, että Kosovolle on taattava autonominen asema (IICK 2000: 95–96). Tältä osin sopimuksen muotoilu oli kuitenkin niin laavea, että serbihallinto pystyi sen hyväksymään.

Pommitukset päättyivät 10. kesäkuuta 1999, noin kaksi ja puoli kuukautta alkamisensa jälkeen. Jugoslavian armeijan joukot alkoivat vetäytyä Kosovosta rajan yli Serbiaan. Pommitusten päättyessä NATO pyrki antamaan kuvan onnistuneesta ja voitetusta operaatiosta. Kansainväliseen mediaan tulvi kuvia, joissa kosovolaiset näyttelivät kameralle voitonmerkkejä.

Kuten todettua, sotatoimien ja pommitusten seurauksena satojatuhansia ihmisiä oli joutunut lähtemään kodeistaan. NATO:n operaation päätyttyä Kosovon albaanit palasivat kotiseuduilleen ja ajoivat tuhansia serbejä ja muita etnisiä vähemmistöjä pois. Äärinationalististen ryhmittymien tavoitteena oli kokonaan tyhjentää Kosovo muista kuin albaaneista. (Lynch & McGoldrick 2005: 103–104; IICK 2000: 104–108)

NATO:n operaation tarpeellisuudesta, lopputuloksesta ja mahdollisista vaihtoehtoista on lukuisia risteäviä näkemyksiä. On muun muassa arvioitu (ks. esim. Lynch & McGoldrick 2005; Chomsky 2000), että NATO:n operaatio vastasi hyvin Yhdysvaltain ulkopoliittisia tavoitteita. NATO:n avulla Yhdysvallat pystyi ylläpitämään vaikutusvaltaansa Euroopassa ja osin myös perustelemaan NATO:n tarpeellisuutta: Kosovo oli ensimmäinen kerta, kun NATO-joukkojen toimintakykyä testattiin niin sanotusti tositalanteessa. Kriittisimpien arvioiden mukaan pommitukset olisi voitu välttää, mikäli siihen olisi ollut aitoa halua erityisesti Yhdysvalloissa. Tässä tutkimuksessa ei ole sen suppeuden ja luonteen vuoksi mahdollista eikä tarpeen paneutua syvemmin kansainvälisen intervention jälkipuintiin.

6.3 YK:n operaatio

NATO:n pommitusten jälkeen YK aloitti Kosovossa operaation nimeltä *United Nations Interim Administration Mission in Kosovo* (UNMIK). Se joutui aloittamaan työnsä tilanteessa, jossa käytännössä koko yhteiskunta oli pantu matalaksi. Arvioiden mukaan noin 120 000 taloa ja esimerkiksi 250 koulua oli tuhoutunut tai vahingoittunut. Terveystenhoito-, pankki-, posti- tai muitakaan järjestelmiä ei ollut, mediajärjestelmästä puhumattakaan. Jälleenrakennus- ja väliaikaishallinto-operaatioissa oli mukana useita kansainvälisiä toimijoita. Humanitäärisistä asioista vastasi YK:n pakolaisjärjestö UNCHR. Talousjärjestelmän uudelleenorganisoinnista tuli huolehtimaan Euroopan Unioni. Yhteiskunnallisten instituutioiden jälleenrakennus annettiin Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö ETYJ:n vastuulle. ETYJ:n toimenkuvaan kuului myös itsenäisen ja demokratiakehitystä palvelevan median kehittäminen ja sääntely. (Loewenberg 2006:15; IICK 2000: 101–120)

Mediakentän jälleenrakennus aloitettiin UNMIK-operaation puitteissa välittömästi, ja alueelle rakennettiin uutta YK-johtoista mediaa. Tilanne Kosovossa oli itse asiassa tietyllä tavalla hedelmällinen: pommitusten jälkeen alueella ei ollut käytännössä lainkaan toimivaa mediaa, minkä vuoksi vanhat rakenteet eivät hidastaneet jälleenrakennuksen aloittamista. Lisäksi YK pääsi jälleenrakentamaan mediakenttää journalistisesti ihanteellisesta lähtökohdasta. YK:n ei tarvinnut tehdä mediabisnestä: sen ei tarvinnut orjallisesti välittää uutiskriteereistä eikä osakkeenomistajien tai mainostajien eduista. YK-johtoisen median ei tarvinnut dramatisoida uutisointiaan eikä luoda vastakkainasetteluja. Se saattoi parhaan kykynsä mukaan pitäytyä totuudessa ja keskittyä palvelemaan alueen ihmisiä. (Bratic & Schirch 2007: 8; uutiskriteereistä ks. esim. Kunelius 2003: 190–191)

Muita ongelmia sen sijaan riitti. Yksi vakavimmista oli se, että niin serbit kuin albaanit olivat vuosien ajan käyttäneet Kosovon mediaa propagandan levittämiseen, minkä vuoksi alueen ihmisten luottamus mediaa kohtaan oli heikko. UNMIK-operaation johdossa tätä kulttuurista ongelmaa ei täysin ymmärretty. (Berman 2008: 844–845)

YK ehti olla ainoa toimija Kosovon media kentällä vain lyhyen aikaa. Pian konfliktin jälkeen Kosovossa perustettiin paikallisvoimin useita pieniä sanomalehtiä ja radioasemia (Berman 2008). Televisiotoimintaan ei kuitenkaan riittänyt paikallisia resursseja, minkä vuoksi YK herätti henkiin *Radio Television Pristinan* (RTP) ja nimesi sen uudelleen *Radio Television Kosovoksi* (RTK). RTP oli ennen konfliktia ollut alueen suurin valtio-omisteinen media (Loewenberg 2006: 19).

Yksi keskeisimmistä seikoista median jälleenrakentamisessa oli kouluttaa uusia media-alan ammattilaisia mahdollisimman nopeasti. RTK:hon palkattiin siksi nuoria, kouluttamattomia ihmisiä oppimaan alaa käytännön työn kautta ulkomailta tulleiden alan ammattilaisten ohjauksessa (Loewenberg 2006: 20).

Uusien alan ammattilaisten kouluttamisen lisäksi Kosovoon pyrittiin Bermanin (2008: 823) mukaan luomaan uudenlainen journalistinen kulttuuri, jossa tieto ja journalistit olisivat vapaita länsimaisten ihanteiden mukaisesti. Nämä ihanteet nähtiin niin tärkeiksi, että niihin takerruttiin ehkä liiankin tiukasti. Tästä seurasi odottamattomia ongelmia, joihin palaan tarkemmin haastattelujen sisällönanalyysia käsittelevässä luvussa 9.

YK:n johdolla aloitetun operaation tavoitteena oli lyhyesti sanoen luoda Kosovoon toimiva ja demokraattinen yhteiskunta. Median näkökulmasta operaatiossa oli lähtökohtana länsimainen ajattelumalli, jossa toimiva mediajärjestelmä on jokseenkin välttämätön edellytys demokratian toteutumiselle. Tällainen käsitys median merkityksestä ja roolista demokratian kulmakivenä on ollut keskeistä YK:n ja esimerkiksi EU:n demokratianvientihankkeissa viime vuosikymmenten aikana. Länsimaisten mediayhtiöiden ylivoiman ansiosta tälle käsitykselle ei juuri ole ollut haastajia. Nyt näitä haastajia on kuitenkin nousemassa, esimerkiksi Afrikassa.

Siellä Kiina on lisääntyneen taloudellisen ja poliittisen vaikutusvaltansa ohessa tuonut mukanaan ajattelumallin, jossa vapaata mediaa ei pidetäkään keskeisenä yhteiskunnan toimivuuteen ja tehokkuuteen vaikuttavana tahona. Ennemmin median roolin katsotaan olevan jossain määrin sama kuin Kiinassa: tukea vallassa

olevan puolueen hegemoniaa ja ikään kuin olla häiritsemättä taloudellisten ja poliittisten reformien toteutumista. On puhuttu informaatio sodasta, jossa kiinalaiset tuovat omat mediayhtiönsä Afrikkaan ja väitteiden mukaan jopa rahoittavat operaatioita, joissa vapaiden mediatoimijoiden toimintaedellytyksiä heikennetään esimerkiksi lähetyksiä häiritsemällä. (Jacobs 2012; Wu 2012: 19)

Ulkomaalaisten mediayhtiöiden toiminta Afrikassa tai muissakaan maailman kehittyvissä maissa ei ole mitenkään uusi ilmiö, mutta Kiinan valtiollisten mediayhtiöiden levittäytyminen maan rajojen ulkopuolelle nykyisessä mittakaavassa sen sijaan on (Wu 2012: 6–7). Länsimaisten mediakäsitysten ja -järjestelmien dominanssi on saanut varteenotettavan ja vaarallisenkin haastajan. Vaarallisen sikäli, että valtavilla resursseilla operoivat mutta valtion tiukassa kontrollissa olevat kiinalaiset mediayhtiöt saattavat paikoin ottaa yliotteen paikallisilla mediamarkkinoilla.

Samaan aikaan, kun kiinalaiset yhtiöt esimerkiksi ottavat Afrikassa haltuunsa maanosan kaivosteollisuutta kiihtyvällä tahdilla, tämän kaivosteollisuuden toiminnasta raportoi entistä useammin kiinalaisomisteinen media. On perusteltu syytä epäillä, että esimerkiksi Kiinan valtion tiukasti kontrolloima ja toimintaansa Afrikassa laajentava China Central Television (CCTV) ei raportoi kiinalaisten kaivosyhtiöiden mahdollisista ongelmista täysin luotettavalla tavalla. Kiinalaismedian vaikutusvallan kasvu on herättänyt huolta Afrikassa (Wu 2012: 19–21), ja ilmiöön on syytä suhtautua kriittisesti myös esimerkiksi meillä Euroopassa. Kiinan uuden mediastrategian sisältöön ja seurauksiin ei tämän tutkimuksen puitteissa ole mahdollista tarkemmin paneutua, mutta kyseessä on asia, joka esimerkiksi YK:n ja EU:n on otettava huomioon tulevaisuuden kriisinhallinta-, avustus- ja jälleenrakennusoperaatioissaan.

6.4 Kosovon mediakenttä konfliktin alkaessa

Serbian hallinto oli kiristänyt otettaan Kosovossa 1990-luvulle tultaessa ja ottanut haltuunsa myös alueen median. Vaikka muutamia pieniä albaanisanomalehtiä sallittiinkin, joutuivat ne elämään jatkuvan painostuksen ja uhan alaisena (Berman

2008: 839). Käytännössä kosovolainen media, ainakin albaaninäkökulmasta, lakkasi olemasta 1990-luvun alkuun mennessä. Albaaniväestö seurasi Albanian mediaa ja serbiväestö Serbian mediaa (Loewenberg & Bonde 2007: 55). Mediaseuranta tapahtui paljolti satelliittilähetysten kautta. Tämä on syy siihen, miksi alueella on edelleen valtava määrä satelliittivastaanottimia suhteutettuna väestöön (Loewenberg 2006: 14).

Vähäisessä paikallismediassa serbit käyttivät monopolimaista asemaansa hyödyksi esittämällä materiaalia aiemmista yhteenotoista ja albaanien tekemistä julmuuksista. Howardin (2002: 3) mukaan serbimedian selkeänä tavoitteena oli kiihottaa vihaa albaaniväestöä kohtaan. Berman (2008: 844–845) kuitenkin huomauttaa, että myös albaanimedia – vähäisten mahdollisuuksiensa mukaan – syyllistyi puolueelliseen uutisointiin ja lietsoi osaltaan konfliktimieliä.

Frodhardt ja Temin (2003) erittelevät indikaattoreita, joiden avulla voidaan arvioida median toimintamahdollisuuksia epävakaisissa yhteiskunnissa. Kosovon osalta yksi kiinnostavimmista indikaattoreista on *journalist capacity*, jolla arvioidaan journalistien ammatillisen osaamisen tasoa. Mitä paremmat ammatilliset valmiudet journalisteilla on, sitä paremmin he kykenevät vastustamaan muun muassa ulkopuolista manipulointia (emt.: 3–8).

Konfliktia edeltäneinä vuosina kosvolaisien journalistien ammatilliset valmiudet eivät olleet kovinkaan kehuttavat. Journalistista koulutusta ei ollut saatavilla, ja toimittajaksi saattoi päästä ilman minkäänlaista kokemusta. Serbimediassa tukeuduttiin vain serbilähteisiin ja albaanimediassa albaanilähteisiin. (Berman 2008: 819; ks. myös Frodhardt & Temin 2003:4). Journalistien ammatillisten valmiuksien vähäisyys oli kuitenkin vain yksi kosvolaismedian heikkouksista. Kaiken kaikkiaan mediakentän tilanne 1990-luvun Kosovossa tarjosi erittäin hedelmällisen maaperän paikallisen median manipuloinnille ja hyväksikäytölle.

7. AINEISTO

Tutkimusaineistoni koostuu viiden kosovolaisen toimittajan haastattelusta, jotka yhtä lukuun ottamatta tein Pristinassa viikon mittaisella matkalla Kosovoon kesäkuussa 2013. Yksi haastattelu jouduttiin etukäteissuunnitelmista poiketen tekemään jälkikäteen Skypen välityksellä. Haastateltavien hankinnassa auttoi paikallinen toimittaja, joka oli myös itse yksi haastateltavista. Häneen puolestaan sain yhteyden suomalaisen kollegani kautta. Kollegani ja Kosovon-yhteyshenkilöni olivat tutustuneet vuosituhannen vaihteessa Kosovossa, kun kollegani oli paikalla tekemässä televisiojuttua Yleisradiolle.

Kosovolainen yhteyshenkilöni antoi minulle paikallisten kollegoidensa nimiä ja yhteystietoja. Tutkin näiden henkilöiden taustat niin tarkasti, kuin se internetin avulla oli mahdollista ja sovin sen jälkeen haastattelut puhelimitse ja sähköpostitse.

Kerroin haastateltavilleni mahdollisimman tarkasti, mitä ja miten olen tutkimassa. Kerroin graduni luonteesta ja julkaisuaikataulusta. Kerroin myös, että gradu tullaan julkaisemaan vain suomeksi. Lupasin toimittaa haastateltavilleni valmiin tutkimuksen englanninkielisen tiivistelmän (abstract). Selvitin haastateltavilleni, että heidän lausuntojaan voidaan tutkimuksessa lainata suoraan tai epäsuorasti, mutta heidän henkilöllisyyttään ei paljasteta. Kaikki haastateltavat antoivat kuitenkin luvan nimensä julkaisemiseen tarvittaessa.

Olisin periaatteessa voinut kerätä tutkimusaineistoni kokonaan Skype-, puhelin- tai sähköpostihaastatteluin, mutta koin tärkeäksi lähteä itse käymään Kosovossa ja tavata haastateltavani kasvotusten. Näin jälkikäteen on todettava, että päätös oli erittäin hyvä ja tutkimuksen kannalta täysin oikea.

Noin viikon mittainen oleskelu Kosovossa avasi silmiäni monilla tavoin. Pääsin henkilökohtaisesti näkemään konfliktin ja sotatoimien arvet maastossa, rakennuksissa ja ihmisten kasvoilla. Pääsin näkemään ja kuulemaan, missä vaiheessa maan jälleenrakennus ja kehitys on. Pääsin seisomaan Iber-joen

ylittävällä sillalla Mitrovican jaetussa kaupungissa ja katselemaan sillalle kasattua tiesulkua. Omakotitalon korkuisen sorakasan, piikkilankaesteiden ja aseistettujen sotilaiden takana oli serbien asuttama Kosovon pohjoisosa. Se sama alue, jossa serbit edelleen säännöllisesti ottavat yhteen YK:n rauhanturvaajien kanssa ja elävät kuin Kosovo olisi edelleen osa Serbiaa. Tutkimushaastattelujeni lisäksi kävin useita epävirallisia keskusteluja paitsi haastateltavieni, myös monien muiden kosovolaisten kanssa. Näistä keskusteluista ja muista havainnoistani kerron tarkemmin tämän tutkimuksen lopussa.

Haastateltavistani yksi oli nainen, loput miehiä. Yhteistä kaikille viidelle haastateltavalle on se, että he aloittivat alalla 1990-luvun lopussa, kun tilanne Kosovossa alkoi kiristyä ja kansainväliset mediayhtiöt tarvitsivat tulkkeja ja niin sanottuja fikseireitä. Aloittaessaan haastateltavani olivat iältään 20 ikävuoden molemmin puolin, nuorimmat 19-vuotiaita. Töitä oli haastateltavieni mukaan tuolloin helppo saada, mikäli tunsit tienoot ja puhui kohtuullista englantia.

Haastateltavani saivat kansainvälisiltä mediayhtiöiltä koulutusta ja oppivat samalla toimittajan työtä käytännön tilanteissa. Kun konfliktin akuuttivaihe oli ohi ja kansainväliset yhtiöt alkoivat siirtää resurssejaan muualle, haastateltavilleni löytyi Kosovosta helposti viestintäalan töitä. Osa jatkoi kansainvälisten yhtiöiden palveluksessa jonkinlaisina kirjeenvaihtajina tai avustajina, osa hakeutui töihin Kosovoon perustettuihin kansainvälisiin operaatioihin.

Haastatelluista kolme oli haastatteluhetkellä kesäkuussa 2013 toimittajana kansainvälisen mediayhtiön palveluksessa. Yhdellä oli oma viikoittainen ajankohtaismakasiini kosovolaisella tv-kanavalla, minkä lisäksi hän toimi sanomalehden päätoimittajana. Yksi haastatelluista oli vastikään jättänyt toimittajan työt ja pyöritti omaa viestintäalan konsultointiyhtiötään.

Kuten edellä kirjoitetusta huomaa, vain yksi haastatelluista oli haastatteluhetkellä töissä paikallisessa mediassa – hänkin johtavassa asemassa. En tuolloin kokenut tätä ongelmaksi enkä koe vielääkään, päinvastoin. Kosovon mediakenttä on pieni, ja haastateltavani tunsivat sen erittäin hyvin, vaikka eivät itse paikallismedian

palveluksessa yhtä lukuun ottamatta olleetkaan. Tämän lisäksi uskon, että haastateltavani pystyivät puhumaan sikäläisestä mediasta vapaammin ja jossain määrin objektiivisemmin kuin paikallismedian palkkalistoilla olevat henkilöt.

Käytännössä haastattelut toteutettiin niin, että tapasin haastateltavani rauhallisissa paikoissa Pristinan keskustassa ja kävimme keskimäärin noin 45–60 minuutin mittaisen keskustelun etukäteen päättämistäni teemoista. Käytin jokaisessa haastattelussa samaa kysymysrunkoa (liite 1), mutta esitin haastateltaville myös tarkentavia kysymyksiä tarpeen mukaan. Ennen muuta ajankäytöllisistä syistä pyrin pitämään huolen siitä, että keskustelu pysyi koko ajan ennalta hahmottelemieni teemojen sisällä. Nauhoitin haastattelut ja litteroin ne kokonaan mahdollisimman sanatarkasti yksittäisiä äännähdyksiä tai esimerkiksi naurahduksia lukuun ottamatta. Joissakin tapauksissa litteroin auki myös äännähdyksiä tai naurahduksia tai eleitä, mikäli katsoin niiden huomioimisella olevan merkitystä haastateltavan mielipiteen ymmärtämisen kannalta.

Kaikkien haastateltavieni äidinkieli on albania, mutta haastattelut tehtiin englanniksi. Haastateltavien työ- ja opiskelutaustoista johtuen kaikki heistä puhuvat erittäin hyvää tai erinomaista englantia. Oma englannin kielen taitoni on niin ikään vahva. Haastattelut sujuivat luontevasti keskustelemaan sävyyn. Litteroidessani haastatteluja huomasin, että joiltakin osin haastateltavien puheessa on kieliopillisia virheitä, mutta ne eivät missään vaiheessa vaikeuttaneet ymmärtämistä. Nauhoitusten äänenlaatu oli pääosin riittävä, joskin joitakin yksittäisiä sanoja jäi nauhalla olleiden häiriöiden vuoksi litteroimatta. Nämä kohdat on haastattelujen litteroinneissa merkitty (UNCLEAR)-merkinnällä.

Haastateltavien taustan osalta haluan vielä painottaa, että he kaikki ovat etniseltä taustaltaan Kosovon albaaneja. Tähän liittyvää problematiikkaa avasin jo luvussa 5. Tutkimuksen alkuvaiheessa ajattelin, että olisi ollut hedelmällistä saada haastateltavaksi myös serbitaustainen toimittaja. Heitä on kuitenkin Kosovon nykymediassa töissä erittäin vähän, ja heistä hyvin harva teki journalistista työtä konfliktin aikana. Haastattelemieni toimittajien etninen tausta on otettava huomioon haastattelujen sisällönanalyysissa. He olivat ennen konfliktia samassa

asemassa kuin muutkin Kosovon albaanit ja suhtautuivat – ja suhtautuvat edelleen – Serbiaan ja serbihallintoon vihamielisesti. Tähän palaan myöhemmin tutkimuksen analyysiosassa.

Tätä tutkimusta valmistellessani ja työstäessäni ja haastattelujen sisällönanalyysia tehdessäni olen hyödyntänyt omia aiempia tietojani ja kokemuksiani Kosovon konfliktista. Olen lukenut aiheesta useita kirjoja ja artikkeleita ja keskustellut siitä kansainvälisen politiikan kursseilla Suomessa ja vaihto-opiskeluaikanani Saksassa. Aikaisimmat kosketukseni Kosovoon liittyvät konfliktin uutisointiin Suomen mediassa vuosituhannen vaihteessa. Kosovon konflikti oli tuolloin ja konfliktin jälkeenkin esillä paljon, aluksi kansainvälisen merkityksensä takia ja myöhemmin rauhavälittäjänä toimineen Martti Ahtisaaren sekä alueelle lähetettyjen suomalaisten rauhanturvaajien vuoksi. Kuten aiemmin mainitsin, käsitykseni konfliktista ja sen taustoista lienee jossain määrin painottunut. Pyrin tiedostamaan tämän analysoidessani aineistoani.

8. MEDIAN TEHTÄVÄT KONFLIKTEISSA

Esittelin luvussa 4 funktionalistista teoriaa ja funktionalismin oppeja. Noita oppeja sovellan seuraavaksi selvittäessäni, millaisia tehtäviä median odotetaan hoitavan yhteiskunnassa konfliktien aikana ja niiden jälkeen. Tässä ajatteluni taustalla on erityisesti Talcott Parsonsien neljän funktionaalisen ongelman malli (ks. luku 4). Parsonsia mukaillen yhteiskunnan on säilyäkseen 1) luotava jonkinlainen yhteinen arvojärjestys ja taattava sen säilyminen, 2) asetettava yhteisiä päämääriä, 3) sovittava miten näitä päämääriä kohti pyritään sekä 4) ratkaistava, miten yhteiskunnan eri osien toimintaa pystytään koordinoimaan ja miten ne saadaan toimimaan solidaarisesti toisiaan kohtaan.

Seuraavaksi selvitän, millaisia tehtäviä suorittamalla median katsotaan edesauttavan edellä lueteltujen funktionaalisten ongelmien ratkaisemista – siis toimivan funktionaalisesti.

Monet median tehtävistä ovat konfliktitilanteissa aivan samat kuin missä tahansa muussa tilanteessa. Myös konfliktin aikana media on vallan vahtikoira ja kansan äänitorvi. Median tehtävänä on mahdollistaa julkinen keskustelu ja pitää huolta, että ihmisillä on tasavertaiset mahdollisuudet saada äänensä kuuluviin. Median kautta käytävän keskustelun tulisi lisätä suvaitsevuutta ja auttaa yhteiskunnan eri ryhmiä ymmärtämään toisiaan. Viimeksi mainittu seikka korostuu erityisesti konfliktien aikana. (Berman 2008: 818–826)

Osa median roolia konflikteissa käsittelevistä tutkimuksista ja artikkeleista jaottelee median tehtävät konfliktin vaiheen mukaan. Esimerkiksi Loewenberg ja Bonde (2007: 17–25) tarkastelevat median toimintaa ja tehtäviä kahdeksassa konfliktin eri vaiheessa (distant pre-conflict, pre-conflict, immediate pre-conflict, during conflict, immediate post-conflict, post-conflict planning, post-conflict peace-building, transformation of conflict society). Tässä tutkimuksessa käytän hieman karkeampaa ja suoraviivaisempaa jakoa ja tarkastelen median toimintaa ja tehtäviä kolmessa vaiheessa: konfliktin aikana vuonna 1999, välittömästi sen jälkeen vuodesta 1999 vuoteen 2004 ja lopulta vuodesta 2004 tähän päivään. Olisi toki kiinnostavaa tutkia kosovolaisen median toimintaa pidemmälläkin aikajänteellä ennen konfliktia, mutta se ei pro gradu -tutkimuksen verrattain suppean luonteen vuoksi ole mahdollista.

Vaikka median tehtävät jonkin verran vaihtelevat konfliktin vaiheen ja intensiteetin mukaan, tietyt perustehtävät ovat koko ajan olemassa. Hyvän listan tällaisista perustehtävistä ovat koonneet Bratic ja Schirch (2007: 9–11). Jo mainitun **vahtikoiran** (watchdog) tehtävän lisäksi median tulisi Braticin ja Schirchin mukaan olla myös **portinvartija** (gatekeeper), **diplomaatti** (diplomat), **rauhanedistäjä** (peace promoter), **sillanrakentaja** (bridge builder) ja – ehkä hieman yllättäen – **poliittinen toimija** (policy maker). Nämä tehtävänimikkeet ovat jossain määrin keinotekoisia ja niitä voi olla vaikea erottaa toisistaan. Silti ne tarjoavat kelvollisen lähtökohdan median tehtäväkentän kartoittamiseen ja analysoimiseen. Seuraavassa paneudun näihin rooleihin tarkemmin.

Vahtikoira-tehtävä lienee median tehtävistä tunnetuin. Media pitää silmällä yhteiskunnallisia toimijoita, erityisesti vallankäyttäjiä, ja tuo esiin mahdolliset väärinkäytökset ja epäkohdat. Konflikteissa ja niiden jälkeen media voi helpottaa yhteiskunnan selviytymistä ja toipumista muun muassa huolehtimalla, että yhteiskunnan jälleenrakennukseen liittyvät päätökset tehdään sääntöjen mukaan ja että niistä voidaan keskustella avoimesti. (Bratic & Schirch 2007: 9; vrt. esim. Kunelius 2003: 193)

Toimiessaan yhteiskunnallisena **portinvartijana** media valitsee ja suodattaa julkiseen keskusteluun tulevia aiheita. Näin tehdessään media käyttää niin sanottua agenda setting -valtaa. Agenda setting -teorian mukaan media ei voi määrätä ihmisten mielipiteitä, mutta voi määrätä sen, mistä asioista mielipiteitä ylipäättään voi olla (vrt. Kunelius 2003: 142). Braticin ja Schirchin (2007: 9) mukaan media pyrkii luomaan kuvan valintojensa tasapainoisuudesta ja reiluuudesta myös silloin, kun valintoja todellisuudessa ohjaavat hyvin painottuneet näkemykset tai ideologiat.

Konfliktitilanteissa media voi toimia **diplomaattina**, joka välittää viestejä konfliktin osapuolten välillä. Tämä tehtävä korostuu erityisen tulehtuneissa tilanteissa, joissa ei syystä tai toisesta ole mahdollista saada osapuolia neuvottelupöydän ääreen. Median kautta osapuolet voivat lähettää vastapuolelle suoria ja epäsuoria viestejä ja ehdotuksia. Näkyvimmin media täyttää diplomaatin tehtävänsä esimerkiksi isännöidessään osapuolten välisiä keskustelutilaisuuksia televisiossa tai radiossa. (Bratic & Schirch 2007:9)

Asettaessaan medialle **rauhanedistäjän** tehtävän Bratic ja Schirch (emt.) korostavat median roolia eräänlaisena seremoniallisena rauhan PR-osastona. Media voi osaltaan helpottaa konfliktin ratkaisemista tuomalla esimerkiksi neuvotteluissa saavutetut edistysaskeleet näyttävästi esiin. Bratic ja Schirch kirjoittavat:

"Media events such as press releases, rock concerts, or radio programs can celebrate peace agreements and negotiations. The media may help to promote and mobilize public support for agreements." (emt.: 10)

Mahdollisesti median tärkein tehtävä konfliktitilanteissa on toimia **sillanrakentajana**. Erityisesti sellaisissa konflikteissa, joissa osapuolet ovat jakautuneet kansallisten, etnisten tai uskonnollisten identiteettien mukaan, median pitäisi toimia polarisaatiota vähentävänä ja eri ryhmiä yhdistävänä tahona. Braticin ja Schirchin (2007) mukaan median voi toimia sillanrakentajana ainakin kolmella tavalla.

Ensinnäkin median tulisi pyrkiä näyttämään konfliktin osapuolet samanlaisessa valossa vääristelemättä eri ryhmien asemaa. Tässä auttaa, mikäli media kykenee tuomaan virallisten tahojen viestien lisäksi esiin myös tavallisten ihmisten tarinoita ja tarjoamaan siten konfliktin osapuolille samaistumismahdollisuuksia. Toiseksi median olisi nostettava esiin yksilöitä tai ryhmiä, jotka työskentelevät aktiivisesti (ja rauhanomaisesti) konfliktin lopettamiseksi ja rauhan edistämiseksi. Kolmanneksi kaikkien mediatoimijoiden – riippumatta näiden asemasta konfliktissa – tulisi selkeästi tuomita väkivallan käyttö. (Bratic & Schirch 2007: 10–11)

Bratic ja Schirch (emt.) huomauttavat, että edellä mainittujen tehtävien lisäksi että media on konfliktitilanteissa aina jossain määrin myös **poliittinen toimija**. Medialla on valtaa päättää, millaisia tarinoita ja kuvia se yleisöilleen välittää, ja nämä päätökset ovat usein enemmän tai vähemmän poliittisia – vaikka mediatoimijat itse eivät sitä välttämättä kovin mielellään myöntäisikään. Poliittisen toimijan tehtävää on silti vaikea pitää millään lailla toivottuna median tehtävänä. Tältä osin voidaankin ehkä nurinkurisesti ajatella, että media onnistuu tässä tehtävässään sitä paremmin, mitä huonommin se kyseisen tehtävän täyttää.

Tässä vaiheessa on syytä pohtia, millaisten tavoitteiden toteutumista media voi edellä mainittuja tehtäviä täyttämällä edesauttaa. Loewenbergiä ja Bondea (2007) mukaillen voidaan ajatella, että perimmäisenä tavoitteena on ratkaista konfliktin perimmäinen tai laukaiseva syy. Usein voi olla vaikeaa hahmottaa yksittäistä syytä konfliktin puhkeamiseen, mutta Kosovon tapauksessa tämä on jossain määrin mahdollista. Kosovon 1990-luvun lopun konfliktin ja sotatoimien perimmäinen syy oli etninen kahtiajakautuminen serbien ja albaanien välillä. Tämän

kahtiajakautuminen syveni presidentti Josip Tiron kuoleman jälkeen, kun Jugoslavia alkoi vähä vähältä hajota ja tuli lakipisteeseensä 1990-luvulla Slobodan Miloševićin politiikan seurauksena.

Kempfin (2002) mukaan jakolinjoja syvensi prosessi, jossa aiemmin totalitaarinen valtio muuntui demokraattiseksi. Tiron ajan Jugoslaviassa kaikilla etnisillä ryhmillä oli samanlaiset kansalaisoikeudet. Käytännössä Jugoslavian eliitti, Tito mukaan lukien, koostui serbeistä. Kun Jugoslavia sitten alkoi hajota, serbieliitti pyrki kaikin voimin pitämään kiinni entisestä asemastaan ja etninen jakautuminen kiihtyi.

Alueen historian tuntien on vaikea kuvitella, että media olisi voinut purkaa tämän kahtiajaon ennen konfliktia, sen aikana tai välittömästi sen jälkeen. Jonkinlaiset mahdollisuudet tässä onnistumiseen olisivat saattaneet olla olemassa, mikäli Serbia ja Kosovo olisivat päässeet poliittisesti lopulliseen ja molempia osapuolia tyydyttävään ratkaisuun Kosovon itsenäisyydestä tai itsehallinnon asteesta. Koska tällaiseen ratkaisuun ei milloinkaan ole päästy, todellisia edellytyksiä vuosikymmeniä jatkuneen kahtiajaon purkamiseen ei ole ollut. Kuten viimeaikaisista uutisista tiedetään, ja kuten tämän tutkimuksen aineistona olevista haastatteluista käy ilmi, kahtiajako Serbian ja Kosovon sekä serbien ja albaanien kesken on edelleen syvä.

Kosovon konfliktin aikana ja sen jälkeen media epäonnistui lähes kaikkien tehtäviensä täyttämässä. Etnisten ja uskonnollisten ristiriitojen sävyttämässä konfliktissa mediaa olisi erityisen kipeästi tarvittu sillanrakentajaksi eri ryhmien välille, mutta tähän kosovolaisesta mediasta ei kerta kaikkiaan ollut. Sen sijaan media toimi lähinnä vihaa ja kansallista hysteriaa lietsovana tahona ja kiihdytti osaltaan väkivallan kierrettä (Frodhardt & Termin 2003:8).

Seuraavaksi (lukuissa 9 ja 10) paneudun haastatteluaineistooni ja etsin vastauksia erityisesti toiseen tutkimuskysymykseeni: *miten paikallinen media Kosovossa on suoriutunut tehtävistään vuoden 1999 konfliktista tähän päivään ja miten Kosovon media on tänä aikana muuttunut?* Luvussa 10 pohdin myös, mitä Kosovossa olisi voitu tehdä toisin ja mitä Kosovon konfliktista pitäisi median osalta ottaa opiksi.

Luvussa 10 vastaan siis kolmanteen tutkimuskysymykseeni: *millaisin edellytyksin paikallinen media voisi tehokkaimmin tukea konfliktin kokeneen yhteiskunnan jälleenrakennusta?*

9. HAASTATTELUJEN SISÄLLÖNANALYYSI

Aloitin haastattelujen analysoimisen lukemalla haastattelujen litteroinnit läpi yksi kerrallaan. Tällä tavalla etsin haastatteluista toistuvia aiheita ja yhteisiä teemoja. Toisaalta etsin myös eroja: miten eri tavoin ihmiset muistivat ja tulkitsivat samoja tapahtumia. Kirjoitin haastattelujen keskeiset teemat itselleni ylös ja pohdiskelin niitä tutkimuskysymysteni ja medialle asetettujen tehtävien valossa. Pohdin, missä määrin haastatteluista nousseet teemat vastasivat ennakkokäsityksiäni ja toisaalta mitkä asiat yllättivät. Seuraavassa erittelen ja analysoin haastatteluista nousseita keskeisiä teemoja. Nostan myös esiin suoria lainauksia haastatteluista siltä osin, kuin ne mielestäni hyvin kuvaavat käsiteltävää teemaa. Analyysin pohjalta tekemiäni johtopäätöksiä esittelen luvussa 10.

9.1 Fikserit areenalle: kymmenen vuoden mediablackout päättyy

Kun tilanne Kosovossa vuoden 1998 ja erityisesti vuoden 1999 aikana alkoi eskaloitua ja alueelle saapui kansainvälistä mediaa, englanninkielentaitoisille kosovolaisille alkoi olla kysyntää. Heitä tarvittiin ulkomaisten toimittajien tulkeiksi ja fikserieiksi. Haastateltavieni mukaan englannin osaajia oli 90-luvun Kosovossa melko vähän, joten fikseriksi oli verraten helppo päästä – erityisesti sen jälkeen, kun NATO:n operaatio alkoi. Moni kosovolainen ikään kuin ajautui kansainvälisten mediayhtiöiden avustajaksi, osa heistä traagistenkin vaiheiden kautta.

H3: *In April -99, my family was kicked out in a town of Mitrovica. When we left, or rather when we were kicked out from our houses we were directed by the Serbian troops to go towards Albania. And me and my wife, we were at that moment in two separate places. My wife was in our flat and I was in my parents' house. So when we got kicked out all the way to Albania we didn't have a chance to stop and pick them up. (---) When I reached the Albanian border, I didn't cross. I mean I stayed there at the crossing point, at the Albanian side. I didn't want to go any further because I was hoping that my*

wife will join me soon. And so I met journalists from all over the world and gave interviews to them and I met some journalists from Sky News.

Tämä Albanian rajalla tapahtunut kohtaaminen johti siihen, että haastateltava toimi kolme kuukautta Sky News -kanavan lähes täysipäiväisenä fikserinä ja jatkoi sodan jälkeen töitä Sky Newsin paikallistuottajana. Kansainväliset mediayhtiöt olivat usein halukkaita pitkäaikaiseen yhteistyöhön paikallisten fikserien kanssa. Pystymetsästä media-alalle päätyneistä kosovolaisista alettiin kouluttaa toimittajia tai avustajia myös konfliktinjälkeistä aikaa silmällä pitäen.

Pyrin haastatteluissani selvittämään, millaisia tavoitteita haastateltavillani oli työssään fikserinä juuri ennen konfliktia ja sen aikana. Useampi haastateltava myönsi yllättävänkin suoraan, että heidän henkilökohtaisena tavoitteena oli kansainvälinen interventio Kosovoon. Kuten aiemmin tässä työssä (ks. luku 8) on mainittu, tämä oli myös KLA:n toiminnan päätavoite.

H2: *We were very well aware that we cannot fight the big Serb army on our own, you know. (---)I mean at that time we were not looking for independence realistically, but just our rights, just to move free in the street. (---) And we knew that we would never get that without international pressure or international consensus. So the presence of media was extremely important. And it proved to be important because if the atrocities happened here wouldn't be seen abroad, then we wouldn't have NATO intervention.*

H1: *I was fed up with the peaceful resistance of that of Albanians, that they don't lead anywhere. It just extended the life of Milošević. So that was very clear to me and I started working for the BBC with the idea that I'm helping them highlight this in western media. (---) So that was the role of the media: to maybe escalate it in order for an intervention to happen and eventually peace to come.*

Tämä aihe on mielenkiintoinen erityisesti, kun sitä pohtii suhteessa kansainvälisten toimittajien toimintaan Balkanin alueen konflikteissa. Kempfin ja kumppaneiden (2003: 29–30) mukaan Bosnian ja Kosovonkin konflikteissa oli tavallista, että kansainväliset toimittajat vaikuttivat tarkoituksellisesti siihen, millaisia aiheita otettiin käsittelyyn ja millaisia juttuja tehtiin. Joitakin uutisjuttuja jätettiin kokonaan tekemättä, koska ne ”eivät sopineet” omaksuttuun viholliskuvaan. Onkin syytä kysyä, missä määrin fikserit pystyivät omilla valinnoillaan vaikuttamaan siihen, millainen kuva Kosovon tilanteesta syntyi

kansainvälisille toimittajille ja heidän kauttaan kansainväliselle yhteisölle.

Haastateltavani olivat ehdottomia todetessaan, että aiheita tai tapahtumia ei ollut tarpeen liioitella tai vääristellä.

H3: *I never had to add any other information apart from the truth. Why is that? Because the situation spoke for itself. You never had a need to exaggerate a certain story in any way or to influence a certain story in any way, because we had to go to a situation where 15 people were killed. And you could clearly see that those were civilians. There was nothing there for the fixer to say. Ok, what else could you say to add to make the story cover the Albanian perspective better. There was nothing, because the situation spoke for itself.*

H1: *I was determined to bring out the truth and that's how I understood the role of media. That things are gonna happen, bad things are gonna happen, they better... Bad things, we can't stop them, they better happen on camera. (---) You just go report with the idea that you're telling the truth and the truth should, should not be hidden. And should upset people if it need be. And you just hope for the best.*

Kuten aiemmin tässä työssä on selostettu, ainakin osa tavoitteista täyttyi. NATO suoritti operaationsa, jonka seurauksena Kosovossa päästiin aloittamaan yhteiskunnan ja mediakentän jälleenrakennus.

9.2 Tavoite saavutettu – lihavat vuodet alkavat

Median jälleenrakennus aloitettiin kirjaimellisesti tyhjistä. Kosovosta puuttuivat paitsi media-yhtiöt ja -infrastruktura, melko pitkälti myös media-alan ihmiset. Tästä syystä Kosovoon saapuneet ja median jälleenrakennuksen aloittaneet kansainväliset toimijat rekrytoivat hanakasti palvelukseensa ihmisiä, jotka olivat hankkineet kannuksia konfliktin aikana tulkkeina tai fikseereinä. Eräs haastateltava tiivistä media-alan silloisen työntekijätilanteen näin:

H1: *You either had 50-year-old communists who were in media in communist time or you had 18-year-olds, 19-year-olds.*

Haastateltavilleni urkeni nopeasti ura uudella kosvolaisella mediakentällä, sillä he olivat kielitaitoisia ja heillä oli vyöllään arvokasta kokemusta muun muassa BBC:ltä, Sky Newsiltä, Voice of America:ltä ja The New York Timesilta – ja yhdellä heistä myös Suomen Yleisradiolta. Halutuimpia työpaikkoja olivat YK:n johdolla

jaloilleen nostettu julkisen palvelun RTK sekä Yhdysvaltain USAID:n rahoittamat yksityiset televisiokanavat KTV ja RTV21.

Pari ensimmäistä vuotta konfliktin päättymisen jälkeen olivat haastateltavien mukaan toiveikasta ja energistä aikaa Kosovon mediassa. Kansainvälisten lahjoitusten ja avun turvin perustettiin ja tuettiin edellä mainittujen televisiokanavien lisäksi myös lehtiä ja media-alan koulutusta. Journalisteille pystytettiin myös maksamaan varsin hyviä palkkoja (eräs haastateltava kertoi tienanneensa tuolloin noin 1000 Saksan markkaa kuukaudessa).

H5: *Oh I think it was brilliant! That was really, really brilliant times to be a journalist in Pristina, because you had that huge international focus in Kosovo. (---) And at the same time you worked with some of the most amazing people that existed, I mean politically, militarily, and professional.*

9.3 Toimittajien turvallisuus 2000-luvun alussa

Ennen haastattelujen tekemistä olin saanut käsityksen, että toimittajien työ konfliktinjälkeisessä Kosovossa 2000-luvun alkuvuosina oli erittäin vaivalloista ja hengenvaarallista. Esimerkiksi Solowayn (2001) artikkelin mukaan rikollisuus ja korruptio rehottivat ja väkivalta oli yleistä, ja toimittajat jättivät juttuja julkaisematta oman turvallisuutensa vuoksi. On totta, että konfliktin jälkeinen Kosovo oli osaltaan rikollisryhmien ja hämärien liikemiesten yhteiskunta, eikä näillä ryhmillä ollut intressejä kehittää vapaata mediaa. Sen sijaan media pakotettiin Solowayn mukaan palvelemaan edellä mainittuja tahoja kiristämisen, väkivallan ja jopa murhien avulla. (Soloway 2001)

Haastattelujen valossa suhtaudun Solowayn näkemyksiin kriittisesti. Mikäli hänen kirjoittamansa asiat pitävät paikkansa, ne ovat todennäköisesti koskeneet ennen muuta pieniä, yksityisiä sanomalehtiä, joita perustettiin konfliktin jälkeen ahkerasti. Tähän viittaa se, että suuremmissa mediataloissa työskennelleet haastateltavani eivät yhtä henkilöä lukuun ottamatta olleet kokeneet henkeään tai terveyttään uhatun.

K: *Have you ever had to be afraid for your personal security?*

H4: *Yes, there was some cases. But these were cases before I transmitted a story. When the stories are out, then I don't feel anything. I mean there was some cases, yes.*

H2: *I never got a threat. I was expecting a threat. But somehow one didn't come. Every morning I was shocked to wake up and not even have a threat. (---) I didn't face any problems apart from financial problems.*

Kun ihmettelin ennakkokäsitysteni ja haastateltavieni kokemusten välillä ollutta ristiriitaa, selitykseksi tarjottiin muun muassa sikäläisillä ihmisillä tavallista uhrimentaliteettia.

H2: *We've been raised as victims, you know. And since 90's we have this kind of national habit of victimizing ourselves. It becomes when you are suppressed by someone else, and this is by Serb police and military, regularly. Then you kind of get this victim character as a natural, as inside you. So your lifestyle becomes complaining about everything.*

Vaikka haastatteleman toimittajat eivät ole joutuneet kokemaan henkeään ja terveyttään uhatuksi työnsä vuoksi, kertoivat he paikallismedian toimittajiin kohdistuvan taloudellisen ja poliittisen painostuksen olevan Kosovossa tavallista. Palaan tähän tarkemmin käsitellessäni Kosovon median tämänhetkistä tilannetta luvussa 9.9.

Todettakoon kuitenkin jo tässä vaiheessa, että tilastojen valossa Kosovon lehdistönvapaustilanne ei ole 2000-luvulla ollut eikä vielääkään ole erityisen kehuttava. Toimittajat Ilman Rajoja -järjestö raportoi Kosovosta edelleen jatkuvasti lehdistönvapausloukkauksia ja journalisteihin kohdistuvia uhkia. Vuoden 2014 lehdistönvapausindeksissä Kosovo oli 180 maan joukossa sijalla 80. (Reporters Without Borders 2014a ja 2014b)

9.4 Hyvä, huono YK

Aiemmin tässä työssä kirjoitin NATO-operaation jälkeen alkaneesta YK:n UNMIK-operaatiosta ja siihen liittyneestä mediastastrategiasta. Kaikkien itsenäisen valtion instituutioiden rakentaminen ja esimerkiksi erilaisten ammattiryhmien kouluttaminen piti Kosovossa aloittaa lähestulkoon nollasta. UNMIK-operaatio ja

muiden kansainvälisten toimijoiden apu oli tässä tietenkin elintärkeää, ja monissa asioissa onnistuttiin hyvin. Tästä muistuttivat haastateltavatkin.

H3: *Don't forget: this was a completely lawless place. There was no police, there was no army, there were no institutions of any kind in this place when we got back from Albania. Nothing. The United Nations stepped in and in my opinion they had a very crucial role in building the country as it is today. (---) I think, what they have build here is real institutions of a sovereign state.*

Kuten aiemmin olen kirjoittanut, Kosovoon perustettiin muun muassa julkisen palvelun mediayhtiö ja useita tv- ja radiokanavia. Haastateltavieni näkemykset YK:n operaatiosta ja muiden kansainvälisten toimijoiden toiminnasta ja roolista vaihtelivat, mutta kaikkien mielestä Kosovossa tehtiin ja tehdään edelleen merkittäviä virheitä.

Useamman haastateltavan mielestä kansainvälisiä varoja ei suunnattu riittävästi paikallisten resurssien ja ihmisten osaamisen kehittämiseen. YK:n ja muiden toimijoiden ratkaisut näyttäytyivät kosovolaisten silmissä usein lyhytnäköisinä ja väliaikaisina. Esimerkiksi alueen sisäisiin energiantuotantolaitoksiin ei panostettu, vaan sähköä ostettiin vuosikausia ulkomailta.

H1: *The people that were coming, they had different attitude to work and to all the duties of the building the democracy if you're on a six months contract. It hardly... I'm very critical to it, it didn't build capacities of local populations to do its own work for example.*

H2: *For me, the UNMIK didn't have any whatsoever contribution to the development of this country, no. Not at all. I mean it had, it had through salaries and through money, the money of the workers that were working there. Because they were paying good salaries, it was an immediate contribution to the economy of this place.*

Kansainväliset toimijat ja niiden henkilöstö koettiin haastateltavien mukaan Kosovossa etäisiksi ja omassa kuplassaan toimiviksi. Kosovoon muutamien kuukausien komennuksille saapuneilla työntekijöillä ei haastateltavien jyrkimpien näkemysten mukaan ollut halua eikä kykyä ymmärtää tai ottaa huomioon Balkanin alueen piirteitä ja kosovolaisten omia mielipiteitä. Myös aiemmin mainitsemani YK:n mediastrategia ja kansainvälisten toimijoiden viestintäkyvyt saivat haastateltaviltani sapiskaa. Päätöksiä tehtiin suljetuin ovin, eikä niiden perusteita aina riittävästi avattu kosovolaisille.

H2: *From the outside, they didn't seem they had any whatsoever media strategy. (---) They didn't reflect any strategy. Because I remember very well working as a journalist, they were always reacting on issues, you know. Plus, they were obviously being seen as they don't care about the opinion of the people.*

YK:n viestinnässä ja kansainvälisten toimijoiden hallitsemisessa mediataloissa pyrittiin haastateltavien mielestä liian voimakkaasti unohtamaan kymmenen vuoden aikana tapahtuneet tapahtumat. Kosovolaisten kansallisten traumojen käsitteleminen oli, jos ei aivan kiellettyä, ainakin ei-toivottua.

H4: *The deal was that 'there was a war and we should forget everything that happened during the war'. Which was wrong. They were making pressure, mainly in public television, not to do too many stories from the war. Which was a mistake. Because people knew what had happened during the war and the truth should be told.*

Kosovolaisten ja maahan saapuneiden kansainvälisten toimijoiden pakkoavioliiton kuherruskuukausi oli nopeasti ohi. Haastateltavat olivat lähes yksimielisiä siitä, että vastuuta olisi pitänyt antaa paikallisten käsiin paljon nopeammin ja paljon enemmän kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Ulkomaalaisten työntekijöiden katsottiin jääneen maahan mukavuudenhaluisuuttaan liian pitkäksi aikaa.

H4: *The problem was that the international people that were quite comfortable, because they were getting big salaries here, their main problem was how to continue that. But you can't stay forever in a country. You have to resolve things and leave.*

H3: *There has to come a time that you let go of the baby. Because eventually the baby grows up. She knows how to walk, you let go, and then she does that by herself. You don't have to held her hand forever. And this is what happened to Kosovo: the baby grew up but they didn't want to let go, they were still holding to the hand.*

Tälläkin hetkellä Kosovossa olevien KFOR-joukkojen viestintä jatkaa haastateltavien mukaan samaa vanhaa linjaa ja toimii paikallisille ennen muuta jonkinlaisena komediana.

H1: *It [KFOR] still does ads on TV which speak about Kosovo as if it's 2000 or 2001 immediately after the war. There's just these images of security, peace, "KFOR is here to bring peace", there's videos with Albanians and Serbs playing basketball (---). There's this kind of total media illiteracy (---) It's just so outdated, the army side of things is so outdated everybody ignores them these ads, and they are rather... they look very monty pythonic. In today's Kosovo.*

9.5 Mediasääntely tuntuu epäreilulta

“Newly opened media space can quickly be filled by media outlets that mirror political or ethnic centrifugal forces promoting conflict. Thus, a relaxation of media controls can sometimes actually lay the groundwork for future conflict.”

(Frodhardt & Temin 2003: 5).

Edellinen sitaatti kuvaa mielestäni hyvin tilannetta Kosovon mediakentällä heti konfliktin päättymisen jälkeen. Vaikka median jälleenrakennus aloitettiin nopeasti ja päättäväisesti, mediasääntelyä ja mediaa koskevien lakien kehittäminen ja läpivieminen kesti kauan (Loewenberg & Bonde 2007: 169). Syynä tähän olivat kansainvälisen yhteisön näkemyserot sananvapaudesta.

Liberalistisessa sananvapauskäsityksessä (ks. esim. Kunelius 2003: 62–64) journalismi käsitetään ikään kuin tuotteeksi markkinoilla. Samoin kuin tavaroiden vapailla markkinoilla paras tai oikein hinta voittaa, myös journalismissa paras tai oikein mielipide seisoo viimeisenä pystyssä. Kuten Kunelius (emt.: 63) toteaa, ”totuus ikään kuin puristuu esiin ja pysyy elinvoimaisena, koska sitä jatkuvasti koetellaan.” Tämä on kaunis ja länsimaisessa mediassa hellitty sananvapauskäsitys, ja sitä yritettiin soveltaa myös Konfliktin jälkeisessä Kosovossa – huonoin tuloksin.

Aivan operaationsa alussa YK pyrki luomaan Kosovoon jonkinlaisen mediansääntelyjärjestelmän estääkseen vihapuhetta ja sen mahdollisia verisiä seurauksia. Kansainvälisessä yhteisössä ja suurten länsimaisten mediayhtiöiden keskuudessa sääntelysuunnitelmat aiheuttivat kuitenkin raivokasta vastustusta. Etunenässä *The New York Times* ja *The Wall Street Journal* ilmaisivat huolensa siitä, että kaikenlainen sääntely uhkaisi vakavasti kosvolaisen median vapautta ja johtaisi pitkäaikaiseen sensuurin kulttuuriin. (Berman 2008: 857)

Sääntelyä vastustaneiden näkemykset perustuivat oletukseen, että kaikki valtiolähtöinen mediasääntely on automaattisesti väärin. Tällaisissa näkemyksissä unohdettiin Kosovon epävakaa tilanne ja alueen sisäpoliittiset jännitteet. Ulkopuolisten tahojen saattoi olla mahdotonta nähdä, kuinka syvällä etnisten ryhmien väliset jaot kosvolaisessa yhteiskunnassa olivat ja kuinka huono

paikallisen median kyky puolueettomaan toimintaan oli. On selvää, että epävakaa media epävakaassa yhteiskunnassa ei pysty samanlaiseen itsesääntelyyn kuin vakaa media vakaassa yhteiskunnassa.

Kansainvälisestä vastustuksesta johtuen YK luopui monista mediasääntelyä koskeneista suunnitelmistaan (Berman 2008: 858). Periaatteessa jonkinlainen sääntelyjärjestelmä luotiin, mutta sitä ei käytännössä juurikaan hyödynnetty ja sanktiot olivat riittämättömiä (emt.: 873). Haastateltavieni mukaan ongelmallisinta paikallismedian näkökulmasta oli se, että vähäisenkin mediasääntelyn linja oli epäselvä – ja joidenkin mielestä epäreilusti painottunut.

H5: *I think there should have been broader regulation rather than having specifics in pinpointing. Because the UNMIK only reacted if there was something said about the Serbs. You know, if you said something wrong about the Serbs, they would intervene. Everything else was left. You know, like the hierarchy would go: if Albanians fight, that's fine. If Turks and Albanians fight, that's fine. If Serb fights an Albanian, that's kind of okay. But if an Albanian fights a Serb, that's a no-no.*

Mielenkiintoista on se, että edellä lainattu haastateltava oli haastateltavistani ainoa, jonka mielestä Kosovoon olisi pitänyt rakentaa laajempi ja tiukempi mediasääntelyjärjestelmä. Muiden haastateltavien vastauksista kävi ilmi, että osalla heistä ei ollut selvää käsitystä siitä, millainen median itsesääntelyjärjestelmä voisi ylipäätään olla. Minulle syntyi vaikutelma, että osa ymmärsi sääntelyn tarkoittavan automaattisesti median toimintavapauksien rajoittamista ja jopa jonkinlaista sensuuria kommunismin tyyliin.

H3: *If you give just a little bit of power, that is not democracy. You either give everything or you don't give everything. There are certain systems in this world that function. Democracy or communism or what ever you have. There are no middle ground between democracy or communism, there is nothing in between.*

Haastateltavien näkemyksiä selittää tietysti osaltaan Kosovon pitkä historia kommunistisen Jugoslavian ja myöhemmin Serbian sortohallinnon alla.

Haastateltavani ovat joutuneet kasvamaan aikuisiksi aikana, jona Kosovon albaanien vapauksia on voimakkaasti rajoitettu ja heidän oikeuksiaan poljettu. Ei ole ihme, että kaikenlainen ylhäältä päin tuleva sääntely sekä määräykset ja rajoitukset koetaan jo lähtökohtaisesti vastenmielisinä.

Kosovoon pyrittiin siis konfliktin jälkeen luomaan koko alueen laajuinen, moniääninen ja mahdollisimman vapaa media. Sääntelyn puutteellisuus antoi kuitenkin erilaisille ryhmille mahdollisuuden painostaa mediaa haluamaansa suuntaan, mikä osaltaan haittasi mediakentän tervettä kehitystä (vrt. Berman 2008: 854). Sääntelyn puuttumisen voidaan katsoa johtaneen osaltaan virheisiin ja vakaviin ylilyönteihin konfliktin jälkeisessä Kosovossa. Näistä lisää myöhemmin.

9.6 Raha ja osaaminen virtaavat pois – toimittajasukupolvi vaihtuu

Nykyaikaisissa konflikteissa vaikuttaa toistuvalla, että paitsi kansainvälinen (media)huomio myös kansainvälinen raha suuntautuu voimakkaasti yhdelle tai korkeintaan muutamalle konfliktialueelle kerrallaan. Loewenbergin ja Bonden (2007: 50) tämä pätee myös mediaan liittyvien investointien osalta.

Kulloinkin polttopisteessä oleva konflikti voi houkutella runsaastikin median kehittämiseen tarkoitettua rahoitusta ja erilaisia projekteja. Turhan moni näistä projekteista on kuitenkin lyhytkestoinen ja resursseiltaan riittämätön. Tietysti YK:n ja EU:n käynnistämät projektit ovat tavallisesti jo lähtökohtaisesti pitkäkestoisia, niin myös Kosovossa. Niidenkin resurssit kuitenkin yleensä vähenevät – siirtyvät toisiin projekteihin – sitä mukaa kun konfliktin päättymisestä kuluu aikaa. Myös Kosovon konfliktin aikana ja heti sen jälkeen alueelle kohdistui runsaasti huomiota ja resursseja. Kuten eräs haastateltava totesi, Kosovo oli maailman senhetkisille mahtimiehille eräänlainen näytönpaikka.

H1: *We had particular leadership in western world at that time – Clinton and Blair – who just had this burden of Rwanda and Srebrenica (---) they were not gonna make their legacy to have another Rwanda or another Srebrenica. (---) September 11 had not happened yet, so that attention of America was not on Islamic fundamentalism but it was humanitarian catastrophes.*

Kansainvälinen huomio ja resurssit kohdistuivat Kosovoon voimakkaasti vain vuoden tai parin ajan. Niiden siirtyminen nopeasti pois Kosovosta ei ollut mitenkään poikkeuksellista. Konflikteihin ja kriiseihin liittyvien resurssien jakautumisen logiikka on selkeä ja karu. Kansainvälisten avustus- ja muiden järjestöjen on helpointa toimia siellä, jonne kulloinkin kohdistuu suurin

mediahuomio. Suurin osa avustusjärjestöistä on enemmän tai vähemmän riippuvaisia valtioiden sekä yksityisten ihmisten ja yhteisöjen rahoituksesta, ja nämä tahot raottavat lompakkoaan helpommin, mikäli pystyvät itse (median kautta) näkemään, mihin kohteeseen rahaa tarvitaan. Runsas mediahuomio voi myös antaa esimerkiksi yrityksille mahdollisuuden saada avustustensa vastapainoksi positiivista näkyvyyttä mediassa. (Vrt. Dijkzeul & Moke 2005: 673–676).

Tästä seuraa se, että monet järjestöt joutuvat seuraamaan mediaa, halusivat tai eivät. Järjestöjen panostukset kriisialueelle eivät siis välttämättä riipu avun tarpeellisuudesta vaan siitä, miten suuren poliittisen huomion ja mediahuomion avustustoiminnalle voi saada. Avustusjärjestöjen organisaatioiden ja toiminnan ylläpitäminen vaatii jatkuvaa tulovirtaa. Dijkzeul ja Moke (emt.) kuvailevat useiden tunnetuimpien avustusjärjestöjen mediasuhdetta ja riippuvuutta yksityisestä rahoituksesta.

Medianäkyvyyden merkityksestä avustusjärjestöjen toiminnassa ja lahjoitusten saamisessa on kirjoittanut myös esimerkiksi Tester (2001). Hän muun muassa toteaa, että uutiset vetoavat ihmisten moraaliin ja auttamisen haluun, mutta vielä huomattavasti tehokkaampi tapa rahalahjoitusten keräämiseen ovat television hyväntekeväisyysshow't (engl. *telethon*). *Telethon*-genreen kuuluu esimerkiksi suomalaisille tuttu Yleisradion lähettämä Nenäpäivä-show, jossa useamman tunnin televisio-ohjelmassa yhdistellään sketsejä, musiikkiesityksiä ja vakavia inserttejä avustuskohdeiden todellisuudesta. Testerin mukaan tämänkaltaisen medianäkyvyys vetoaa sekä suur- että pienlahjoittajiin. (Tester 2001: 115–123)

Tester (emt.: 13) kirjoittaa myös niin sanotusta *myötätuntoväsymyksestä* (engl. *compassion fatigue*), joka voi koskea sekä toimittajia ja muita mediatoimijoita että median yleisöjä. Testerin mukaan myötätuntoväsymyksellä tarkoitetaan tilannetta, jossa esimerkiksi jokin tapahtuma tai asiantila yksinkertaisesti lakkaa kiinnostamasta, koska sen hyväksi ei tunnu olevan mitään tehtävissä. Ajankohtainen esimerkki myötätuntoväsymyksestä tätä kirjoitettaessa on Syyrian sisällissota. Konfliktin alkuvaiheessa Syyriaan kohdistui valtava kansainvälinen

huomio ja tilannetta pyrittiin helpottamaan sekä poliittisin että humanitaarisin keinoin. Myös media raportoi tilanteesta ja konfliktin käännteistä tiiviisti. Vastoin odotuksia ja pyrkimyksiä tilanne Syyriassa ei kuitenkaan ole rauhoittunut: presidentti Bashar Al-Assad ei ole väistynyt eivätkä kapinalliset toisaalta ole suostuneet joustamaan tavoitteistaan. Ulkopuolelta katsottuna alkoi näyttää siltä, että tilanteen ratkaisemiseksi ei ollut enää ”mitään” tehtävissä, ja samalla Syyriaan kohdistuva huomio alkoi vähentyä. Tällainen fatalismi on myötätuntoväsymyksen ydin: ajattelempa, että Syyriassa konflikti nyt vain jatkuu ja jatkuu riippumatta siitä, mitä me (esimerkiksi media tai yleisö) täällä länsimaissa teemme.

Myötätuntoväsymyksen taustalla voi olla myös turtuminen esimerkiksi väkivaltaisiin sotakuviin tai järkyttäviin kuviin aliravituista afrikkalaislapsista. Toisaalta Tester (emt.: 13) huomauttaa, että median ja yleisöjen huomio siirtyy kohteesta toiseen sen mukaan, missä tilanne on edellistä järkyttävämpi, akuutimpi tai muuten mielenkiintoisempi. Vaikka Kosovo oli pommitusten jälkeen monellakin tavalla murskana, ei ihmisillä enää ollut akuuttia hengenvaaraa ja jännitteet olivat suurimmaksi osaksi laenneet. Karkeasti sanottuna mielenkiintoisin osuus oli nähty ja show oli ohi. Kansainvälisen yleisön huomio alkoi pian siirtyä muihin asioihin. Suuri yleisö unohti Kosovon viimeistään siinä vaiheessa, kun terroristit lensivät matkustajakoneilla New Yorkin kaksoistorneihin syyskuussa 2001.

Kansainvälisten rahavirtojen tyrehtymisellä oli tietysti merkittäviä seurauksia myös alueen medialle ja toimittajille. Haastatteluissa nousi voimakkaasti esiin niin sanottu brain drain -ilmiö, joka on tavallinen monessa konfliktin kokeneessa yhteiskunnassa (Loewenberg & Bonde 2007: 41). Kyseessä on ilmiö, jossa koulutetut ja osaavat ammattilaiset hakeutuvat herkästi pois konfliktista toipuvasta kotimaastaan, sillä heidän tiedoilleen ja taidoilleen on kysyntää ulkomailla. Joidenkin kohdalla kansallistunne ja halu auttaa kotimaan jälleenrakennuksessa on niin voimakas, että lähteminen ei tule kysymykseen. Ulkomaiset tarjoukset voivat kuitenkin olla rahallisesti ja muilta osin erittäin houkuttelevia, ja monet niihin myös tarttuvat.

Aivovuotoa voi tapahtua myös poikkisuuntaisesti maan sisällä eri alojen välillä. Esimerkiksi kielitaitoisten ja yhteiskunnallisesti valveutuneiden journalistien voi olla mahdollista siirtyä toimittajan työstä paremmin palkattuihin asiantuntijatehtäviin kansainvälisten toimijoiden palvelukseen. Tällainen oli Kosovossa tavallista sen jälkeen, kun kansainvälinen huomio ja rahat alkoivat siirtyä pois Kosovosta. Toimittajien palkat putosivat nopeasti ja erityisesti kielitaitoiset ja hyvin koulutetut toimittajat alkoivat hakeutua muihin tehtäviin. Eräs haastateltavistani kuvasi tilannetta seuraavasti:

H2: *We couldn't keep up to our life standard any more. So we retrieved to other professions. You know, I moved to UN for example. For higher salary. (---) I had a colleague who knew French and English perfectly, she was half French citizen and then she was working for fun but also the salary was giving her a normal, decent life. When the salary cut to half she was like "okay, what do I do now?" I mean you can pursue something for fun but not at the expense of your life standard.*

Haastateltavieni mukaan aivovuotoa tuskin olisi voitu estää, mutta sitä olisi voitu vähentää asianmukaisella palkkauksella. Yksi haastateltava tosin huomautti, että monet ensimmäisen sodanjälkeisen journalistisukupolven journalistit olivat ajautuneet alalle jossain määrin pakon sanelemana eivätkä alun perinkään tunteneet vetoa alaan.

H5: *I think originally many of the people who were journalist, didn't want to do that job. I mean they felt maybe compelled to do it in the 90s because other jobs were really scarce. (---) Some of them left for salary, some because they didn't want to be journalists anymore, they thought their mission or kind of their debt to Kosovo and well being of Kosovo was done so they just slipped at other things.*

Monet toimittajat työllistyivät viestinnän ja median tehtäviin YK:n ja ETYJ:n operaatioissa. Palkkoja vertailtaessa ei jää epäselväksi, miksi työt kansainvälisten toimijoiden palveluksessa houkuttelivat enemmän kuin raaka työ paikallismedian kehittämistehtävissä. Newmanin ja Richin (2004: 295) mukaan UNMIK:lle työskennelleet autonkuljettajatkin tienasivat moninkertaisesti enemmän kuin julkisella sektorilla työskennelleet lääkärit, opettajat tai vaikkapa poliisit. Vielä tälläkin hetkellä toimittajien palkat laahaavat haastateltavien mukaan jäljessä muista keskipalkkaisista ammateista. Esimerkiksi opettajat ja poliisit tienaaavat paremmin kuin toimittajat.

Loewenberg ja Bonde (emt.: 41) huomauttavat, että monet konfliktin aikana kansainvälisten toimijoiden työntekijöiksi hakeutuneet tai päätyneet jatkavat näiden toimijoiden palveluksessa myös konfliktin jälkeen. Mikäli työsuhde on kestänyt pitkään, nämä henkilöt ovat yleensä hyvin sisällä kyseisen organisaation työtavoissa ja -kulttuurissa ja organisaatiot haluavat pitää heistä kiinni. Monet heistä siirtyvätkin organisaation mukana töihin muihin vastaavantyyppisiin operaatioihin.

Haastateltavieni käsityksen mukaan hyvin harvat entisistä toimittajista ovat palanneet takaisin media-alalle ja vielä harvempi toimittajan työhön.

H4: *The older guys who used to be journalists during my time, what happen with them now is they are spokespeople or in politics or MP's or something. (---) The best journalists that I know are not working any more. They're either working for the EU press office or embassy press offices or they are in politics.*

Kokeneista ja ammattitaitoisista ihmisistä alkoi olla pulaa paitsi rivitoimittajissa, myös toimitusten ja mediatalojen johdossa. Kansainvälisten media-alan ammattialaisten lähtiessä heidän tilalleen ei haastateltavien mukaan löytynyt riittävän päteviä ja ammattitaitoisia paikallisia esimiehiä. Eräs haastateltavistani työskenteli RTK:ssa vuonna 2002, kun kanavan johdossa toimi britti Richard Lucas. Hänen lähtönsä jälkeen kanava meni haastateltavan mukaan jyrkästi alaspäin. Poliitiikka alkoi vaikuttaa kanavan arkeen.

H4: *I got a job in RTK from a guy called Richard Lucas who was from BBC. So he employed me there and we had very good years, I think one or one and a half years. We did very good stories. And after he left, that completely changed situation. Politics got involved. (---) The consequences was that there would be no critics any more, that there had been before. Because the directors they were linked to politics or to politicians and they had their own agendas, like after some years they want to be ambassadors or they want to join politics.*

RTK:n tilanteen huonontumisesta on kirjoittanut myös Loewenberg (2006), jonka mukaan Lucasin lähdön jälkeen RTK:n katsottiin useaan otteeseen julkaisseen puutteellisesti tutkittuja avoimen serbivastaisia juttuja (emt.: 20). RTK:ta on syytetty myös kulloinkin vallassa olevan poliittisen eliitin myötäilystä (emt.: 21). Journalistiseen alamäkeen ajautuneen RTK:n toiminta oli osaltaan vaikuttamassa

Kosovon vakavimpiin konfliktinjälkeisiin väkivaltaisuuksiin vuonna 2004. Näistä väkivaltaisuuksista lisää myöhemmin.

2000-luvun alkuvuosina Kosovoon syntyi runsaasti uusia mediatoimijoita. Kun samaan aikaan ensimmäisen sodanjälkeisen journalistisukupolven toimittajat alkoivat hakeutua muihin tehtäviin, aukesi alalla tilaa seuraavalle journalistisukupolvelle. Siinä missä ensimmäinen sukupolvi oli saanut oppinsa joko konfliktin aikana suoraan kentällä kansainvälisiltä mediayhtiöiltä tai konfliktin jälkeen ulkomaisten ammattilaisten vetämissä toimituksissa, tulivat uudet tulokkaat alalle enemmän tai vähemmän pystymetsästä ja joutuivat työskentelemään toimituksissa, joita ei aina johdettu kovin ammattimaisesti.

Haastateltavani kuvailivat toimittajien ammattitaidossa tapahtunutta muutosta dramaattiseksi. Heti konfliktin jälkeen toimittajan ammatti oli ollut kilpailtu ja haluttu, ja esimerkiksi RTK oli helposti saanut riveihinsä koulutettuja ja kielitaitoisia, pääosin Pristinassa tai muissa Kosovon kaupungeissa kasvaneita urbaaneja ihmisiä. Eräs haastateltava totesi melko suoraan, että sukupolvenvaihdoksen myötä alalle tuli sivistymättömiä maalaisia.

H2: *We were trained by BBC correspondents, you know, mainly the world's best media trainers came here to train us. On the other hand we, or the most of that generation, we were also prepared, we were ready to receive such a training, because it is not all about training it's also about receiving. It's about the way you've been brought up before. You know, it's very obvious division in some parts of Kosovo society between people. I divide them simply as civilized and un-civilized. (---) And the whole thing changed, you know. All media landscape changed, because people who were coming they were less ethical, they were poor culturally but they were also poor financially sort of.*

Vuoden 2004 alussa, noin neljä ja puoli vuotta konfliktin päättymisen jälkeen, tilanne Kosovon mediakentällä oli tiivistetysti seuraava: uusia televisio- ja radiokanavia sekä lehtiä oli syntynyt valtavasti. Niiden koko, laatu ja tarkoitusperät vaihtelivat, mutta ne kaikki tarvitsivat työvoimaa. Taloudellisten syiden vuoksi ammattitaitoisimmat ja parhaiten koulutetut toimittajat ja toimitusten pomot olivat kuitenkin alkaneet hakeutua muihin tehtäviin. Tilalle oli tullut uusi journalistisukupolvi, jonka ammattitaito ei riittänyt tukemaan lähestulkoon täystuhosta toipuvan maan yhteiskunnallista jälleenrakennusta.

Tilanne Kosovossa oli alkanut uudelleen kiristyä, kun taloudellinen kehitys laahasi, maan virallinen asema oli epävarma ja suhde Serbiaan edelleen erittäin tulenarka. Kuten aiemmin kirjoitin, kansainvälisten toimijoiden viestinnässä kosvolaisia kehoitettiin unohtamaan konfliktin aikana tapahtuneet julmuudet. Vuosien tai vuosikymmenten traumoja ei käsitelty julkisesti. Kosovossa tikitti aikapommi, jonka räjähdyksestä kerron pian. Taustaksi ensin muutama sana viholliskuvan rakentumisesta.

9.7 Vihapuhe leviää – viholliskuva vahvistuu

Kuten edellä kirjoitetusta on selvinnyt, jakolinja serbien ja albaanien välillä oli (ja on) syvä. Etnisen jakautumisen vuoksi vihollisen määrittely oli helppoa ja viholliskuvan rakentaminen vaivatonta. Luostarinen on tutkinut suomalaisten jatkosodan aikana venäläisistä luomaa viholliskuvaa teoksessaan *Perivihollinen* (1986). Hänen määritelmänsä mukaan viholliskuvalla tarkoitetaan *”viholliseen valtioon, maana, kansana ja yksittäisenä ihmisenä liitettyjen (kielteisten) käsitysten kokonaisuutta.”* (emt.: 10).

Esimerkkeinä viholliskuvan rakentamisesta Luostarinen mainitsee Saksan vihollisjaottelun vuodelta 1941. Tuolloin Saksan sotapropagandassa jaoteltiin viholliset kahteen kastiin: absoluuttisiin sekä ehdottomiin mutta inhimillisiin. Absoluuttisten vihollisten joukkoon laskettiin kuuluvaksi ne, joiden kanssa Saksalla ja saksalaisilla ei katsottu olevan mitään yhteistä. Tällaisia olivat muun muassa juutalaiset, venäläiset – ja serbit. (Luostarinen 1986: 22)

Luostarisen mukaan viholliskuva muodostuu vain osittain vihollisen todellisten ominaisuuksien perusteella. Kulloisessakin tilanteessa muodostuvaan viholliskuvaan vaikuttavat sodan tai konfliktin senhetkinen tilanne ja osapuolten historialliset suhteet. Mitä pidemmälle ja syvemmälle vastakkainasettelut ulottuvat, sen herkullisemmat ainekset ne tarjoavat viholliskuvan rakentamiseen. (vrt. Luostarinen 1986: 24–26).

Luostarinen (1986: 28) huomauttaa, että viholliskuvien tietoisesta rakentamisesta taustalla voi olla muun muassa *kansallisen identiteetin rakentamisen suuntaaminen,*

kansallisen integraation lisääminen ja vihollista vastaan suuntautuvan aggressiivisen politiikan legitimoiminen. Tämä ajatus on erityisen mielenkiintoinen, kun sitä tarkastelee luvussa 4 esiteltyjen funktionaalisten ongelmien valossa. Voidaan ajatella, että viholliskuvan rakentamisella voidaan pyrkiä ratkaisemaan *yhteisen arvojärjestyksen luomisen ja sen säilyttämisen takaamisen* ongelmaa sekä *yhteiskunnan eri osien koordinoinnin ja niiden keskinäisen solidaarisuuden takaamisen* ongelmaa. Näin ollen viholliskuvan luomisella voisi olla yhteiskunnan funktionaalisten ongelmien ratkaisua tukeva vaikutus.

Konfliktinjälkeisessä Kosovossa serbit olivat ”toisia”, joille ei haluttu antaa esimerkiksi mediassa omaa ääntä: vuosien ajan media jälkiäänitti eli dubbasi serbien haastattelut. Kun yhden haastateltavani vetämä tv-ohjelma antoikin serbien puhua omalla äänellään, oli se kuohuttavaa.

H1: Before, Serbs would be overvoiced in Albanian... because people would be so upset to hear it in Serbian on national tv. It would remind them basically of Milošević era. And what we did, we started subtitled them so that Serbs could listen to them, Albanians could read. We got lots of calls being named traitors. And... And media from Belgrad kitchens. That type of criticism.

Vahvan viholliskuvan taakse ryhmittäminen voi parhaimmillaan (tai pahimmillaan) lujittaa kansakunnan yhteistä arvojärjestystä ja lisätä kansalaisten ja esimerkiksi armeijan keskinäistä solidaarisuutta. Luostarinen (1986: 29) muistuttaa Matti Klingen teesistä, jonka mukaan AKS:n ryssäviha-ohjelmalla pyrittiin yhdistämään kansalaissodan jäljiltä hajanaista Suomen kansaa.

Viholliskuvan rakentumista tarkastellessa hyödyllinen termi on *projisointi*. Lynchin ja McGoldrickin (2005: 121) mukaan projisoinnissa oman itsen negatiivisia ominaisuuksia projisoidaan johonkin toiseen, esimerkiksi todelliseen tai kuviteltuun viholliseen.

Viholliskuvan hyväksikäytöstä konfliktitilanteissa on kirjoittanut myös Zvagulis (2010). Hänen mukaansa on tavallista, että media lietsoo etnisiä jännitteitä ja väkivaltaa luomalla syntipukkeja tai sijaiskärsijöitä (engl. *scapegoat*), joihin puretaan turhautumista, katkeruutta ja vihaa riippumatta siitä, missä määrin edellä mainitut tunteet tosiasiallisesti liittyvät valittuun syntipukkiin. Zvagulin (emt.,

10) mukaan syntipukkeja tarvitaan yhteisön sisäisen koherenssin ylläpitämiseksi. Vaikeassa yhteiskunnallisessa tilanteessa on vaarana, että ilman ulkoista vihollista yhteisön jäsenet saattavat kääntyä toisiaan vastaan.

Kosovon tapauksessa albaanit ja kosovolaismedia kohdistivat ja projisoivat Serbiaan ja serbeihin myös sellaista turhautumista, joka johtui esimerkiksi maan kehnosta taloustilanteesta, diplomaattisen prosessin hitaudesta ja jälleenrakennuksen takkuilusta. Serbeistä ja heidän tekemisistään uutisoitiin 2000-luvun alun Kosovossa harhaanjohtavasti, vääristelevästi ja vaarallisesti, kuten pian esimerkein osoitan. Toisaalta on muistettava, että viholliskuvia ja syntipukkeja rakennettiin myös Serbian puolella. Miloševićin hallinnon syntipukkeina toimivat 1990-luvulla ensin slovenialaiset, sitten kroatialaiset ja bosnialaiset ja lopulta Kosovon albaanit (Zvagulis 2010: 13).

Lienee tarpeen huomauttaa, että kosovolaisen median toiminta serbejä kohtaan ei ollut mitenkään poikkeuksellista sota- ja konfliktiuutisoinnin historiassa. Luostarinen (1986: 34) muistuttaa, että vastaavanlaiset kauhu- ja väkivaltatarinat olivat erittäin tavallisia jo ensimmäisen maailmansodan aikana. Teemat ja jopa yksittäiset tapaukset toistuvat vuosikymmenestä tai jopa vuosisadasta toiseen eri sodissa ja konflikteissa tarinoiden todenperäisyysasteen vaihdellessa. Suosituimpia ovat Luostarisen mukaan olleet tarinat, joissa vihollinen vahingoittaa naisia, lapsia tai vanhuksia ja syyllistyy täysin epäinhimillisiin tekoihin. Usein tarinat ovat joko kokonaan tai osittain keksittyjä ja lähes aina suurenneltuja.

Kosovossa media syyllistyi uutisten ja tarinoiden keksimiseen, suurenteluun ja virheisiin useasti ensimmäisinä konfliktin jälkeisinä vuosina. Yksi tunnetuimmista tapauksista on niin sanottu serbitulkin tapaus. Kesällä 2000 *Dita*-sanomalehti julkaisi jutun, jonka mukaan YK:n palveluksessa toiminut serbitulkki olisi ollut serbialaisen puolisotilaallisen ryhmän jäsen ja syyllistynyt vakaviin sotarikoksiin. *Dita* julkaisi tulkin nimen, kuvan ja kotiosoitteen, ja kaksi viikkoa myöhemmin kyseinen henkilö puukotettiin kuoliaaksi. (Berman 2008: 852)

Edellä kerrottu tapaus oli traagisuudestaan huolimatta lähinnä kuriositeetti verrattuna vuoden 2004 tapahtumiin, joista lisää seuraavaksi.

9.8 Pommi räjähtää: vuoden 2004 mellakat

YK halusi kehittää RTK:ta mahdollisimman nopeasti ja tehdä siitä koko alueen yhteisen median. Tavoitetta ajettiin palkkaamalla henkilökuntaan mahdollisimman paljon paikallista väkeä, kouluttaa heidät ja jättää RTK sitten heidän vastuulleen. Jo kahden vuoden kuluttua konfliktin päättymisestä osa aseman johdosta oli kosovolaisia, ja vuonna 2002 RTK oli käytännössä kokonaan paikallisten käsissä. (Loewenberg 2006: 20). Osasyyn nopeaan vastuunsiirtoon oli aiemmin kuvailemani kehitys: kansainvälinen huomio, rahoitus ja ihmiset alkoivat siirtyä pois Kosovosta.

YK uskoi, että kosovolaiset pystyisivät hoitamaan suurta asemaa täysin itsenäisesti. Varsin pian kävi kuitenkin selväksi, että paikallisten ammatilliset valmiudet eivät (osin edellisissä kappaleissa eritellyistä syistä) olleet riittävän korkealla tasolla, ja Kosovon sisäiset jännitteet näkyivät RTK:n henkilökunnan toiminnassa. Lisäksi, kuten aiemmin kirjoitin, kanavan johto oli aiempaa tiukemmin yhteydessä politiikkaan ja poliitikkoihin. RTK uutisoi useasti puutteellisin faktoin tai jopa totuuden vastaisesti. Esimerkki tästä oli vuoden 2004 maaliskuussa sattunut tapaus, jossa RTK (ja muu paikallinen media) uutisoi serbien hukuttaneen albaanilapsia lähellä Mitrovican kaupunkia. Asiasta uutisoitiin epätarkasti ja sensationaalisesti, mikä johti vakavaan kuohuntaan Kosovossa. Arviolta jopa 60 000 ihmistä osallistui mielenosoituksiin, jotka äityivät väkivaltaisiksi. (Loewenberg 2006: 20; Loewenberg & Bonde 2007: 162–163)

Maaliskuun 2004 tapahtumia ja median toimintaa tapauksen aikana arvioitiin kattavasti ETYJ:n raportissa vielä myöhemmin samana vuonna. Raportti tuo selvästi ilmi, että median toiminta vaikutti suoraan väkivaltaisuuksien laajuuteen ja raakuuteen. Raportin mukaan erityisesti broadcast-mediassa tapausta käsiteltiin aivan liian tunteellisesti, puolueellisesti, huolimattomasti ja patrioottisesti. Erityisesti yleisradioyhtiö RTK:n raportointi oli tuomittavaa. Lehdistö, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta, hoiti tilanteen ammattimaisemmin. (Haraszi 2004)

Ylilyönteihin johtaneet tapahtumat alkoivat 16. maaliskuuta, kun kuusi kosovonalbaanilasta joutui jonkinlaisen hyökkäyksen kohteeksi Caberin kylässä Kosovossa. Asiasta uutisoineen median mukaan ryhmä serbitaustaisia kosovolaisia lähti jostakin syystä ajamaan lapsia takaa koiran kanssa, jolloin kuudesta lapsesta neljä hyppäsi jokeen takaa-ajajia pako. Heistä kolme hukkui jokeen. Hukkumisten ainoa silminnäkijä ja median uutisoinnin ainoa lähde oli joesta hengissä selvinnyt varhaisteini-ikäinen lapsi. (Haraszti 2004)

Tapahtumapäivän iltana tv-kanavilla esitettiin juttuja, joissa tapahtumat esitettiin täytenä faktana, vaikka moni yksityiskohta oli vielä selvittämättä. Tapahtumat kehystettiin brutaaliksi etniseksi väkivallaksi. Tapahtumapaikalla olleet UNMIK:n virkailijat antoivat tv-kanaville haastatteluja, joissa he pyysivät ihmisiä pysymään maltillisina ja antamaan tutkijoille työrauhan. Näitä vetoamuksia ei ilmeisesti koskaan esitetty lähetyksissä. (Haraszti 2004)

Tapahtumapäivänä 16. maaliskuuta monissa Kosovon kaupungeissa oli ollut mielenosoituksia, joissa oli protestoitu KLA:n upseereiden saamia sotarikossyytteitä. Näihin mielenosoituksiin oli osallistunut arviolta 18 000 ihmistä. Seuraavana päivänä 17. maaliskuuta kaduille lähti arviolta jopa 60 000 ihmistä, heistä epäilemättä valtaosa edellisen päivän traagisten tapahtumien ja niiden uutisoinnin innoittamana. Kun mielenosoitukset alkoivat paisua ja muuttua väkivaltaisiksi, kosovolaismedia jatkoi yksipuolista raportointia. Mielenosoituskuvien ohessa toistettiin kertomusta, jonka mukaan brutaalit serbit käytännössä murhasivat kolme puolustuskyvyttöä albaanilasta. (Haraszti 2004)

Olen aiemmin kuvannut tapahtumakulkuja, jotka johtivat vuoden 2004 mellakoihin ja median virheisiin. Haastateltavieni mukaan tapahtumien taustalla oli pitkään kerääntynyt tyytymättömyys Kosovon taloudelliseen ja poliittiseen tilanteeseen.

H4: *In my opinion it was like a bomb inside the people. Which had to explode. Which was very bad, very wrong thing to do. But there was in 2004, they were telling everybody to forget the past. Second it was like Kosovo had no future at that time. So no-one was talking about economy, about the final status.(---)*

People were angry and hungry, they were both. Because the economy was going down. Actually there was no economy.

Mellakat ja niiden uutisointi tarjoaa mahdollisuuden paneutua konkreettisesti siihen todellisuuteen, jossa kosovolaismedia konfliktinjälkeisinä vuosina toimi. Keskustelin aiheesta pitkään jokaisen haastateltavani kanssa. Viidestä haastateltavastani kolme oli virallisen selvityksen linjoilla ja tuomitsi median toiminnan hyvin suoraan.

H5: *It was a complete disaster. In all terms of professionalism. (---)And you can tell that media were fuelling it. I think RTK was the first one to start it. And the other ones, KTV and 21, kind of started chasing it and playing catch up with RTK because I think they were generally feeling that they were being somehow left behind in this nationalistic atmosphere of being victimized.*

H2: *When the March riots broke up, most of the media was filled with traditional patriotic journalists who during the war didn't know even the J of the journalism, you know, who didn't received any whatsoever training from the foreign media. Because we who received the training in 2000, we left. So now it is the new generation that doesn't have training, that is culturally not ready to take that, you know, and is also, if I may call it, quite also primitively nationalistically motivated.*

H1: *Those riots shocked me to the unprofessionalism of my colleagues. (---) After that the whole industry became so aware of the fact, because of reports that came out that showed that media fuelled... that type of reporting, nationalist reporting was fuelling the public's outrage and the riots.*

Kaksi muuta haastateltavaa eivät hekään täysin kieltäneet median virheitä, mutta heidän mielestään median osuutta ja syyllisyyttä tapahtumiin on paisuteltu; mediasta tehtiin heidän mukaansa syntipukki, jonka syyksi valtaapitävät siirsivät omia virheitään.

H4: *I mean leaders and everybody started complaining about the media. In my view the Kosovo government failed at that time, the NATO failed, OSCE failed, everybody failed and they were looking for one side to be blamed. So they blamed media.*

Yksi haastateltavista suhtautui mediaa kohtaan esitettyihin syytöksiin huomattavasti kriittisemmin kuin muut. Haastattelutilanteessa hän silminnähden kiihtyi asiasta puhuessaan.

H3: *I'm sure that if two kids are drown in the river in your country, your radio station will go and cover and interview their father and perhaps, if he has a*

brother, they will interview him as well. And they will put that on air. It is very normal, don't you think so? I would do the same. The media has been criticized for doing that. How does that, you tell me, how does that fuel the hatred? It happened. It happened.

Haastateltavan jyrkkiin näkemyksiin vaikuttanee osaltaan se, että hän on itse kotoisin Mitrovicasta. On hyvin mahdollista, ellei jopa todennäköistä, että hänellä on jonkinlainen henkilökohtainen suhde vuoden 2004 tapahtumiin. Ainakin hän kuuluu etnisesti samaan ryhmään kuin valtaosa mellakoitsijoista: Mitrovican albaaneihin.

Erilaiset etniset tekijät sekä konfliktin aikana syntyneet traumat vaikuttivat haastateltavien mukaan silminnähden myös yksittäisten toimittajien raportointiin maaliskuun mellakoiden aikana. Näin kuvailtiin erään RTK:n toimittajan suoraa raporttia:

H2: *I don't know if it was phone or in picture, but it was live for sure. And he was crying, for God's sake. He was crying while reporting and said 'it's horrible here, they are killing people'. You don't do that, you know, for God's sake.*

Toinen haastateltava muistutti, että mellakkapaikoilta raportoineet (nuoret) toimittajat olivat vasta viittä vuotta aiemmin joutuneet kokemaan sodan tuhot ja kauhut, taistelut serbien ja albaanien välillä, jotka nyt toistuivat heidän silmiensä edessä, joskin hieman pienemmässä mittakaavassa.

H1: *There were kids who were refugees, just for years before, in camps, in refugees, in camps in Macedonia or Albania, or who have missing persons in their family. So completely traumatized, I think. I saw my colleagues, the way they were reporting, they were just reflecting their trauma on tv. And it just was unstoppable. It was unstoppable.*

Vaikka toimittajien raportointiin varmasti vaikutti heidän ikänsä ja ammattitaidottomuutensa, ei tilanne välttämättä olisi ollut merkittävästi parempi, vaikka paikalla olisi ollut kokeneempia ja paremmin koulutettuja toimittajia. Zvagulis huomauttaa, että etnisesti tulehtuneissa tilanteissa tunteet ottavat yleensä vallan myös hyvin koulutetuista ihmisistä, jotka periaatteessa ovat vihapuhetta vastaan ja ymmärtävät sen potentiaalisesti haitalliset seuraukset. Kun

tilanne on erityisen tulehtunut – kuten Kosovossa 2004 – toimittajan voi olla vaikea tai jopa vaarallista asettua valtavirtaa vastaan. (Zvagulis 2010: 12)

Ei ole mitenkään mahdotonta ajatella, että kosovolaistoimittajan, joka olisi raportoinut kriittisesti kevään 2004 mellakoista, olisi katsottu asettuneen serbien puolelle ja tämä olisi siksi joutunut itse hengenvaaraan.

Eräs haastateltava muistutti aiheellisesti, että yksittäisten toimittajien lisäksi myös päätoimittajat ja ohjelmien tuottajat epäonnistuivat tehtävissään kevään 2004 mellakoiden aikana.

H5: *The editors did not have control. I think they were the ones that failed. I mean you can have any journalist do crappy reports but it's up to the editors to decide whether it's gonna go on air or not.*

Haastateltavat painottivat, että tilanne olisi heidän näkemyksensä mukaan saattanut karata hallinnasta myös ilman median tekemiä virheitä, sillä yleinen ilmapiiri oli Kosovossa kiristynyt. Kuten aiemmin olen todennut, alussa niin tervetullut vahva kansainvälinen läsnäolo oli alkanut tuntua kosovolaisista painostavalta. Kosovon itsenäistymisprosessi ei ollut edennyt toivotulla tavalla ja mahdollisen itsenäistymisen aikataulu oli täysin auki. Samaan aikaan Kosovon taloudellinen tilanne ei ollut kehittynyt niin hyvin kuin oli odotettu. Kiristyneessä tilanteessa myös mielipiteet ja asenteet Serbiaa ja Kosovon serbivähemmistöä kohtaan olivat koventuneet.

Haastateltavat muistuttivat, että median lisäksi myös muun muassa poliitikot ja kansainväliset joukot eivät osanneet tai halunneet reagoida tapahtumiin riittävän nopeasti ja oikein.

H5: *I mean you had the NATO here, they were completely unprepared. UNMIK was completely unprepared. UN police was completely unprepared.*

H4: *The media was left alone. Phones were closed, offices were closed. No officials, no Kosovo government, no UN, no NATO, no spokespeople. They were just closed. What media did, they reported what they saw on the field.*

H3: *In 2004 when the riots happened, everyone – literally everyone – from the United Nations, the police, KFOR, everyone here gave in. They locked themselves in, no information was available to the media.*

Riippumatta siitä, millä tavalla kukin haastateltava median roolin vuoden 2004 tapahtumissa tulkitse, jokaisen mielestä maaliskuu 2004 oli jonkinlainen käännekohta, hetki, jolloin monen silmät avautuivat Kosovon median heikkoon tilanteeseen ja toimittajien puutteelliseen osaamiseen. Myös kansainvälisten operaatioiden johdossa ymmärrettiin, että Kosovoon tarvittiin jonkinlainen mediasääntelystä vastaava elin. Tapahtumia koskevassa ETYJ:n raportissa (Haraszi 2004) listataan lukuisia toimenpiteitä, joiden avulla vastaavanlaisten tapahtumaketjujen riskiä voitaisiin pienentää. Näistä ehdotuksista toteutettiin ainakin kaksi: lehdistön itsesääntelyä hoitamaan perustettiin Kosovo Press Council. Lisäksi perustettiin Kosovo Media Institute -niminen laitos, jonka tarkoituksena oli parantaa jo työelämässä olevien toimittajien koulutustasoa (Loewenberg & Bonde 2007: 163).

Vuoden 2004 virheitä pienemmät ylilyönnit ja harha-askeleet olivat valitettavan yleisiä Kosovon mediassa konfliktin jälkeisinä vuosina. Varsinkin paikallisvoimin pyöritetyt sanomalehdet olivat usein nationalistisia ja jollekin tietylle poliittiselle ryhmälle uskollisia. Monissa lehdissä faktoilla ei edelleenkään ollut juuri väliä, vaan tärkeintä oli saada oma poliittinen kanta kuuluviin. Lehdissä julkaistiin yksityisistä ihmisistä artikkeleita, jotka saattoivat kohteensa jopa välittömään hengenvaaraan (Berman 2008: 853).

9.9 Silmät avautuivat, mikä muuttui? Kosovon median tilanne tänään

Kosovon median konfliktinjälkeistä kehitystä analysoitaessa on perusteltua tutkailla tilannetta ennen ja jälkeen vuoden 2004 mellakoiden. Olen edellä kuvaillut, millaisia muutoksia mediakentällä ja toimittajakunnassa tapahtui konfliktin jälkeen vuoteen 2004 asti. Seuraavaksi luon yhdessä haastateltavieni kanssa katsauksen siihen, mitä Kosovossa on tapahtunut vuoden 2004 mellakoiden jälkeen.

Kuten aiemmin kirjoitin, vuoden 2004 tapahtumat olivat kuin pommin räjähdys. Toimittajat ja media-alan ihmiset joutuivat havahtumaan alansa ongelmiin, mutta

miten noihin ongelmiin tartuttiin? Haastateltavien mukaan mellakoista ja niiden jälkipuinnista oli sekä positiivisia että negatiivisia seurauksia.

Positiivisena seurauksena pidettiin muun muassa sitä, että mellakoiden myötä kansainvälinen yhteisö heräsi Kosovon kiristyneeseen tilanteeseen. Kansalaiset olivat turhautuneita alueen virallisen aseman epävarmuuteen ja taloudellisiin ongelmiin. Neuvotteluja Kosovon virallisesta asemasta joudutettiin ja seuraavana vuonna neuvotteluja tuli vetämään Suomen entinen presidentti Martti Ahtisaari.

Positiivinen seuraus oli myös se, että tapahtuneiden ylilyöntien ja niistä annettujen sanktioiden vuoksi mediayhtiöiden ja alan ihmisten oli pakko alkaa kiinnittää huomiota toimintatapoihinsa ja rakenteisiinsa. Aiemmin kerroin, miten median valvontaan ja toimittajien koulutukseen alettiin panostaa aiempaa enemmän. Median ongelmista järjestettiin seminaareja ja keskustelutilaisuuksia, jollaisissa haastateltavanikin kertoivat olleensa mukana. Runsaiden puheiden vastapainoksi teot jäivät kuitenkin usein riittämättömiksi.

Negatiivisena seurauksena maaliskuun 2004 tapahtumista mainittiin erityisen voimakkaasti se, että media alkoi pelätä. Osa haastateltavista sanoi suoraan, että media alkoi sensuroida itse itseään uusien levottomuuksien ja esimerkiksi sakkujen pelossa. Mediasta tuli varovaisempi, toimittajista tuli varovaisempia.

H3: *What has that created is that you have a protest in central Pristina where teargas is being fired and the public broadcaster plays opera music. This is what it really has created. Now they are frightened to report anything.*

H5: *I think they went for easy questions and they led off quite a few officials and they kind of you know 'oh we're not gonna start rocking the boat too much'.*

Yksi haastateltava mainitsi että tv-kanavat alkoivat arastella esimerkiksi rajujen uutiskuvien käyttämistä ja väkivaltaisuuksien uutisoimista televisiossa.

H4: *I heard from my colleagues in television that 'now we don't wanna play this very hard because maybe it will be seen something as 2004 again'. So 2004 I think serve as a rule of self-censorship today, which is quite bad actually.*

Merkittäviä parannuksia esimerkiksi median rakenteissa ja toimintatavoissa ei lopulta tapahtunut vuoden 2004 tapahtumien vuoksi, sanovat haastateltavani. Monilta osin haastateltavieni näkemykset Kosovon paikallismedian nykyisestä tilanteesta olivat yllättävänkin negatiivisia. Niin järjestyttävä pommi kuin mellakat ja niiden epäonnistunut uutisointi olivatkin, eivät ne riittäneet saamaan aikaan riittäviä uudistuksia mediakentällä, vaan vanha meno jatkui – ja jatkuu edelleen. Kärjistettynä haastateltavieni viesti oli, että Kosovon media-alalla ammattitaidottomat ja poliittisesti kytketyneet johtajat johtavat toimittajia, joiden ammattitaito ja riippumattomuus eivät vastaa länsimaisia standardeja.

Lähes kaikki haastateltavani pitivät Kosovon median nykytilannetta kerrassaan huolestuttavana. Heidän näkemyksiään tulkitessa on edelleen muistettava se, että haastateltavista vain yksi oli haastatteluhetkellä töissä paikallisessa mediayhtiössä. Toisaalta Kosovon mediakenttä ja -piirit ovat pienet ja alan ihmiset tuntevat toisensa. Voidaan olettaa, että haastateltavieni käsityksiä median tilanteesta voidaan pitää jokseenkin paikkansapitävinä.

H5: *I don't think anything has changed. I mean the quality of media is still the same (---) I think the editorial guidance is still not in place. I could easily see the 2004 scenario being repeated just because of the ignorance of most of the editors in the media outlets.*

H3: *I am absolutely sure that the quality will not change. I have no doubts that the situation will improve. I don't believe it will improve. I don't. (---) But one thing that will change is the perception of people. Eventually the people here will start not to believe everything they hear in the media.*

Viime vuosien suurin muutos Kosovon mediassa on ollut, kuinkas muuten, verkon merkityksen nopea korostuminen. Kosovon osalta tilanne eroaa sikäli esimerkiksi Suomen tilanteesta, että Kosovossa internetyhteydet ja erilaiset verkkomediat ovat voimakkaasti yleistyneet vasta aivan viime vuosina (ks. luku 4). Internetpohjaisen median yleistyminen on muuttanut Kosovon mediakenttää ja sillä on haastateltavien näkemyksen mukaan ollut sekä hyviä että huonoja seurauksia.

Hyvinä puolina mainittiin muun muassa median moniäänisyyden lisääntyminen ja se, että teknologian – muun muassa älypuhelin – kehittyessä ja yleistyessä mediasisällöt ovat aiempaa helpommin saatavilla. Internetpohjaisen median

eduksi mainittiin myös se, että valtaapitävien on vaikeampi kontrolloida sitä; esimerkiksi itsenäinen verkkoportaali voi toimia verraten vähäisillä panostuksilla ja olla aidosti riippumaton. Eräs haastateltava huomautti, että tilanne Kosovossa on tältä osin samanlainen kuin muissakin maissa, joissa verkkomedia ja yhteisöpalvelut ovat ottaneet sellaisia tiedonvälitystehtäviä, joita perinteinen media ei syystä tai toisesta pysty hoitamaan.

H2: *So actually the death of newspaper and the death of TV, ironically, is helping to the democratization of societies. Because you have there totally liberal, free, not even democrat, anarchic medium.*

Vaikka verkko toimii mediaa demokratisoivana tekijänä, on sillä myös haittapuolensa. Nykytilanne Kosovossa muistuttaa haastateltavien mielestä jossain määrin vuoden 1999 tilannetta, jolloin uusia sanomalehtiä sekä tv- ja radiokanavia syntyi hurjaa vauhtia. Alati lisääntyvien verkkoportaalien laatu ja journalistinen taso vaihtelee, ja uudella paikallismedialla on vielä opeteltavaa muun muassa siteerauskäytännöissä ja lähteiden tarkistamisessa.

H5: *There's a lot of bad news, there's a lot of fake news, there's a lot of unchecked news, which you get staged over by one webpage and then reiterated in the other one and you kind of lose track who started the lie first. Whether it was a lie, but it kind of spins out of control and makes it the main newscast and then only the next day you find out it was actually nothing, you know, it started of from some sort of rumour on Facebook.*

Samaan aikaan, kun portaalien määrä kasvaa, kosovolaisen journalistikunnan keski-ikä laskee haastateltavien mukaan jatkuvasti. Useampi haastateltava koki tämän ongelmallisena median laadun mutta myös toimittajien itsensä kannalta: Kosovon mediakentän toimintatavat nuorten toimittajien kohtelun osalta ovat kyseenalaisia.

H3: *I am 37 years old, but very often in press conferences with my colleagues I am the oldest one. I feel like a grandpa sometimes and I'm 37 years old. So you can imagine the average age of journalists working. I don't expect much quality from a 20-year-old journalist to report from parliament sessions or investigative journalism. I mean after all they might have all the qualities of this world but they are 20-year-olds.*

H3: *The media outlets here in Kosovo have a really bad habit of getting very young journalists and exploiting them by, as they would say, training them. This is not actually training, this is exploiting, for couple of years. And then eventually they would let them go and be paid very, very little.*

Toisaalta yksi haastateltava kertoi huomanneensa, että uusilla toimittajasukupolvilla on työhönsä erilainen, omalla tavallaan aiempia sukupolvia rohkeampi asenne.

H5: *I think there's a new generation of journalists who don't have political grudges. (---) They are not in awe on any kind of personality or any person, whether it's the prime minister or whether it's the head of police or whether it's a Serb. They're gonna go there and ask you the most cheesy and irritating questions but you know they get the answer. And sometimes they put politicians off balance and get the right answers.*

Toimittajien yhteiskunnallisessa asemassa ja arvostuksessa ja esimerkiksi toimittajien turvallisuudessa ei Kosovossa ole viime vuosia tapahtunut merkittäviä muutoksia. Ammatin arvostus on haastateltavien mielestä ollut koko konfliktinjälkeisen ajan verraten hyvä. Haastateltavani kertoivat joutuvansa äärimmäisen harvoin, jos ollenkaan, kokemaan sanavapautensa loukkauksia tai merkittävää painostusta. Osaselitys tähän lienee heidän etuoikeutettu asemansa: neljä viidestä haastatellusta toimii kansainvälisten mediayhtiöiden edustajina ja yksi on maan katsotuimman ajankohtaisohjelman vetäjä.

H4: *They can pressure the local media but they don't pressure me for example. For international media they are a little bit of afraid. No one can call me like 'why did you do this story and why you say this'. Because they know what I would do, I would call my bosses in London. With international media it's a bit different.*

Myös paikallismedian toimittajien turvallisuustilanne on haastateltavien käsityksen mukaan hyvä, mutta etenkin pienemmissä toimituksissa korruptio on ongelma. Syyksi tähän haastateltavat mainitsivat lähes ykskantaan toimittajien surkean palkkatason. Toimittajat tienaaavat haastateltavien mukaan vähemmän kuin esimerkiksi opettajat ja poliisit. Korruptiotapauksissa silkkaa rahaa liikkuu ilmeisesti melko harvoin, mutta toimittajille tarjoutuu mahdollisuuksia esimerkiksi erilaisten palveluiden vastaanottamiseen, mikäli nämä suostuvat uutisoimaan asioista halutulla tavalla.

H2: *Let's say a businessman wants you to report something. He doesn't need to give you money, but he rather can arrange you a summer holiday, you know, with you and your girlfriend. Especially if he works for the airline company. I mean I don't wanna mention by name, but we had such a case in our station and discovered it four or five years later.*

H2: *It's not about individuals, it's not about training, it's not about education. It's all about market. Without having a good salary you cannot really count on one's sincerity and one's... not taking bribes you know.*

Median toimintaedellytyksiin vaikuttaa tietysti merkittävästi se, miten yhteiskunnan valtaapitävät suhtautuvat mediaan ja kokevat sen merkityksen demokratian rakentajana ja tukijana. Kosovon ylimmässä johdossa on runsaasti ihmisiä, jotka ovat poliitikkoina verraten tuoreita. Hallintokulttuuri vaikuttaa ainakin Suomen näkökulmasta jossain määrin vanhanaikaiselta ja sulkeutuneelta. Vallanpitäjillä ja erilaisilla instituutioilla on edelleen parantamisen varaa muun muassa viestintäosaamisessa ja suhtautumisessa mediaan. Viestinnän ja tiedotusvälineiden roolia demokratiassa ei joko ymmärretä tai haluta tunnustaa. Osa poliitikoista ei mielellään esiinny lainkaan mediassa. Eräs haastatelluista kuvasi tilannetta seuraavasti:

H1: *Today they're so annoyed with each other they would never do this election debates with heads-up parties because they all think their party is bigger than the other. They don't want to give the other one the pleasure of going in to debate.*

Useamman haastateltavan mukaan Kosovon hallituksella ei haastatteluhetkellä ollut lainkaan tiedottajaa tai viestintävastaavaa, *spokespersonia*. Haastattelupyynnöt kohdistettiin ministereiden sihteereille, mutta niihin saatiin harvoin ministereiden vastauksia. Eräs haastateltavista totesi kyynisesti, että Kosovossa ministereitä ei kiinnosta puhua eikä kansaa kuunnella.

Eri konflikteihin liittyvissä mediankentän jälleenrakennusprojekteissa saatetaan keskittyä liian yksipuolisesti median ja toimittajien osaamisen ja resurssien parantamiseen (Loewenberg & Bonde 2007: 165–166). Ainakin Kosovon esimerkin valossa pitäisi yhtä lailla kiinnittää huomiota myös vallanpitäjien ja yhteiskunnallisten instituutioiden viestintäosaamiseen.

10. JOHTOPÄÄTÖKSET

Edellä kirjoitetun valossa voidaan aluksi pohtia, olisiko Kosovon konfliktin eskaloituminen aseellisiksi taisteluiksi ja lopulta NATO:n pommituksiin asti ylipäättään voitu välttää. Entä olisiko media voinut omalla toiminnalla ehkäistä taisteluiden puhkeamisen? Yksiselitteistä vastausta näihin kysymyksiin on tietysti mahdotonta antaa, etenkin, kun kaikkia konfliktin eskaloitumiseen johtaneita syitä ei edelleenkään tiedetä. On esimerkiksi epäselvää, mitkä olivat osapuolten varsinaiset tavoitteet. Olisivatko vallanpitäjät serbihallinnossa ja KLA:ssa olleet valmiita tyytymään minkäänlaiseen diplomaattiseen ratkaisuun? Olisivatko tavalliset kansalaiset, tavalliset serbit ja albaanit, hyväksyneet rauhanomaisen kompromissiratkaisun, vai olivatko etniset jakolinjat jo liian syvät? Olisiko kansalaisten patoutuneen raivon purkautuminen voitu estää millään tavoin?

Kuten aiemmin kirjoitin, 1990-luvun Kosovo oli moniongelmainen alue. Yhteiskunta oli äärimmäisen autoritäärinen, albaanien asema oli surkea, tärkeimmät yhteiskunnalliset tehtävät olivat kaikki serbien hallussa ja media suolsi pääasiassa Belgradin hallinnon propagandaa. Kiristyneessä tilanteessa olisi ehdottomasti tarvittu keskusteluyhteyttä ja dialogia, mutta siihen ei ollut välineitä, resursseja eikä juuri haluakaan. Tavalliset serbit ja albaanit eivät tulleet toimeen keskenään.

Yhteenotot serbijoukkojen ja KLA:n välillä olivat pitkin 1990-lukua julmia ja armottomia ja iskuja tehtiin surutta myös siviilejä vastaan. Tässä suhteessa sekä serbit että albaanit toimivat erittäin kyseenalaisesti. Kiduttaminen, murhat ja selittämättömät katoamiset olivat arkipäivää.

Oma arvioni on, että konfliktin eskaloitumista ei olisi voitu kokonaan välttää, ja parhaassakin tapauksessa sitä olisi voitu vain viivyttää. Olennaisinta onkin pohtia sitä, miten media toimi konfliktia seuranneina vuosina 1999–2013 ja miten se täytti tai ei täyttänyt tehtäviään. Kuten tutkimuksen otsikko kertoo, pidän Kosovon tapausta esimerkkinä hukatusta mahdollisuudesta. On tärkeää yrittää ymmärtää, miksi toimivan medianjärjestelmän ja journalistisen kulttuurin rakentamisessa

epäonnistuttiin hyvistä edellytyksistä huolimatta. Lopuksi pohdin, millaisin edellytyksin media oman käsitykseni mukaan voisi tehokkaimmin tukea konfliktin kokeneen yhteiskunnan jälleenrakennusta.

Serbian presidentin Slobodan Miloševićin harjoittamien sortotoimien vuoksi Kosovon albaanit olivat käytännössä koko 1990-luvun ajan toisen luokan kansalaisia omalla maallaan. Heidät oli syrjäytetty kaikista yhteiskunnallisesti merkittävistä instituutioista ja viroista. Myös media oli Miloševićin käsissä ja toteutti valtion propagandaa. Itsenäistä mediaa ja riippumattomia toimittajia ei 1990-luvun lopulle tultaessa käytännössä ollut. Konfliktin eskaloituessa kansainvälinen media lähetti toimittajansa Kosovoon, ja näille toimittajille tarvittiin tulkkeja, kuljettajia ja fikseireitä. Tällä tavalla media-alalle ajautuneita ja myöhemmin toimittajantyöt aloittaneita olen tässä tutkimuksessa kutsunut ensimmäiseksi toimittajasukupolveksi.

He olivat joukko, joka muodosti konfliktinjälkeisen kosovolaismedian ytimen. He olivat keränneet meriittejä kovien kansainvälisten yhtiöiden leivissä ja olivat siksi haluttua työvoimaa. Kosovoon kohdistui runsaasti kansainvälistä huomiota ja avustusrahaa, joiden turvin ensimmäistä toimittajasukupolvea kouluttivat kansainväliset huiput ja heille pystyttiin maksamaan kilpailukykyisiä palkkoja. Ajatus oli, että avustusrahoihin pystyyn polkaistu media alkaisi pian kannatella itse itsensä niin ammatillisesti kuin taloudellisesti. Varsin pian sekä huomio että rahat alkoivat virrata pois Kosovosta, ja media jäi omilleen. Kuten on käynyt selväksi, kosovolaiset eivät olleet valmiita kantamaan ammatillista vastuuta eivätkä pystyneet jatkamaan hyvin alkanutta mediakentän kehitystä toivotulla tavalla.

Ammatillisten ongelmien lisäksi media-alaa koetteli kurja taloustilanne ja poliittinen epävakaus. Kosovon talous ei koskaan lähtenyt kasvamaan toivotulla tavalla, ja kun erilaiset avustus- ja projektirahat lähtivät, toimittajien palkkataso romahti. Moni ensimmäisen sukupolven toimittaja teki johtopäätökset ja lähti paremmin palkattuihin tehtäviin; kielitaitoiset ja kansainvälistä kokemusta omanneet ihmiset olivat Kosovon uusilla työmarkkinoilla arvossaan. Lähtijöiden

tilalle kosovolaismediaan palkattiin runsaasti nuorta ja kokematon, vielä konfliktin traumaista kärsivää väkeä, jolle ei voitu maksaa asiallista palkkaa.

Samaan aikaan poliittinen tilanne oli turbulenti. Kosovon itsenäistymiseen tähtäävä prosessi oli pahasti kesken eikä lopullisen ratkaisun aikataulusta ollut tietoa. Suhtautuminen kansainvälisten toimijoiden läsnäoloon alkoi muuttua aiempaa negatiivisemmaksi. He eivät osanneet perustella pitkittynyttä läsnäoloaan niin, että tavalliset kosovolaiset olisivat sen ymmärtäneet. Kansainväliset toimijat alkoivat vaikuttaa ylimielisiltä loislta. Sisäpolitiikassa valtaan nousseet ja valtaa tavoitelleet ryhmittymätittelivät keskenään, ja näissä mittelöissä osalliseksi joutui myös media, kuten aiemmin kuvailemani RTK:n esimerkki osoittaa. Osin länsimaisten mediainstituutioiden vaikutuksen vuoksi Kosovoon ei ollut perustettu kunnollista mediasääntelyjärjestelmää, minkä johdosta media oli entistäkin alttiimpi hyväksikäytölle. Tilanne Kosovossa oli monella tavalla epävakaa, ja tavalliset ihmiset alkoivat hermostua.

Maaliskuussa 2004 jännitteet purkautuivat mellakointina Mitrovicassa ja muualla Kosovossa. Albaanit purkivat vihaansa serbivähemmistöön ja polttivat muun muassa ortodoksikirkkoja. Media syyllistyi omalta osaltaan tilanteen lietsomiseen epäammattimaisella raportoinnilla ja tapahtumien paisuttelulla. Tuore journalistisukupolvi ja toimitusten johto ei ollut ammatillisesti valmis hoitamaan näin yllättävää ja suurta uutistapahtumaa, jossa etniset kysymykset olivat keskeisiä. Liian moni toimittaja unohti journalistiset periaatteet ja raportoi tapahtumista oman etnisen tai poliittisen asemansa näkökulmasta ja antoi traumojensa vaikuttaa työhönsä.

Kun maaliskuun 2004 tapahtumien välitön jälkipuinti oli tehty ja virheisiin syyllistyneitä toimituksia rangaistu, oli peiliin katsomisen paikka. Kansainväliset toimijat joutuivat pohtimaan paitsi omaa viestintäänsä ja asemaansa Kosovossa myös sitä, miten paikallismedian huonoon tasoon pitäisi suhtautua. Yksittäiset toimittajat ja toimitukset puolestaan joutuivat harkitsemaan toimintatapojaan uusiksi. Tapahtumat olivat iso sokki ja toivottavaa olisi ollut, että moni asia olisi Kosovon mediassa muuttunut. Näin ei kuitenkaan ilmeisesti käynyt.

Poliittisesti Kosovon tilanne selkiytyi vuonna 2008, kun maa julistautui itsenäiseksi ja sai heti kymmenien maiden tunnustuksen. Sisäisesti maa kuitenkin oli ja on edelleen rikki. Konfliktin jälkeen alkanut yhteiskunnallinen jälleenrakennus on takkuillut niin infrastruktuurin kuin instituutioiden osalta. Tilanne mediassa ei edelleenkään ole merkittävästi parantunut, vaan keski-ikänsä hyvin nuori toimittajakunta tekee töitä pienellä palkalla usein epäpätevän johdon alaisuudessa. Vaikka Kosovon ja Serbian välit ovat – erityisesti Serbian EU-jäsenyysspyrkimysten ansiosta – parantuneet, on Pohjois-Kosovon serbialue edelleen eräänlainen märkivä paise alueen turvallisuudessa. Alue on edelleen jakautunut niin fyysisesti, etnisesti kuin henkisesti. Kosovolaista päätöksentekokulttuuria leimaa sulkeutuneisuus ja vallanpitäjien heikko viestintä. Poliitikot eivät aina katso tarpeelliseksi selitellä ratkaisuja ja päätöksiään mediassa, eivätkä kansalaiset heiltä sitä vaadi. Haastattelemieni toimittajien mukaan esimerkiksi ministerit eivät juuri koskaan vastaa toimittajien haastattelupyyntöihin. Tällainen toimintatapa ei anna kovin mairittelevaa kuvaa siitä, miten kosovolaispoliitikot näkevät median roolin demokratiassa.

Kuten aiemmin kirjoitin, kansainvälisten toimijoiden saapuessa Kosovoon NATO-operaation jälkeen koko sikäläinen yhteiskunta oli polvillaan. Infrastruktuuri oli tohjana ja kaikkein välttämättömimmätkin yhteiskunnalliset instituutiot pääosin puuttuivat. Radikaalinationalistit albaaniryhmittymät tekivät kostoiskuja serbejä kohtaan ja yhteiskunnallinen tilanne oli sekava. Vaikka Kosovo oli, varsinkin välittömästi konfliktin jälkeen, kansainvälisen huomion keskipisteenä ja vaikka sinne virtasi kansainvälistä rahaa, tämä kaikki auttoi vain horjahtelevaan alkuun.

Mediajärjestelmän jälleenrakennukseen ohjattiin rahaa, haastateltavieni käsityksen mukaan ainakin jonkin aikaa ilmeisen riittävästi, mutta sitä ei osattu hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla. Median täyttä potentiaalia ei saatu käyttöön konfliktin jälkeen tilanteessa, jossa yhteiskunnallinen jälleenrakennus ja demokratiakehityksen käynnistäminen olisi tarvinnut tehokasta joukkoviestintää. Esimerkiksi uudet yhteiskunnalliset toimijat (poliitikot, kansalaisjärjestöt ym.) eivät oppineet (heitä ei opetettu) viestimään keskenään eikä kansalaisten

suuntaan. Mediaan palkattuja toimittajia – erityisesti toisesta toimittajasukupolvesta eteenpäin – ei pystytty kouluttamaan niiden tehtävien hoitoon, joita heiltä olisi vaikeassa tilanteessa edellytetty. Konfliktinjälkeisessä Kosovossa poliittinen peli ja järjestäytynyt rikollisuus alkoi nopeasti ulottaa lonkeroitaan kaikkialle yhteiskuntaan, myös mediaan.

Erittelin kappaleessa 7 tehtäviä, joita Bratic ja Schirch (2007) asettivat medialle. Seuraavaksi arvioin yksi kerrallaan median suoriutumista kustakin tehtävästä.

Vahtikoiran tehtävässä media epäonnistui, koska sillä ei ollut tarvittavia resursseja yhteiskunnallisten toimijoiden valvomiseksi. YK:n johtamalla *Radio Television Kosovolla* (RTK) olisi ollut taloudellisia resursseja vahtikoirana toimimiseen, mutta RTK jätettiin liian varhain kosovolaisten käsiin, eikä se siksi kyennyt tehtäväänsä täyttämään. 2000-luvun alkupuolella alalle tulleet toimittajat eivät pystyneet hankkimaan tarvittavia ammatillisia valmiuksia vahtikoira-tehtävän täyttämiseen. Kosovossa mediasta tuli rikollisten ja poliittisten tahojen sylikoira.

Portinvartijana media Kosovossa toki toimi, mutta aivan väärällä tavalla. Sen sijaan, että median sisältöjä olisi valittu ja suodatettu tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti, keskityttiin tuottamaan omaan agendaan sopivaa materiaalia ja jopa vihapuhetta. YK tuotti alkuvaiheessa hyvää ja tasapuolista materiaalia, muttei kyennyt saavuttamaan kosovolaisten luottamusta. Samoista syistä paikallismediasta ei ollut Kosovossa **diplomaatin** tehtävää täyttämään. Konfliktin traumat ja etniset jakolinjat olivat Kosovossa etenkin 2000-luvun alkuvuosina niin syvällä, että ne vaikuttivat myös toimittajien ja koko median suoriutumiseen.

Rauhanedistäjän tehtävässä median olisi pitänyt tuoda kaikenlaiset kehitysaskleet näkyvästi esille ja huomioida Kosovon hyväksi työskenteleviä yksilöitä. Valitettavasti media keskittyi usein nostamaan esiin julmuudet, vääryydet ja väärintekijät. Sen sijaan, että konfliktin ja vuosien sortotoimien aiheuttamia traumoja olisi käsitelty ja pyritty rakentamaan vuoropuheluun,

traumat pyrittiin haudata ja kuvaa serbeistä joinakin toisina, vihollisina, pidettiin yllä.

Poliittisen toimijan tehtävästä kirjoitin aiemmin, että media onnistuu tässä tehtävässään sitä paremmin, mitä huonommin se kyseisen tehtävän täyttää. Kosovossa media valitettavasti oli mitä suurimmassa määrin poliittinen toimija ajaessaan hyvin puolueellisesti niiden tahojen etuja, joista se itse hyötyi tai joiden painostukseen se kulloinkin joutui taipumaan.

Sillanrakentajan tehtävässä epäonnistumista pidän yhtenä merkittävimmistä syistä siihen, miksi media ei Kosovossa pystynyt toimimaan yhteiskunnallista jälleenrakennusta tukevana tahona. Etniset ristiriidat olivat vuosikymmenten aikana juurtuneet niin syväälle kosovolaiseen yhteiskuntaan ja ihmisten mieliin, että medialla ei ollut mahdollisuutta muttei myöskään halua rakentaa aitoa yhteyttä serbien ja albaanien välille. Tilannetta ei välttämättä olisi merkittävästi parantanut edes se, jos media-alan ihmisten ammatilliset valmiudet ja resurssit olisivat olleet paremmat. Kuvaavaa on se, että serbien ja albaanien välinen kiista jatkuu edelleen, eikä Serbia ole vielä tunnustanut Kosovon itsenäisyyttä.

Yksittäisten tehtävien analysoinnin jälkeen lienee vielä syytä hieman laajentaa ajattelua ja pohtia funktionalistista teoriapohjaa mukaillen, mikä oikeastaan on ollut paikallisen median tärkein yksittäinen funktio Kosovossa vuodesta 1999 alkaen.

Haastatteluaineistoni ja muun edellä esitellyn tiedon valossa katson, että median funktio Kosovossa on ollut ennen muuta kansallisen yhtenäisyyden ja kosovolaisen identiteetin luominen – siis funktionalistisemmin ilmaisten *yhteisen arvojärjestyksen luomisen ja sen säilyttämisen takaamisen* ongelman ratkaiseminen. Kosovolla ja kosovolaisilla oli pitkään ennen vuoden 1999 tapahtumia ollut oma identiteettinsä, mutta valtiollinen identiteetti puuttui, ymmärrettävistä syistä. Nykyisen kaltainen Kosovo alkoi muodostua pikkuhiljaa sen jälkeen, kun NATO:n pommitukset keväällä 1999 päättyivät ja Miloševićin oli vedettävä joukkonsa

takaisin Serbian puolelle. Ensimmäistä kertaa alkoi aidosti vaikuttaa siltä, että Kosovo saattaisi jonakin päivänä olla itsenäinen valtio.

Kansallishengen ja Kosovon valtiollisen identiteetin luomisen tarve korostui entisestään, kun neuvottelut alueen itsenäisyydestä 2000-luvun alkupuolella pitkittyivät pitkittymistään. Samaan aikaan, kun Kosovon tulevasta asemasta ja muodollisuuksista käytiin virallisia keskusteluja ja Kosovossa todellista valtaa käyttivät edelleen kansainväliset toimijat, pyrki media parhaansa mukaan rakentamaan kuvaa eheästä ja etnisesti yhtenäisestä Kosovosta ja kosovolaisesta kansasta. Tällaisessa identiteettityössä tehokas apuväline on selkeä vihollinen tai vastakohta, jota vasten omaa identiteettiä rakennetaan. Kosovon albaaneille tällainen vastakohta oli tietysti Serbia ja serbit. Viholliskuvan (ks luku 9.7) rakentamisessa kosovolaismedia ampui aika ajoin vaarallisesti yli.

Tämä ”me vastaa ne” -asetelma (ks. Kunelius 2003: 186) on näihin päiviin asti ollut kosovolaismedian tärkein mutta ei ainoa identiteettityön polttoaine. Samalla, kun uutta valtiota on rakennettu eronteoin, on sille haettu asemaa myös yhteisessä Eurooppalaisessa viitekehyksessä. Kosovolaiset ja kosovolaismedia tavoittelevat eurooppalaista identiteettiä.

Mitä Kosovon tapauksesta sitten pitäisi oppia, kun ajatellaan median toimintamahdollisuuksia konfliktitilanteissa ja niiden jälkeen? Edellä olen parhaani mukaan vastannut kahteen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Ensiksi olen selvittänyt, millaisia tehtäviä median odotetaan hoitavan yhteiskunnassa konfliktien aikana ja niiden jälkeen. Sen jälkeen olen tutkinut, miten paikallinen media on suoriutunut noista tehtävistä vuodesta 1999 tähän päivään ja miten Kosovon media on tänä aikana muuttunut. Seuraavaksi koitan antaa vastauksia kolmanteen tutkimuskysymykseeni: millaisin edellytyksin paikallinen media voisi tehokkaimmin tukea konfliktin kokeneen yhteiskunnan jälleenrakennusta?

Ensiksikin lienee selvää, että suunniteltaessa mediastrategiaa ja mediakentän jälleenrakennusta minkä tahansa konfliktitilanteen yhteydessä, on tunnettava

kyseisen konfliktin taustat ja laukaisijat. On myös huolehdittava, että kaikki osapuolet – esimerkiksi kansainväliset kouluttajat, koulutettavat journalistit, rahoittajat ja sidosryhmät – tietävät ja tuntevat tavoitteen, johon ollaan pyrkimässä. Erityisen tärkeää on, että median jälleenrakennusta ja kehittämistä johtavat tahot ymmärtävät syvällisesti, millaisessa kontekstissa työtään tekevät.

Loewenberg ja Bonde (2007: 14–15) erittelevät seikkoja, joiden selvittäminen voi auttaa strategian suunnittelussa ja toteuttamisessa ja edesauttaa haluttuun lopputulokseen pääsemistä. Ensinnäkin on tunnettava paikalliset (media)rakenteet: omistajuus, jakelu, lainsäädäntö, toimittajien ja yleisön osaamistaso, kulttuuriset ja etniset jakolinjat ja niin edelleen. Toiseksi on tiedettävä media-alan dynamiikka ja toimintaedellytykset: kuka tai ketkä toimintaa johtavat ja millaisin motiivein, mikä on toimittajien asema yhteiskunnassa ja konfliktissa, miten mediaa kulutetaan ja niin edelleen. Kun edellä mainitut asiat on selvitetty, voidaan alkaa hahmotella tarkempia toimintalinjoja.

Kosovon tapaukseen tutustuessa ja haastatteluaineistoon paneutuessa vaikuttaa selvältä, että kansainvälisten toimijoiden (NATO, YK, EU) käsitys paikallisista oloista ja vallitsevasta kontekstista ei ole ollut vaadittavalla tasolla.

Mediastratégioita ja toimintatapoja on suunniteltu ja toteutettu länsimaisten ihanteiden pohjalta ilman syvempää käsitystä vallitsevasta todellisuudesta.

Kosvooon yritettiin heti konfliktin jälkeen rakentaa länsimainen, pitkälle kehittynyt mediajärjestelmä, jossa yksittäisten toimittajien vastuu tekemisistään ja median sisällöistä on verraten suuri ja sisältöjen sääntely lähes kokonaan median itsensä käsissä. Jälkeenpäin katsoen on selvää, ettei Kosovossa oltu tähän valmiita pian musertavan konfliktin jälkeen – eikä välttämättä täysin vielääkään.

Kosvooon konfliktin osoittaa, että vakaisissa demokratioissa toimivat medianormit ja -periaatteet eivät välttämättä ole siirrettävissä konflikteista kärsiviin tai niistä toipuviin yhteiskuntiin. Kosovossa media ei ollut konfliktia edeltäneinä vuosina oppinut itsesääntelyn periaatteita eikä sillä ollut tarvittavia resursseja uuden tilanteen hallitsemiseksi. YK:n ja muiden kansainvälisten toimijoiden olisi pitänyt

ottaa suurempi vastuu Kosovon mediakentän kehittämisestä ja pysyä alueen median tukena pidempään.

Kosovon media jätettiin paikallisten käsiin liian aikaisin, ja sääntelyn puuttuminen johti median puolueellisuuteen, politisoitumiseen ja vihapuheen äänitorvena toimimiseen. YK:n ja muiden Kosovossa toimineiden tahojen ei olisi pitänyt antaa länsimaisten medioiden tai journalistiorganisaatioiden vaikuttaa työhönsä, vaan tehdä päätöksensä oman asian- ja alueentuntemuksensa mukaan.

Kaikkien konfliktienratkaisu- ja rauhanedistämistyössä toimivien henkilöiden on tunnettava median yleiset toimintaperiaatteet ja mahdollisuudet erittäin tarkasti. Lisäksi on tunnettava paikallisen mediakentän historia, kulttuuri ja toimijat. Vain siten on mahdollista välttää muun muassa sen kaltaiset virhearviot, jollainen päätös jättää toteuttamatta tiukka mediasääntely Kosovossa.

Länsimaisia mediaihanteita ei sellaisenaan voi tuoda konfliktien runtelemille alueille, eikä aiemmista konflikteista opittua voi suoraan soveltaa tulevilla konflikteilla, vaan jokaista tapausta varten on luotava erillinen suunnitelma mediakentän jälleenrakentamisen suhteen. Totutuista sananvapausihanteista on tarvittaessa oltava valmis joustamaan ihmisten turvallisuuden ja hyvinvoinnin sekä konfliktinratkaisun ja rauhanedistämisen hyväksi.

Kosvolaisia journalisteja pyrittiin alusta alkaen kouluttamaan, mutta erityisen vakaalle tasolle koulutuksessa ei koskaan päästy. Myöskään toimittajien muihin resursseihin ei kiinnitetty tarpeeksi huomiota. Frohardt ja Temin (2003) muistuttavat, että journalistien resursseja on epävakaisissa yhteiskunnissa kehitettävä tasaisesti: inhimillisten resurssien (tiedot ja taidot) lisäksi on pidettävä huolta fyysisten resurssien (tietokoneet, kulkuvälineet, työtilat, palkat) riittävydestä. Mikäli journalisteilla ei ole käytössään riittäviä resursseja tai mikäli heidän palkkansa ovat niin huonot, että niillä on vaikeuksia tulla toimeen, ovat he aina alttiimpia esimerkiksi lahjonnalle ja painostukselle.

Koulutusta tarvitsevat myös konfliktista toipuvan yhteiskunnan valtaapitävät. Ainakin Kosovon tapauksessa vaikuttaa siltä, että poliitikkojen viestintäosaamiseen ei ole riittävästi kiinnitetty huomiota. Esimerkiksi Kosovon hallituksella ei ole viestintäjohtajaa tai vastaavaa henkilöä vastaamassa mediasuhteista. Poliitikkojen ja median yhteydenpito on puutteellista, ja poliitikoilla on varaa valita, missä määrin he haluavat toimittajien haastattelupyyntöihin vastata.

Journalistien on saatava tarvittavat resurssit, mutta heidän on myös ymmärrettävä oman työnsä ja valintojensa merkitys. Toivottomissakin tilanteissa on pyrittävä mahdollisimman totuudenmukaiseen ja tarkkaan työskentelyyn ja pyrittävä tuottamaan niin hyvää journalismia kuin mahdollista. Omat traumat tai esimerkiksi poliittiset näkemykset on pystyttävä pitämään sivussa tai ainakaan ne eivät saa näkyä työssä. Toimittajat on koulutettava ymmärtämään, että joka kerta, kun he kirjoittavat puolueellisen, vääristellyn tai valheellisen jutun, he samalla kaivavat omaa kuoppaansa ja huonontavat mahdollisuuksiaan ammattinsa harjoittamiseen.

Yksi tärkeimmistä Kosovon opetuksista on se, että median paras mahdollinen potentiaali on pyrittävä saamaan käyttöön mahdollisimman pian akuutin aseellisen konfliktin jälkeen ja siitä on pidettävä kiinni. Aseiden vaiettua medialla voi parhaimmillaan olla äärimmäisen tärkeä rooli traumojen hoitamisessa, katkenneiden suhteiden korjaamisessa, yhteiskunnallisten toimijoiden keskinäisessä viestinnässä ja konfliktin jälkikuohujen rauhoittamisessa.

Tämä potentiaali kuitenkin hukataan, mikäli mediakentän jälleenrakentamista ei tehdä pitkäjänteisesti ja mikäli alalle koulutetuista ammattilaisista ei pystytä pitämään kiinni. Kosovossa median jälleenrakennus aloitettiin kunnianhimoisesti ja siihen satsattiin paljon. Vuosituhannen vaihteessa kunnianhimoiset ja innokkaat ihmiset tekivät kunnianhimoista journalismia mediatyhtiöissä, joita johtivat ammattilaiset. Kansainvälinen huomio sekä taloudellinen ja käytännöllinen tuki lähtivät kuitenkin nopeasti pois Kosovosta. Uutta kosovolaismediaa sen alkuaskeleilla kannatelleet ammattilaiset häipyivät, ja media joutui omilleen

tilanteessa, jossa se oli kaikkein herkimmillään. Jos media olisi ollut talo, se luovutettiin paikallisille jonkinlaisella avaimet käteen -periaatteella, mutta talosta puuttui katto. Ensimmäiset rankkasateet aiheuttivat vahingot, joita korjataan edelleen.

Tässä tutkimuksessa on paneuduttu median tehtäviin ja rooliin konfliktin kokeneessa yhteiskunnassa yhden tapauksen näkökulmasta. Olen mielestäni onnistunut tekemään näkyväksi asioita, jotka ovat vaikuttaneet Kosovon paikallisen median toimintaan ja kehitykseen 1990-luvun lopulta näihin päiviin asti. Parhaassa tapauksessa tämä tutkimus auttaa lukijaa ymmärtämään, miksi media Kosovossa toimi kuten toimi ja miksi se ei pystynyt täyttämään useimpia sille asetettuja tehtäviä. Kosovon opetuksista voi olla hyötyä, kun suunnitellaan mediakentän ja -järjestelmien jälleenrakennusta tulevilla konfliktitilanteissa.

Edelliseen liittyen olen työtä tehdessäni ihmetellyt epäsuhtaa, joka aihepiiristä tehdyssä tutkimuksessa vallitsee: kansainvälisen median toimintaa erilaisissa konfliktitilanteissa on tutkittu hyvin paljon ja hyvin monista näkökulmista, mutta paikallisen median näkökulmasta tehtyä tutkimusta on verraten vähän. Median merkitys konflikteissa on muuttunut ja muuttuu edelleen, mutta tuo merkitys tuskin on ainakaan vähenemässä. Internetpohjaisen median ja sosiaalisen median leviäminen vaikuttaa tuleviin konflikteihin tavoilla, joita tuskin vielä pystytään täysin kuvittelemaan. Median ja konfliktien suhdetta käsittelevät tutkimukset tulevat jatkossa todennäköisesti voittopuolisesti keskittymään juuri uuteen mediaan, sen logiikkaan ja merkitykseen. Toivon kuitenkin, että myös paikallisen perinteisen median tehtäviä, toimintaa ja kehitystä erilaisissa konflikteissa tutkittaisiin nykyistä enemmän ja monipuolisesti eri tieteenaloilla.

Tämän tutkimuksen lopuksi haluan vielä pohtia erästä äärimmäisen tärkeää ja herkkää kysymystä: voiko tilanne Kosovossa eskaloitua uudelleen? Voivatko Kosovon alueen sisäiset jännitteet purkautua samanlaisina silmittöminä väkivaltaisuuksina kuin 1990-luvun lopussa? Voiko alue luisua uuteen sotaan?

Balkanin alueen strateginen merkitys suurvaltojen (erityisesti USA:n) ulkopoliitikassa on pienentynyt, kun painopiste on siirtynyt itään kohti Aasiaa sekä pohjoiseen päin Arktisille alueille. Näin ollen vaikuttaa epätodennäköiseltä, että suurvaltasuhteissa tapahtuisi nähtävillä olevassa tulevaisuudessa sellaisia muutoksia, jotka vaikuttaisivat Balkanin ja Kosovon alueen vakauteen. Tilanne tosin voi muuttua radikaalistikin, mikäli tilanne Ukrainassa eskaloituu nykyisestä. Balkanin rauhallisuuden puolesta vaa'assa painavat EU:n laajentuminen ja Serbian vakavat jäsenyyspyrkimykset: Serbia haluaa unionin jäseneksi niin pian kuin mahdollista, eikä jäsenkandidaatille sovi minkäänlaisen epävakauden lietsominen lähinaapureitansa kohtaan.

Kuten aiemmin mainitsin, keskustelin aineistonkeruumatkallani Pristinassa useiden tavallisten kosovolaisten kanssa. Näissä keskusteluissa kävi selväksi, miten syvät arvet 90-luvun lopun ja 2000-luvun alun tapahtumat ovat kosovolaisiin jättäneet. Viha serbejä kohtaan on monella syvä ja tulee esiin jopa leppoisissa kahvipöytäkeskusteluissa.

Aineistonkeruumatkallani kiinnitin huomiota myös pääkaupunki Pristinan keskeneräisyyteen. Kaupungin keskustan keskeisintä kävelykatua remontoitiin priimakuntoon, mutta muualla kaupungissa kaikki vaikutti olleen kesken. Rakennustyömaat näyttivät siltä kuin olisivat seisseet vuosikausia. Jalkakäytävistä oli asfaltoitu pieniä pätkiä sieltä täältä. Tiet olivat täynnä kuoppia. Myös korruptio on edelleen ongelma. Tavalliset ihmiset maksavat virkamiehille lahjuksia, joita nämä myös aktiivisesti vaativat.

Sama keskeneräisyys vaivaa monien haastateltavieni mukaan Kosovoa laajemminkin. Paljon hyvää aloitettiin konfliktin jälkeen, mutta syystä tai toisesta jälleenrakennusprojektit ovat jääneet kesken. Jotkin rahoituksen, toiset osaamisen puuttumisen takia. Kysyin kaikilta tapaamiltani ihmisiltä, onko 14 vuotta konfliktin jälkeen pitkä vai lyhyt aika. Valtaosan mielestä se on pitkä aika, niin pitkä, että paljon enemmän olisi pitänyt saada aikaan.

Edelleen näissä keskusteluissa huomasi, miten turhautuneita kosovolaiset nykytilanteeseen ovat. Useampi tapaamistani ihmisistä vertasi Kosovoa vankilaan. Ulkomaille on erittäin hankala päästä, sillä kosovolaisilta vaaditaan ulkomaille lähes poikkeuksetta viisumi. Viisumin saa yleensä vain, jos on onnistunut hankkimaan itselleen työ- tai opiskelupaikan kohdemaasta. Lähtemistä vaikeuttaa myös alhainen tulotaso: tavallisen toimittajan kuukausipalkka on joitakin satoja euroja. Sellaisilla tuloilla ei juuri ulkomaanmatkoja osteta.

Ehkä edellä mainituista syistä pääkaupunki Pristinan katukuvaa hallitsevat kahvilat. Niitä on joka nurkalla ja niiden terassit ovat täynnä. Täynnä naisia ja miehiä, jotka hörppivät espressoja ja polttavat ketjussa tupakkaa päivästä ja illasta toiseen. Odottavat jotakin tapahtuvan.

LÄHTEET

Kirjallisuus

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria (2010): Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen Matti: Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere.

Chomsky, Noam (2000): Uusi Sotilaallinen Humanismi. Kosovon opetukset. Like, Tampere.

Colomy, Paul (1990): Functionalist Sociology. Edward Elgar Publishing, Aldershot.

Cottle, Simon (2006): Mediatized Conflict. Developments in Media and Conflict Studies. Open University Press, New York.

Fisher, Simon et al. (2000): Working with Conflict. Zed Books, Lontoo.

Herscher, Andrew (2010): Violence Taking Place: The Architecture of the Kosovo Conflict. Stanford University Press, Stanford.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001): Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki University Press, Helsinki.

IICK – Independent International Commission on Kosovo (2000): The Kosovo Report. Oxford University Press, New York.

Kempf, Wilhelm & kumppanit (2003): The Constitution of Meaning via Communication. Teoksessa Austrian Study Center for Peace and Conflict Resolution (toim.): Constructive Conflict Coverage. Verlag Irena Regener, Berliini.

Kempf, Wilhelm & Luostarinen, Heikki (toim.) (2002): Journalism and the New World Order. Studying War and the Media. Nordicom, Göteborg.

King, Iain & Mason, Whit (2006): *Peace at any Price. How the World Failed Kosovo*. Cornell University Press.

Kujala, Tapio (2012): *Lähi-idän mediasota. Journalismin ristipaineet Israelin ja palestiinalaisten välisessä konfliktissa*. Tampere University Press, Tampere.

Kunelius, Risto (2000): *Journalismi nelijalkaisena otuksena. Tutkimuksen näkökulmia, ongelmia ja haasteita*. Julkaisussa *Tiedotustutkimus* 2000:3.

Kunelius, Risto (2003): *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. WSOY, Helsinki.

Loewenberg, Shira & Bonde, Bent Nörby (toim.) (2007): *Media in Conflict Prevention and Peacebuilding Strategies*. DW Media Services, Bonn.

Luostarinen, Heikki (1986): *Perivihollinen. Suomen oikeistolehdistön Neuvostoliittoa koskeva viholliskuva sodassa 1941–1944: Tausta ja sisältö*. Vastapaino, Tampere.

Lynch, Jake & McGoldrick, Annabel (2005): *Peace Journalism*. Hawthorn Press. Gloucestershire.

Newman, Edward & Rich, Roland (toim.) (2004): *The UN Role in Promoting Democracy. Between Ideals and Reality*. United Nations University Press. New York.

Pietilä, Veikko (1997): *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä*. Vastapaino, Tampere.

Rid, Thomas (2007): *War and Media Operations*. Routledge, New York.

Ruusuvuori, Johanna (2010): Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander Pirjo & Hyvärinen, Matti: Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere.

Schwanenberg, Enno (1971): The Two Problems of Order in Parson's Theory: Analysis from Within. Teoksessa Colomy, Paul (1990): Functionalist Sociology, Edward Elgar Publishing, Aldershot.

Shikelsen, Maliqi (1998): Kosovo. Separate Worlds. MM, Pristina.

Tester, Keith (2001): Compassion, Morality and the Media. Open University Press, Buckingham.

Elektroniset lähteet

Berman, Emily (2008): Democratizing the Media. Julkaisussa Florida State University Law Review vol. 35:4. Saatavilla http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2112135 (katsottu 14.4.2014)

Bratic, Vladimir & Schirch, Lisa (2007): Why and When to Use the Media for Conflict Prevention and Peacebuilding. European Centre for Conflict Prevention, Haag. Saatavilla https://www.sfcg.org/articles/media_for_conflict_prevention.pdf (katsottu 14.4.2014)

Dijkzeul, Dennis & Moke, Markus (2005): Public Communication Strategies of International Humanitarian Organizations. Julkaisussa International Review of the Red Cross, numero 860. Saatavilla http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/irrc_860_dijkzeul.pdf (katsottu 14.4.2014)

Frodhardt, Mark & Temin, Jonathan (2003): Use and Abuse of Media in Vulnerable Societies. United States Institute of Peace, Washington. Saatavilla

<http://www.usip.org/sites/default/files/sr110.pdf> (katsottu 14.4.2014)

Gilboa, Eytan (2009): Media and Conflict Resolution: A Framework for Analysis. Julkaisussa *Maquette Law Review*, 93:1. Saatavilla

<http://scholarship.law.marquette.edu/mulr/vol93/iss1/9> (katsottu 14.4.2014)

Haraszti, Miklós (2004): The Role of the Media in the March 2004 Events in Kosovo. OSCE, Wien. Saatavilla <http://www.osce.org/fom/30265> (katsottu 14.4.2014)

Hirschkind, Charles (2011): From the Blogosphere to the Street: The Role of Social Media in the Egyptian Uprising. Saatavilla

<http://www.jadaliyya.com/pages/index/599/from-the-blogosphere-to-the-street-the-role-of-social-media-in-the-egyptian-uprising> (katsottu 14.4.2014)

Howard, Ross (2002): An Operational Framework for Media and Peacebuilding. Institute of Media, Policy and Civil Society, Vancouver. Saatavilla

<http://migs.concordia.ca/documents/OperationalFrameworkforMediaandPeacebuildingRossHoward.pdf> (katsottu 14.4.2014)

IPAK – Investment Promotion Agency of Kosovo (2014): Information and Communication Technology. Saatavilla [http://www.invest-ks.org/en/Information-and-Communication-Technology-\(BPO\)2](http://www.invest-ks.org/en/Information-and-Communication-Technology-(BPO)2) (katsottu 14.4.2014)

Jacobs, Andrew (2012): Pursuing Soft Power, China Puts Stamp on Africa's News. Julkaisussa *The New York Times*. Saatavilla

<http://www.nytimes.com/2012/08/17/world/africa/chinas-news-media-make-inroads-in-africa.html?pagewanted=all&r=0> (katsottu 14.4.2014)

Kallander, Amy Aisen (2013): From TUNeZINE to Nhar 3la 3mmar: A Reconsideration of the Role of Bloggers in Tunisia's Revolution. Julkaisussa Arab, Media & Society, Issue 17/2013. Saatavilla <http://www.arabmediasociety.com/?article=818> (katsottu 14.4.2014)

Loewenberg, Shira (2006): United Nations Media Strategy: Recommendations for Improvement in Peacekeeping Operations. United Nations Best Practices. Saatavilla <http://www.peacekeepingbestpractices.unlb.org/PBPS/Library/UN%20Media%20FINAL%202014%20August%202006.pdf> (katsottu 14.4.2014)

Reporters Without Borders (2014a): Kosovo. Saatavilla <http://en.rsf.org/kosovo.html> (katsottu 14.4.2014)

Reporters Without Borders (2014b): World Press Freedom Index 2014. Saatavilla <https://rsf.org/index2014/en-eu.php> (katsottu 14.4.2014)

Soloway, Colin (2001): Intimidation Silences Pristina Media. Julkaisussa IWPR Balkan Crisis Report, 215. Saatavilla <http://iwpr.net/report-news/comment-intimidation-silences-pristina-media> (katsottu 14.4.2014)

Ulkoministeriö (2014): Maatiedosto Kosovo. Saatavilla <http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=39893&contentlan=1&culture=fi-FI> (katsottu 14.4.2014)

Wu, Yu-Shan (2012): The Rise of China's State-Led Media Dynasty in Africa. South African Institute of International Affairs, Johannesburg. Saatavilla <http://www.saiia.org.za/occasional-papers/the-rise-of-chinas-state-led-media-dynasty-in-africa> (katsottu 14.4.2014)

YLE (1998): A-studion Atlas: Etyj ottaa vastuun Kosovosta. Esitetty Yle TV1:ssä
28.10.1998. Saatavilla

http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/kosovo_kosova_95330.html#media=95323

(katsottu 14.4.2014)

Zvagulis, Peter (2010): Blaming the Scapegoat. Julkaisussa The New Presence,
numero 4/2010, sivut 7-15. Saatavilla

http://www.pritomnost.cz/archiv/en/2010/2010_3.pdf (katsottu 14.4.2014)

LIITE 1: Haastatteluiden kysymysrunko

THE BEGINNING OF THE CAREER

- When and why did you become a journalist?
- In the beginning of your journalistic career, how did you see the role of media in society? How do you see it now?

THE CONFLICT (by “conflict” I’m referring to the events that took place in Kosovo 1998–1999)

- In your opinion, why did the situation in Kosovo escalate as it did during the 1990’s?
- What kind of influence did the media have on the escalation of the situation?
- What is your opinion on the military intervention by NATO in 1999?
- Already before 1999 in Kosovo there were hopes for an international intervention. Do you think the media in Kosovo tried to influence the international community to start the intervention?
- When the NATO bombings ended, what was Kosovo like as a country and as a society?

THE UN MEDIA STRATEGY

- After the conflict the UNMIK (the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo) was established. What is your opinion on this UN mission in general?
- In your opinion, how was the rebuilding of media taken into account in the UNMIK mission?
- Was there something that the UN should have done differently in regard to media?
- It has been said that the UN should have established a more strict media regulation in Kosovo. Do you agree?
- It has been said that some media outlets, e.g. the RTK, were given to the hands of Kosovar people too early; they weren’t yet professional enough to run such large organizations. What is your stand on this?

POSSIBLE MISTAKES

- What kind of mistakes did the media in Kosovo do during the conflict and has done after it?
- In 2004 there was a case of some Kosovar children who had been drowned into a river. How did the media in Kosovo cover this incident and the events that took place after it?
- In 2004 the media – especially the Radio Television Kosovo – was accused of nationalism and sensationalism during the ethnic unrest in Kosovo. What do you think of these accusations?

REPORTERS AND REPORTING

- How professional the journalists in Kosovo were during the late 90’s and early 2000’s?
- What was the status of a journalist in the society like back then and what is it now?

- Have you been worried about your personal security?
- Did journalists leave stories unpublished because of security issues?
- It has been suggested that because of their small salary, Kosovar journalists have been prone to take bribes. What do you think of this?
- What have been the biggest problems you have faced as a journalist?
- How has your job as a journalist changed during these 13 years?

KOSOVO TODAY

- If you think about these 13 years that have passed after the conflict, how has Kosovo developed?
- In your opinion, how well has the local media performed in Kosovo?
- What is going to happen in Kosovo during next five or ten years (in general and with regard to media)?